

Поврзаноста меѓу климатските промени, човечката мобилност и безбедноста во Југоисточна Европа

Авторски права

Објавено од Организацијата за безбедност и соработка во Европа

© 2025, ОБСЕ

Овој извештај е објавен во рамките на активноста „Зајакнување на разбирањето засновано врз докази за климатските промени, човечката мобилност и безбедносната врска во Југоисточна Европа“, со поддршка од Обединетото Кралство. Активноста се спроведува во рамките на вонбуџетскиот проект на Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ) „Зајакнување на одговорите на безбедносните ризици од климатските промени во Југоисточна Европа, Источна Европа, Јужен Кавказ и Централна Азија“ (број на проект: 1102151), финансиран од: Андора, Австрија, Чешка, Финска, Франција, Германија, Италија, Јапонија, Лихтенштајн, Луксембург, Норвешка, Полска, Словенија, Шведска, Швајцарија, Обединетото Кралство и САД.

Предложен цитат ОБСЕ (изменето од) Поврзаноста помеѓу климатските промени, човечката мобилност и безбедноста во Југоисточна Европа. Виена: ОБСЕ, 2025 година.

Правна забелешка

Издавач Организација за безбедност и соработка во Европа, Канцеларија на координаторот за економски и еколошки активности на ОБСЕ, „Валнерштрасе“ 6, 1010 Виена, Австрија, +43 (0)1 514 360, pm@osce.org, www.osce.org

Тим за управување со проекти на ОБСЕ Патриција Албрехт, Елен Балцар Мосоп, Томас Рицер, Катерина Робул, Гвидо Тинтори

Автори Беатрис Мосело, Алина Виехоф (истражување на Аделфи); Роман Хофман, Елијас Фарнлајтнер, Грегор Зенс (IIASA)

Распоред и дизајн MaxNova Creative

Одредување од одговорност Содржината на оваа публикација се мислења, наоди, толкувања и заклучоци на авторите и соработниците и не мора нужно да ги одразува ставовите или кој било официјален став на Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ), нејзините донатори и/или нејзините земји учеснички. ОБСЕ не презема никаква одговорност за точноста или комплетноста на какви било информации, упатства и совети содржани овде, ниту за печатни грешки. Употребените ознаки и презентацијата на материјалот во оваа публикација не претставуваат ниту пак имплицираат изразување на какво било мислење од страна на ОБСЕ во врска со правниот статус на која било земја, територија, град или област, на кој било орган во нив или во врска со разграничувањето на какви било граници и/или граници.

ISBN: 978-92-9234-196-1

Благодарност

Сакаме да им се заблагодариме на сите засегнати страни кои учествуваа на регионалната работилница „Осврт на меѓусебните врски помеѓу климатските промени, човековата мобилност и безбедноста за зајакнување на отпорноста во Југоисточна Европа“ (3 јуни 2025 година во Сараево) за нивните вредни придонеси, кои беа дел од овој извештај. Понатаму, сакаме да им се заблагодариме на сите засегнати страни за нивниот придонес и со кои се сретнавме за време на нашите консултативни активности, кои вклучуваа онлајн интервјуа, како и онлајн и лични состаноци,

Исто така, би сакале топло да им се заблагодариме на Јасмина Башиќ, Хокан Берг, Данијела Божаниќ, Бернд Бурвиц, Алмедин Делија, Татјана Ѓурковиќ, Кристина Јованова, Олси Ника, Самра Рамиќ, Јулијана Реџа, Маријана Роибу, Сенад Шајковци, Селим Селимовски и Елтон Кендро за нивната координација, организација, експертскиот придонес и поддршка за време на истражувачкиот процес и организацијата на работилницата. Исто така, би сакале да им се заблагодариме на фокусните точки на проектот во јурисдикциите на ЈИЕ за прегледот на извештајот.

Исто така, му се заблагодаруваме на Советот за регионална соработка за неговата соработка.

На крајот, изразуваме благодарност до Канцеларијата за надворешни работи, Комонвелт и развој на Обединетото Кралство (ФЦДО) и до Делегацијата на Обединетото Кралство во ОБСЕ во Виена за нивната финансиска поддршка за оваа активност.

Foreign, Commonwealth
& Development Office

United Kingdom
Delegation to the
OSCE

Содржина

БЛАГОДАРНОСТ	5
ВОВЕДЕН ЗБОР	9
ВАЖНО Е ДА СЕ ЗАПОМНИ	10
1. ВОВЕД	12
1.1. Историјат	13
1.2. Структура на извештајот	15
2. КЛИМАТА И ТРЕНДОВИТЕ НА МОБИЛНОСТ	16
2.1. Климатски трендови	17
Слика 2.1. Изложеност на четири климатски опасности во Југоисточна Европа (2010 – 2023).	19
Слика 2.2. Просторни разлики кај климатските опасности во Југоисточна Европа (2015 –2020).	20
2.2. Оценка на ранливоста на климатските опасности	21
Слика 2.3. Диференцијална ранливост на климатски стрес на ниво на националните заводи за статистика во Југоисточна Европа.	22
2.3. Трендови на мобилносна луѓето	23
Емиграција	23
Слика 2.4. Меѓународна миграција од регионот на ЈИЕ	24
Имиграција	24
Слика 2.5. Број на бегалци и баратели на азил во Југоисточна Европа	25
Внатрешна миграција	26
Слика 2.6. Модели и трендови на внатрешна миграција во ЈИЕ	27
Слика 2.7. Промени со руралната популација во ЈИЕ во периодот од 2010 до 2025	28
Внатрешно раселување	29
Слика 2.8. Ризици од внатрешно раселување предизвикани од различни видови катастрофи низ регионот на ЈИЕ	29
2.4. Придвижувачи на човечката мобилност во регионот: докази од Баканскиот барометар	30

Слика 2.9. Модели и придвижувачи на намерата да се емигрира	31
Слика 2.10. Модели на согледаните нивоа на безбедност низ Југоисточна Европа.	33
3. РАЗБИРАЈЌИ ЈА ПОВРЗАНОСТА МЕЃУ КЛИМАТСКИТЕ ПРОМЕНИ, ЧОВЕЧКАТА МОБИЛНОСТ И БЕЗБЕДНОСТА	34
3.1. Депопулација на руралните области: несигурност на егзистенцијата	35
Слика 3.1. Предвидени влијанија од еколошките опасности врз моделите на внатрешна миграција и намерите за меѓународна емиграција во Југоисточна Европа.	36
Слика 3.2. Потенцијални влијанија на сушата и аридноста врз миграцијата, комбинирајќи ги индикаторите за климатска опасност и ранливоста.	37
3.2. Урбанизација, деградација и животната средина и климатски ризици: притисоци и општествена нееднаквост	38
3.3. Миграција, земјиште и природни ресурси: социјални тензии и конфликти	40
3.4. Раселување предизвикано од климатските промени, одговор при катастрофи и закрепнување: ерозија на довербата во властите	41
Слика 3.3. Ниво на доверба во различни институции во регионот на ЈИЕ	42
3.5. Недостатоци во работната сила и зелената транзиција: импликации за енергетската безбедност	43
4. ОДГОВОРИ	46
4.1. Клучни иницијативи за пресекот на климатските промени, човечката мобилност и безбедноста	47
4.2. Недостатоци и ограничувања во актуелната рамка на политики	49
5. ПРЕПОРАКИ	52
5.1. Поттикнување на регионална соработка и интегрирани стратегии	54
5.2. Зајакнување на политиките и институционалните рамки	54
5.3. Локално инвестирање во егзистенција отпорна на климата	55
5.4. Искористување на можностите за зелена економија	56
БИБЛИОГРАФИЈА	58

АНЕКС 1: МЕТОДОЛОГИЈА НА СТУДИЈАТА И НЕЈЗИНИТЕ ОГРАНИЧУВАЊА	68
1.1. Методологија	69
Квантитативна анализа	69
Квалитативна анализа	70
Валидација	70
1.2. Ограничувања на студијата	71
АНЕКС 2: КЛИМАТСКИ АКТЕРИ, РАМКИ И ИНИЦИЈАТИВИ ВО ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА	72
2.1. Резиме на рамките и иницијативите за климатските промени	73
Одговорности во политиката, стратегии и иницијативи	73
Меѓународно финансирани иницијативи	74
Иницијативи предводени од граѓанското општество	75
2.2. Преглед на законските рамки и одговорностите за политики за климатските промени	77
2.3. Преглед на стратегиите за политики и регионалните иницијативи за климатски промени	79
АНЕКС 3: УЧЕСНИЦИ, РАМКИ И ИНИЦИЈАТИВИ ЗА МОБИЛНОСТ	90
3.1. Резиме на рамки и иницијативи за мобилност	91
Одговорности, стратегии и иницијативи поврзани со политиките	91
Меѓународно финансирани иницијативи	92
Иницијативи предводени од граѓанското општество	93
3.2. Преглед на законските рамки и одговорностите на политиките за мобилност	95
3.3. Преглед на стратегиите на политиките и регионалните иницијативи за мобилност	96
АНЕКС 4: ИНТЕГРИРАНИ ИНИЦИЈАТИВИ ЗА КЛИМАТА И МОБИЛНОСТА ВО ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА	102
4.1. Преглед на интегрираните иницијативи за клима и мобилност	103

Воведен збор

(фотографија ОБСЕ/Мики Кроел)

Бакут Цусупов

Координатор на економските и еколошките активности на ОБСЕ, Организација за безбедност и соработка во Европа

ните услуги. Сепак, конкретната природа, обемот и траекториите на овие врски, како и нивното влијание врз безбедноста и стабилноста, остануваат недоволно разбрани.

Овој сеопфатен извештај, изработен во соработка со „Аделфи рисрч“ (*Adelphi Research*) и Меѓународниот институт за применета анализа на системи, ИИАСА (*International Institute of Applied Systems Analysis, IIASA*), а овозможен преку вонб-уџетскиот проект на ОБСЕ „Зајакнување на одговорите на безбедносните ризици од климатските промени“, придонесува за затворање на постоечките празнини во знаењето и подигање на свеста за врските помеѓу климатските промени, човечката мобилност и безбедноста. Тој ја нагласува потребата од интегрирани политички одговори засновани врз докази, кои ги управуваат предизвиците поврзани со мобилноста, а истовремено ги максимизираат можностите за мобилност како извор на отпорност. Извештајот дава увид кој се заснова врз податоци за да информира за таквите напори, застапувајќи ги аргументите за кооперативни пристапи и истакнувајќи ги обласите каде што заедничкото дејствување може да даде опипливи резултати - од инвестиции во руралните области и зајакнување на работната сила, до подобрување на урбанистичкото планирање и зголемување на подготвеноста за катастрофи.

Сеопфатната и инклузивна рамка на ОБСЕ ја става организацијата во единствена позиција да ги поддржува земјите учеснички во овие напори, како што е признато во неколку обврски на ОБСЕ, вклучувајќи ја Декларацијата за животна средина и безбедност од Мадрид од 2007 година (MC.DOC/4/07), Одлуката на Министерскиот совет за управување со миграцијата од Атина во 2009 година и Одлуката на Министерскиот совет за зајакнување на соработката за справување со предизвиците предизвикани од климатските промени од Стокхолм од 2021 година (MC.DEC/3/21).

Способноста на ОБСЕ да ги вклучи своите земји учеснички во дијалог и соработка околу заедничките предизвици останува неговата клучна сила. Според сознанијата презентирани во овој извештај, предизвиците околу мобилноста која е резултат на климатските промени може да бидат претворени во можности за градење доверба, партнерство и отпорност, како и за регионална стабилност.

Важно е да се запомни

Климатските ризици се интензивираат во цела Југоисточна Европа

Југоисточна Европа (ЈИЕ) сè повеќе е изложена на опасности поврзани со климата, како што се почести и подрастични топлотни бранови, суши, поплави и пожари. Овие ескалирачки ризици ја засилуваат постојната социо-економска ранливост и придонесуваат за посложените модели на внатрешно раселување, миграцијата од село во град и прекуграничните движења. Оваа динамика ја истакнува потребата од интегрирани пристапи кон климатското приспособување, намалувањето на ризикот од катастрофи (ДРР, *Disaster Risk Reduction -DRR*), управувањето со миграцијата и безбедносните рамки со цел ефикасно справување со сè поголемите предизвици во регионот.

Сушите и деградацијата на земјиштето ја поттикнуваат мобилноста

Сушите и деградацијата на земјиштето го поткопуваат земјоделството и туризмот, поттикнувајќи ја миграцијата на младите и оставајќи зад себе население што старее со намален капацитет за приспособување. Овие трендови ја продлабочуваат регионалната нееднаквост. Доказите покажуваат дека зголемената изложеност на суша е тесно поврзана со значителниот пораст на внатрешната миграција, каде што руралните заедници се особено ранливи поради нивната голема зависност од земјоделството. Ова ја истакнува потребата од промовирање на културите што се отпорни на климатските промени и обезбедување насочена поддршка за популациите изложени на ризик за да се намали мобилноста предизвикана од климата и да се зајакне отпорноста на заедницата.

Руралната депопулација предизвикува слабости

Високото ниво на урбанизација, како и високите стапки на емиграција, ја зголемуваат ранливоста на руралните области на деградација на животната средина, несоодветните услуги и вложување на инфраструктурата. Овие услови, исто така, создаваат можности за нелегални активности и криминална експлоатација на напуштеното земјиште. Ваквата динамика доведува до вакуум во управувањето и до зголемени безбедносни ризици, со што се нагласува потребата од насочен рурален развој, ефикасно управување со земјиштето и робусни безбедносни интервенции.

Брзата урбанизација ја оптоварува инфраструктурата

Брзата миграција од село во град претставува значителен товар врз урбаната инфраструктура низ Југоисточна Европа, што доведува до неразвиени системи за одводнување, вложување на квалитетот на воздухот и зголемена подложност на поплави. Некои главни градови на регионот го носат товарот на овие предизвици и спаѓаат меѓу најзагадените урбани центри во светот. Ова ја истакнува итната потреба за интегрирано климатско приспособување и урбанистичко планирање, значителни инвестиции во отпорна инфраструктура и насочени интервенции во политиката за животна средина за заштита на јавното здравје и подобрување на урбаната одржливост.

Недостатоците во управувањето со ризиците од катастрофи дополнително ја нагризнуваат јавната доверба во институциите

Институционалните недостатоци во управувањето со ризиците од катастрофи — како што се несоодветните механизми за рано предупредување и одговор и недостатокот на транспарентност во распределбата на средствата за помош — ја нагризнуваат јавната доверба во властите. Неодамнешните поплави низ Југоисточна Европа ги истакнаа критичните празнини во координацијата, одговорноста и долгорочното планирање на отпорноста. Ова ја нагласува потребата од реформи што го зајакнуваат институционалниот капацитет, вградуваат силни заштитни мерки против корупција и ги интегрираат механизмите за намалување на ризикот од катастрофи (ДПП) во националните стратегии за развој и за приспособување кон климатските промени.

Политиките што се однесуваат на меѓусебните врски помеѓу климата, мобилноста и безбедноста остануваат фрагментирани

Во Југоисточна Европа, климатските политики и стратегиите за миграција остануваат, во голема мера, изолирани, при што климатските рамки ретко се занимаваат со човечката мобилност, а миграциските политики, честопати, ги занемаруваат двигателите за животната средина. Безбедносните стратегии остануваат претежно фокусирани на традиционалните закани, со што не успеваат да се справат со сложените меѓусебни врски помеѓу климатските промени, миграцијата и безбедноста. Оваа секторска неповрзаност доведува до фрагментирани политички решенија што ја ограничуваат способноста на регионот да ја искористи приспособливата миграција како механизам за градење отпорност. За да се зајакне кохерентноста и ефикасноста на политиките, потребни се интегрирани, меѓусекторски пристапи коишто ја вклучуваат човечката мобилност во климатското приспособување, управувањето со миграцијата и безбедносното планирање. Со ова ќе се поттикнат поцелосни стратегии кои ќе градат отпорност, ќе ги намалуваат ранливостите и проактивно ќе се справуваат со новите безбедносни ризици поврзани со климата.

Зелената транзиција се соочува со ограничувања на недостигот на работна сила

Иако високиот степен на емиграција може привремено да го намали притисокот врз урбаното население и да ги намали социјалните тензии, таа, исто така, да доведе до долгорочен одлив на мозоци и критичен недостиг на работна сила - вклучително и во секторите од суштинско значење за приспособување на климата и зелената транзиција. Постојаното губење квалификувани професионалци ја поткопува способноста на регионот да креира, да применува и да има одржливи зелени технологии и ефикасни политики за животна средина. Акутните недостатоци на експертиза, особено во обновливата енергија, управувањето со животната средина и инфраструктурата отпорна на климатски промени, се закануваат да го одложат напредокот кон целите за декарбонизација, како и кон пристапувањето во ЕУ и усогласувањето со Европскиот зелен договор.

Регионалната соработка е од суштинско значење за отпорна иднина, но е недоволно развиена

И покрај тоа што се соочува со заеднички предизвици поврзани со климатските промени, мобилноста и безбедноста, регионот сè уште нема доволно развиени прекугранични, интегрирани одговори. Овој извештај ја нагласува потребата од сеопфатни регионални стратегии, подобро споделување податоци и усогласени мерки за приспособување. Клучно за ефикасно справување со прекуграничните климатски ризици е да се има координиран регионален пристап, да се промовира размена на најдобри практики и да се спроведуваат заеднички иницијативи за намалувањето на ризикот од катастрофи, зелената транзиција и одржливата мобилност. Робусните рамки на политиките за соработка се од суштинско значење за градење отпорност, намалување на ранливостите и проактивно управување со новите безбедносни ризици поврзани со климата низ Југоисточна Европа.

An aerial photograph of a river valley with a large white number '1' overlaid in the center. The river is a vibrant blue-green color, winding through a lush green forest. In the background, there are large, forested mountains under a clear blue sky. A small cluster of buildings is visible on a hillside to the right. The image is divided into geometric sections by white and light blue lines.

1

1. Вовед

Во последниве години, врската помеѓу човечката мобилност и климатските промени го привлече вниманието на политиката од високо ниво, вклучително и во Југоисточна Европа (ЈИЕ). Постојат одредени докази дека ефектите од климатските промени ги обликуваат моделите на мобилност во регионот на ЈИЕ, но потребни се повеќе информации за да се разберат овие врски, како и нивното влијание врз безбедноста и стабилноста.

Оваа студија има за цел да ја пополни оваа празнина во знаењето преку детална, мешовите методска процена на врската помеѓу човечката мобилност, климатските промени и безбедноста во Југоисточна Европа.

1.1. Историјат

Оваа студија е спроведена во контекст на проектот на ОБСЕ „Зајакнување на одговорот на безбедносните ризици од климатските промени во Југоисточна Европа, Источна Европа, Јужен Кавказ и Централна Азија“ (видете ја рамката 1.1.), спроведена од Канцеларијата на координаторот за економски и еколошки активности на ОБСЕ (ОЦЕЕА). Таа се темели врз наодите од „Регионална проценка за Југоисточна Европа: Безбедносни импликации од климатските промени“ (Rüttinger et al. 2021), извештај во кој се идентификувани мешаната миграција (на баратели на азил и мигранти) и емиграцијата како еден од неколкуте регионални предизвици поврзани со климата. Конкретно, се истакнува дека високите стапки на емиграција предизвикуваат трајна депопулација на големи делови од регионот.

Рамка 1.1. Зајакнување на одговорот на безбедносните ризици предизвикани од климатските промени: пристап на ОБСЕ

Како надградба на својот основен мандат во соработката во областа на животната средина, Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ) се справува со безбедносните импликации од климатските промени од 2007 година наваму. Во текот на изминатите две децении, ОБСЕ обезбеди инклузивна платформа за политички дијалог за безбедносните ризици поврзани со климата и заедно со партнерите спроведе неколку активности во ранливите средини, почнувајќи од проценките за учеството на ризикот и градењето капацитети па сè до поддршката за прекугранични мерки за приспособување, секогаш насочени кон поттикнување на соработката и добрососедските односи.

Под закрила на својот водечки проект „Зајакнување на одговорот на безбедносните ризици предизвикани од климатските промени во Југоисточна Европа, Источна Европа, Јужен Кавказ и Централна Азија“, спроведен

од 2018 до 2026 година во партнерство со Аделфи и во тесна соработка со теренските операции на ОБСЕ, ОБСЕ ги здружува националните и локалните власти, како и другите релевантни засегнати страни, во барањето заеднички решенија за заедничките предизвици поврзани со климатските промени и безбедноста. Активностите на проектот промовираат соработка преку границите и секторите, ставајќи силен акцент врз инклузивните пристапи кои активно ги вклучуваат жените и младите.

Во Југоисточна Европа, ОБСЕ спроведува серија на пилот-проекти насочени кон справување со климатските и безбедносните предизвици преку заеднички кооперативен пристап. Оваа студија е дел од овој напор и има за цел да го зајакне разбирањето за климатските промени засновано врз докази, човечката мобилност и безбедносната врска, како и утврдувањето на областите за соработка меѓу регионалните засегнати страни.

Иако социо-економските фактори и конфликтите остануваат главни двигатели за мобилност на луѓето, во Југоисточна Европа, како и во многу други средини низ целиот свет, сè уште не се знае доволно како и до кој степен се

преплетуваат климатските промени и деградацијата на животната средина со овие двигатели и како ја обликуваат човечката мобилност (видете ја рамката 1.2.).

Рамка 1.2. Климатските промени и мобилноста на луѓето: сложена врска

Врз основа на доказите од сивата литература, сè повеќе се согледува дека климатските промени влијаат врз мобилноста и безбедноста на луѓето. Опасностите поврзани со климата — како што се сушите, поплавите и бурите — може да ги поттикнат луѓето на преселба, без разлика дали со раселување, миграција или планирано преместување. Климатските шокови честопати се преплетуваат со постоечките социјални и економски ранливости, зголемувајќи ги така предизвиците со кои се соочуваат погодените заедници, како и безбедносните ризици. Ова е особено очигледно во регионите на Источна Африка и Африканскиот Рог (ИОМ 2024е).

Мобилноста предизвикана од климата ретко е резултат само на факторите на животната средина. Таа произлегува од сложена интеракција помеѓу еколошките, економските, социјалните и политичките двигатели (УБА 2020; ЦМС 2021). Во некои ситуации, мобилноста може да им помогне на поединците и заедниците да ја намалат својата изложеност на климатските ризици и да изградат отпорност кон нив. Во други, сепак, таа може да доведе до зголемена конкуренција за ресурсите, пренатрупаност во урбаните

средини или дури и конфликт. Како резултат на тоа, безбедносните импликации од мобилноста поврзана со климата се многу специфични за одреден контекст и во различни услови можат значително да варираат (Panbianco 2022).

Ова укажува на тоа дека ефикасното справување со овие предизвици бара интегрирање на аспектот за човечката мобилност во политиките за клима и развој. Превентивните и мерките за приспособување што одговараат и на непосредните хуманитарни потреби и на долгорочната загриженост за развојот можат да помогнат да се избегне влошување на несигурноста на локално, национално и регионално ниво (УНФЦЦЦ 2024; ГФМД 2024).

Истражувањата, исто така, посочуваат дека можноста за движење како одговор на климатските промени не е рамномерно распределена. Пристапот до ресурси, социјалните мрежи и поддржувачките политички средини влијаат врз тоа кој може да се пресели и кој може да биде оставен. Оваа селективност ги обликува ранливоста и безбедносните резултати, што е суштински важно за политиките за да ги земат предвид различните искуства и потреби на засегнатите популации (на пр. Garip and Reed 2025).

За таа цел, ОБСЕ-ОЦЕЕА соработуваше со Аделфи и Меѓународниот институт за анализа на применети системи (ИИ-АСА) за да го зајакне разбирањето за климатските промени засновано на докази, човечката мобилност и безбедносната врска во Југоисточна Европа, која, за целите на оваа студија, ги опфаќа Албанија, Босна и Херцеговина, Косово¹, Црна Гора, Северна Македонија и Србија.

Овој извештај се потпира на канцелариско истражување, консултации со засегнатите страни и анализа на податоци за да презентира нови докази за меѓусебните врски помеѓу климатските промени, човечката мобилност и безбедноста во Југоисточна Европа.

Целта на оваа студија е да обезбеди размислувања засновани врз докази што ќе ја подигнат свеста и ќе го зголемат знаењето кај регионалните засегнати страни во однос на овие сложени меѓусебни врски, како и да ги идентификуваат областите за конкретна соработка и вмрежување меѓу овие засегнати страни.

1.2. Структура на извештајот

Извештајот е структуриран на следниов начин: делот 2 ги прикажува наодите во врска со климатските ризици, моделите на ранливост и клучните трендови на човечката мобилност низ Југоисточна Европа; делот 3 истражува каква е врска помеѓу климатските промени и еколошките фактори на стрес со моделите на мобилност и безбедносните резултати, истакнувајќи ги клучните патеки и примери на случаи; делот 4 ги разгледува тековните рамки на политиките, иницијативите и институционалните одговори што се однесуваат на климатските промени, човечката мобилност и импликациите врз безбедноста на последните две во

Југоисточна Европа, забележувајќи го напредокот и сегашните празнини; на крајот; делот 5 нуди практични препораки за зајакнување на отпорноста и интегрираното дејствување во врска со климата, мобилноста и безбедноста, со акцент на регионалната соработка и усогласувањето на политиките.

Истражувањето како основа за овој извештај е спроведено со користење на **пристапот со мешани методи** што комбинира истражување од канцеларија, анализа на податоци, интервјуа со експертски информатори и консултации со засегнатите страни за да се идентификуваат ранливостите, преовладувачките трендови и моделите што се специфични за Југоисточна Европа. Се сметаше дека комбинацијата од квантитативни и квалитативни податоци е неопходна за да се опфатат сложените, контекстуално специфичните патеки што ги поврзуваат влијанијата од климатските промени со социо-економската и безбедносната динамика. Применетата аналитичка рамка се темели врз сеопфатниот пристап на ОБСЕ кон безбедноста, изразен преку неговите три димензии: политичко-воената, економско-еколошката и човечката.

Делот со анексите содржи детална белешка (анекс 1) за методологијата применета за спроведување на емпириската анализа, како и целосна дискусија за нејзините ограничувања. При читањето на емпириските наоди треба да се земат предвид специфичните предупредувања дека временската рамка на студијата и достапноста на податоците донекаде ја ограничуваат регионалната и демографската покриеност. Сепак, наодите од студијата нагласуваат колку е важно да се постигне понатамошен напредок во подобрувањето на координацијата, стандардизацијата и транспарентноста во системите за податоци за миграцијата, со цел да се поддржат уште посилни идни, политички релевантни истражувања. Делот од анексот продолжува со сеопфатен список на: климатските учесници, рамките и иницијативите (анекс 2); и учесниците, рамките и иницијативите за мобилност (анекс 3). Завршува со преглед на интегрираните иницијативи за климата и мобилноста (анекс 4).

¹ Сите референци за Косово, без разлика дали се работи за територијата, институциите или населението, треба да се разберат во согласност со Резолуцијата 1244 на Советот за безбедност на Обединетите нации.

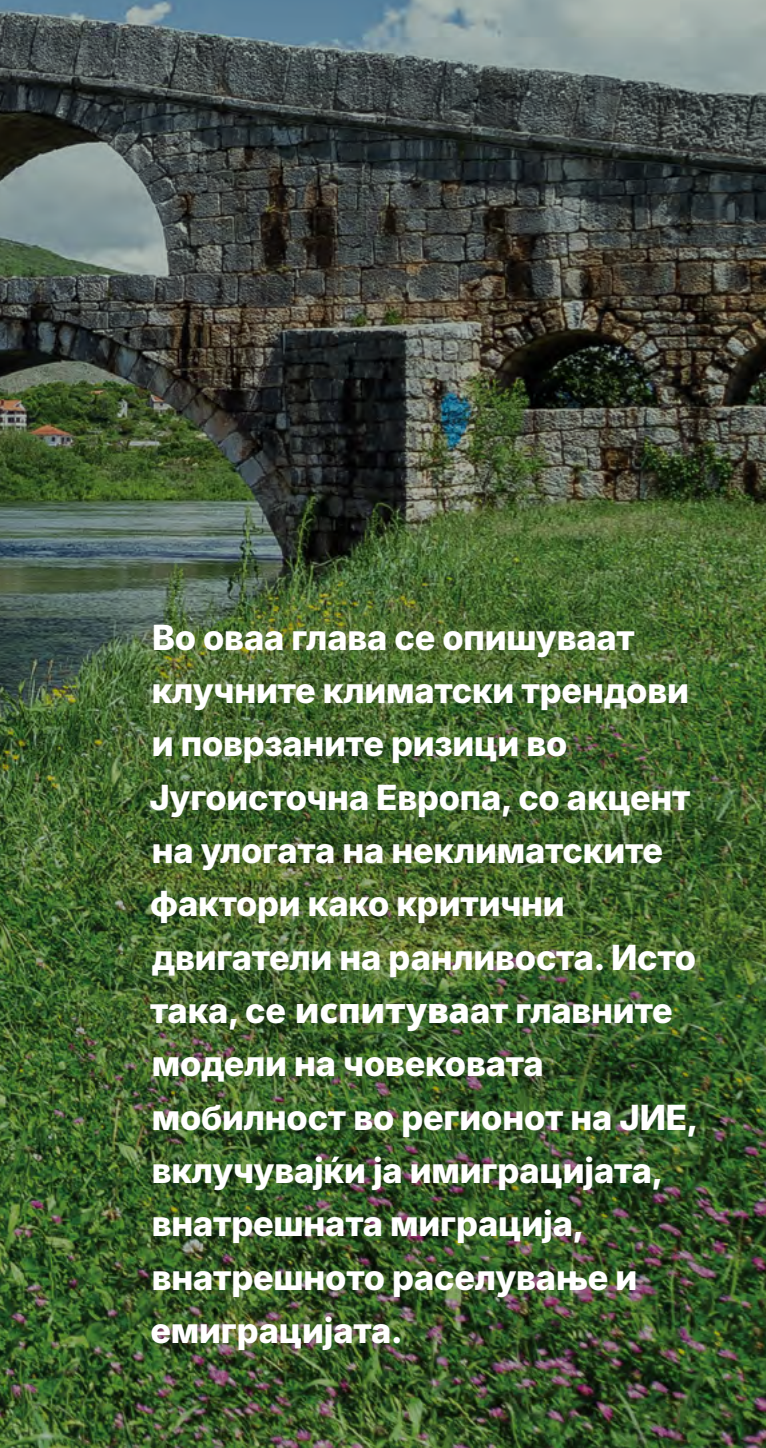

2

2. Климата и трендовите на мобилност

Во оваа глава се опишуваат клучните климатски трендови и поврзаните ризици во Југоисточна Европа, со акцент на улогата на неклиматските фактори како критични двигатели на ранливоста. Исто така, се испитуваат главните модели на човековата мобилност во регионот на ЈИЕ, вклучувајќи ја имиграцијата, внатрешната миграција, внатрешното раселување и емиграцијата.

Анализата покажува дека мобилноста во Југоисточна Европа е обликувана од страна на повеќекратни, преклопувачки двигатели чијшто резултат е одржливо високо ниво на емиграција, континуирана внатрешна миграција и растечки предизвици за демографската одржливост и задржувањето на човечкиот капитал.

2.1. Климатски трендови

Главна порака: Југоисточна Европа се соочува со растечки, климатски и еколошки ризици коишто се преклопуваат вклучувајќи го зголемувањето на температурите, екстремните временски услови, недостигот на вода, поплавите, пожарте и загадувањето — коишто им се закануваат на заедниците, економиите и екосистемите, а се засилени поради наследениот неодржлив развој и несоодветната инфраструктура.

Југоисточна Европа се соочува со повеќекратни, климатски ризици коишто се преклопуваат и кои сè повеќе влијаат на локалните заедници. Овие ризици вклучуваат почести и интензивни топлотни бранови, зголемување на температурите, нестабилни модели на врнежи и растечка инциденца на екстремни временски настани (ЕЕА 2024a). Трендовите и просторната распределба на еколошките опасности во Југоисточна Европа се прикажани на сликата 2.1 и сликата 2.2. На пример, просечните температури веќе се зголемија за 1,2°C во споредба со 1970 година (Knez et al. 2022; Trifonova and Dangova 2023) и се предвидува дека дополнително ќе се зголемат приближно за 1,8°C, според сценарио со средни емисии (РЦП4.5) и 5,1°C според сценарио со високи емисии (РЦП8.5) до крајот на овој век.²

2 Модели на ансамбл ЦМИП6. Репрезентативните патеки на концентрација (РЦП) се сценарија коишто вклучуваат временски серии на емисии и концентрации на целиот пакет стакленички гасови и аеросоли и хемиски активни гасови, како и користење на земјиштето/земјишна покривка. Овде ги споредуваме проценетите просечни нивоа на температура помеѓу 2020-тите и 2090-тите години според сценаријата РЦП4.5 и РЦП8.5.

Се очекува затоплувањето да биде придружено со целокупно намалување на годишните врнежи, заедно со поголема варијабилност и непредвидливост во распределбата на врнежите (ИПЦЦ 2021, ЕЕА 2024б).

Се очекува овие климатски промени да се интензивираат како што напредува векот, при што сушите стануваат почести, продолжени и потешки (УНЕСКО 2023). Северните делови на Југоисточна Европа беа особено погодени од суша во изминатите години, а најтешките инциденти на суша беа пријавени во северна Србија (слика 2.2). Зголемувањето на суша низ Југоисточна Европа веќе го зголемува ризикот од недостиг на вода, со сериозни последици за јавното здравје, земјоделската продуктивност и производството на енергија. Намалената достапност на вода особено ги загрозува земјоделските системи зависни од наводнување и производството на хидроенергија — кои се клучни сектори во многу економии од ЈИЕ. Со зголемувањето на климатските притисоци, овие предизвици веројатно ќе ги влошат постојните социо-економски ранливости и ќе бараат координирани одговори за приспособување и на локално и на регионално ниво (ЕЕА 2024б).

Регионот на ЈИЕ постојано е погоден од екстремни временски настани, вклучувајќи топлотни бранови, поплави и пожари (слика 2.1). Особено поплавите претставуваат големи здравствени ризици и можат сериозно да влијаат врз локалните економии, земјоделството и екосистемите, честопати доведувајќи до раселување и значителна штета на инфраструктурата и имотот. Поплавите од реките се сметаат за опасност од висок ризик во речиси сите јурисдикции во регионот. Помеѓу 2010 и 2020 година, 390 од 431 локални области во Југоисточна Европа беа погодени од најмалку еден настан на поплавување (слика 2.1). Многу градови немаат соодветни системи за одводнување; тие не се во можност да се справат со растечкиот обем на врнежи, што доведува до чести ненадејни поплави.³ Урбаните по-

плави станаа сè поголем предизвик, усложнет од растечката урбанизација и застарената инфраструктура. Исто така, постојат докази за уништување на шумите, вклучително и нелегалната сеча, што ги влошува ризиците од поплави во приградските и руралните средини со нарушување на екосистемите и намалување на природната способност на земјиштето да апсорбира врнежи од дожд, со што се интензивираат ефектите од обилните дождови и доведуваат до посериозни поплави (Светска банка 2024).⁴

Во Југоисточна Европа, Босна и Херцеговина е една од земјите што се најподложни на катастрофи, со над 80% од нејзините општини изложени на ризик од поплави и лизгање на земјиштето (Scissa 2024). Ова беше очигледно за време на големите поплави во 2014 и 2024 година, поради кои се раселија голем број луѓе и ги истакнаа долгогодишните слабости во инфраструктурата и урбанистичкото планирање. Неформалните населби, како оние на ридовите на Сараево, се покажаа како особено ранливи, со несоодветна заштита, поради што овие заедници се непропорционално погодени.⁵

Покрај ризиците од поплавување на реките, крајбрежните заедници во Југоисточна Европа се соочуваат и со растечки закани од зголемување на нивото на морето. Тие вклучуваат поплави, крајбрежна ерозија, губење на плажите и навлегување на солена вода, што ја загрозува достапноста на свежа вода и за земјоделство и за човечка потрошувачка (Trifonova and Dangova 2023). Во ниските крајбрежни зони, зголемувањето на нивото на морето може да ги интензивира бурите и да доведе до трајно поплавување на земјиштето. Крајбрежниот туризам, кој е клучен економски сектор во многу делови од регионот, исто така е во опасност, бидејќи повлекувањето на крајбрежјето и деградацијата на живеалиштата го поткопуваат и еколошкиот интегритет и економската стабилност (Amelung and Moreno 2011; Tierolf et al. 2023).

3 Интервју на клучен експерт со претставник на меѓународна организација посветена на развојот, климата/животната средина и миграцијата, Србија, 26.5.2025 година.

4 Интервју на клучен експерт со претставник на меѓународна организација посветена на развојот, климата/животната средина и миграцијата, Босна и Херцеговина, 06.3.2025 година.

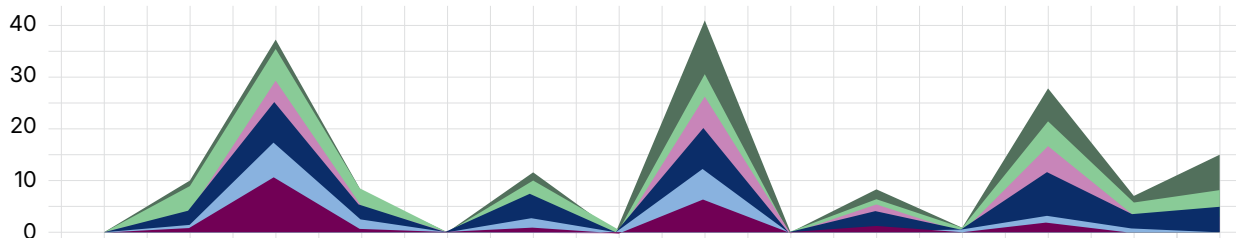
5 Интервју на клучен експерт со претставник на меѓународна организација посветена на развојот, климата/животната средина и миграцијата, Босна и Херцеговина, 26.5.2025 година.

Слика 2.1. Изложеност на четири климатски опасности во Југоисточна Европа (2010 – 2023).

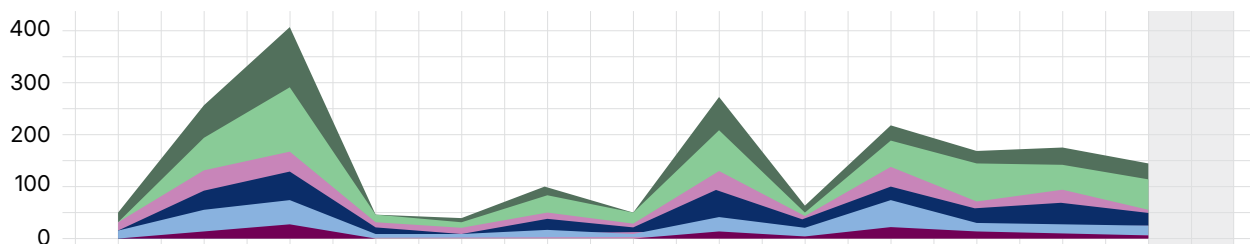
Просечен број на денови со топлотен бран

А

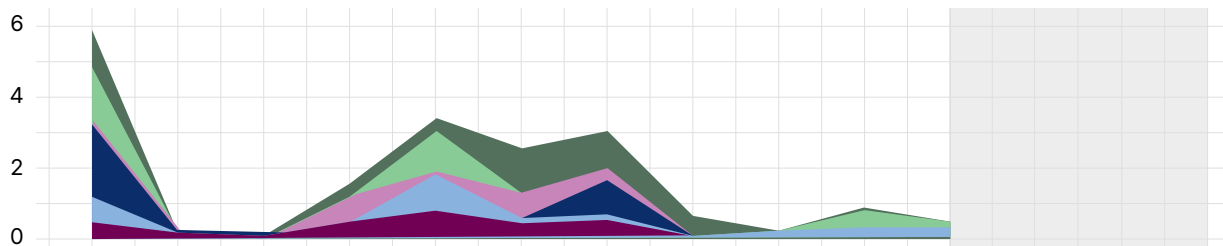
Просечни изгорени површини (km²)

Б

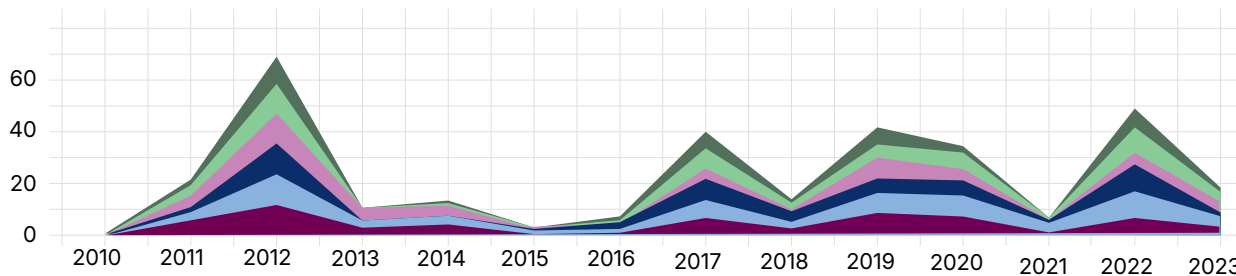
Просечен број на поплави

В

Просечен број на сушни месеци (SPEI12)

Г

■ АЛБ ■ БИХ ■ МКД ■ ЦГ ■ СРБ ■ КОС

Графиконот А од оваа слика го прикажува збирниот број на просечни денови со топлотен бран по земја во даден период. Графиконот Б го прикажува збирниот број на изгорени површини (без земјоделски пожари, во км²) по земја во даден период. Графиконот Ц го прикажува збирниот број на поплави по земја во даден период (нема достапни податоци од 2020 година па наваму). Графиконот Д го прикажува просечниот број на месеци со суша (врз основа на СПЕИ12) по земја во даден период.

Извор: ЕРА5 (денови со топлотен бран), ГФЕД5 (изгорена површина), ХАНЗЕ (поплави), ГСД (месеци на суша).

Екстремната топлина и продолжената суша значително го зголемуваат ризикот од пожари. Се проценува дека шумските области сочинуваат значителен дел од земјиштето

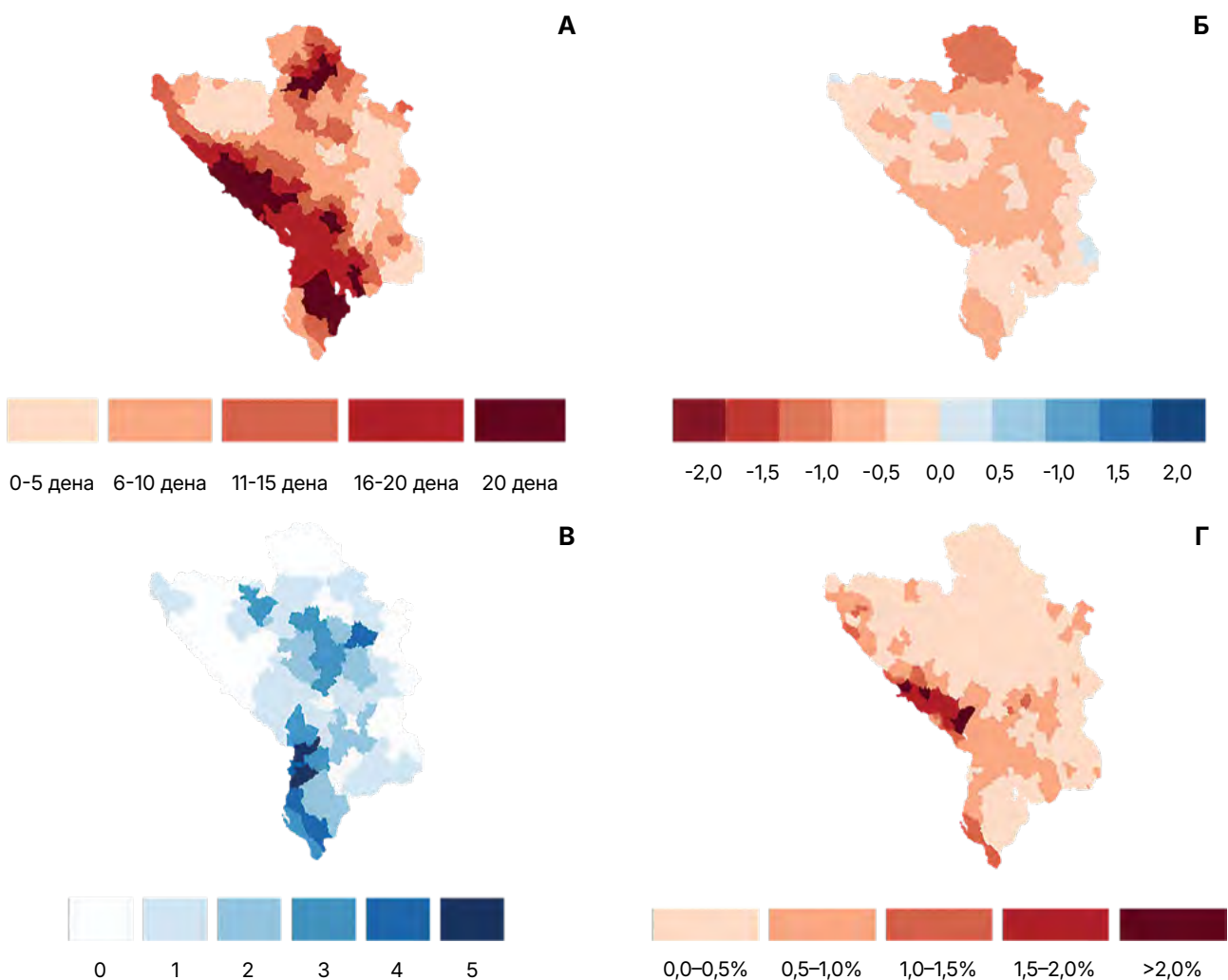
низ регионот: 28,8% во Албанија, 32,4% во Србија, 34,0% во Косово, 39,7% во Северна Македонија, 42,7% во Босна и Херцеговина и 61,5% во Црна Гора (Г глобал форест воч 2025

за Косово, ФАО 2025 за сите други јурисдикции). Некои региони во Босна и Херцеговина (на пр. Чапљина) и Црна Гора (на пр., Централниот Регион) преживеаја исклучително сериозни пожари од 2015 до 2020 година, при што повеќе од 2% од нивната земјишна покривка беше изгорена во овој период. Ова е видно на картата (слика 2.2, графикон Д), каде што областите со посериозни пожари се прикажани со темноцрвена боја.

Овие области обично одговараат на висока шумска покривка, што потврдува дека тие се особено подложни на појава на пожари, особено во текот на летните месеци. И додека климатските услови ги влошуваат ризиците од пожари, и човековата активност игра клучна улога. Во многу случаи, шумските пожари се предизвикани од човечки дејствија, како што е намерната сеча на шумите за градежништво, за пасишта или за испаша, како што е пријавено во Албанија.⁶

Слика 2.2. Просторни разлики кај климатските опасности во Југоисточна Европа (2015–2020).

На сликата е прикажан бројот на денови со топлотен бран (графикон А), интензитетот на сушата како просечен СПЕИ48 (графикон Б), бројот на поплави (графикон Ц) и уделот на изгорена површина поради пожари (графикон Д) на регионално ниво на Националните заводи за статистика (НСО). СПЕИ е индекс на суша што го мери водниот биланс во еден регион, при што помалите вредности укажуваат на поголема просечна сувоост, а поголемите вредности на поголема просечна влажност во дадена област.

Извори: ЕРА5, СПЕИбасе, ХАНЗЕ, ГФЕД5.

⁶ Интервју на клучен експерт со претставник на меѓународна организација посветена на развојот, климата/животната средина и миграцијата, Албанија, 26.5.2025 година.

Освен влијанијата на климатските промени, Југоисточна Европа се соочува и со сè поголеми предизвици во животната средина предизвикани од човекот, вклучувајќи ја деградацијата и загадувањето на животната средина. Ова делумно се должи на специфичната траекторија на следена со постсоцијалистичкиот развој на регионот, вклучувајќи ги еколошките оптоварувања од интензивната индустријализација и неодржливата инфраструктура што троши многу енергија, заедно со профитно ориентираните приватни развојни проекти (инвеститорски урбанизам) и растењето на високозагадувачките постројки во странска сопственост (Светска банка 2021; за размислувања за српскиот случај, видете: Petrović 2022, 207–209). Особено во градовите, отпадот и загадувањето на воздухот претставуваат големи здравствени ризици, вклучувајќи ги и оние што се резултат од големиот обем на сообраќај, индустриското загадување, нелегалното фрлање отпад и контаминацијата на водоснабдувањето (Belis et al. 2021; Svetkovska et al. 2021.⁷ Понатаму, развојот на инфраструктурата, особено за туризмот, предизвика загуба на биодиверзитетот и природнит живеалишта, како лагуните, особено во крајбрежјето, на пример, во Албанија.⁸

2.2. Оценка на ранливоста на климатските опасности

Главна порака: климатските ризици во Југоисточна Европа се распределени нерамномерно, резултат од меѓусебното дејство помеѓу опасностите, изложеноста и длабоко вкоренетите демографски, социјални и економски ранливости — особено во руралните, во заедниците што стареат и во оние коишто се зависни од земјоделството - што ја нагласува потребата од локално скроени стратегии за приспособување.

Ризикот произлегува од меѓусебната интеракција помеѓу опасноста, изложеноста и ранливоста, при што последната се однесува на степенот до кој поединци или групи

се подложни на штета и нивниот капацитет да се справат со тоа, да се приспособат или да закрепнат (ИПЦЦ 2022; Muttarak 2022). Ист климатски настан може да произведе драстично различни исходи во зависност од тоа кого погодува и под кои услови (ИПЦЦ 2022). Ефектот од климатските промени, всушност, е длабоко вкоренет во локалните општествени структури и услови, кои одредуваат не само кој е изложен на опасностите поврзани со климата туку и кој е најранлив на нивните ефекти. Разбирањето на овие нееднакви ефекти, исто така, бара да се согледа дека демографските фактори, како што се возраста, полот, етничката припадност или образованието, играат клучна улога во обликувањето на климатските ранливости, заедно со социо-економските и политичките фактори.

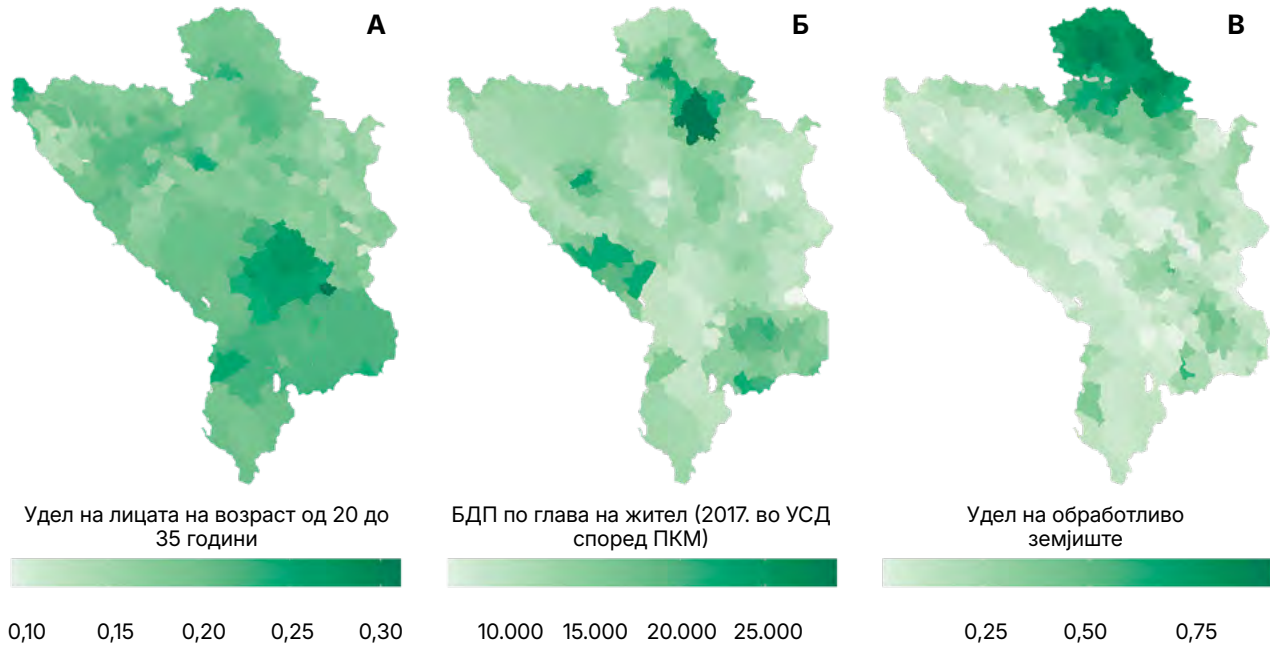
Демографските фактори, особено динамиката поврзана со возраста, најмногу влијае врз климатската ранливост во Југоисточна Европа. Сликата 2.3 ја прикажува географската распределба на клучните двигатели на ранливоста од климатските фактори на стрес. Мапите прикажуваат разлики во распределбата на возраста, богатството и земјоделската зависност на локалното население во Југоисточна Европа. Постарото население, на пример, е непропорционално погодено од екстремна топлина, поплави и други климатски непогоди поради здравствени проблеми поврзани со возраста, намалената мобилност и честопати, ограничениот пристап до мрежите за поддршка, како што се членовите на семејството, соседите или организирани услуги за нега (Muttarak 2021). Во исто време, постарите возрасни лица може да немаат економски средства или социјална поддршка за преселување или приспособување на нивните средства за живот на променливите услови на животната средина (Malak и Lina 2024). Овие предизвици се влошуваат во регионите во кои се случува миграција на младите, како што се руралните области низ Југоисточна Европа, каде што заминувањето на помладите генерации остава зад себе население што старее со помалку лица кои се грижат за нив, намалена отпорност на заедницата и помал капацитет за приспособување. Оваа демографска нерамнотежа го зајакнува циклусот на ранливост, особено во руралните или економски маргиналните региони (Biella et al 2022).

7 Интервју на клучен експерт со претставник на меѓународна организација за одржлив развој и клима/животна средина, Северна Македонија, 27.3.2025 година; и интервју на клучен експерт со претставник на граѓанска организација за животна средина и климатски промени, Албанија, 7.4.2025 година.

8 Интервју на клучен експерт со претставник на граѓанска организација за животна средина и климатски промени, Албанија, 7.4.2025 година.

Слика 2.3. Диференцијална ранливост на климатски стрес на ниво на националните заводи за статистика во Југоисточна Европа.

Сликата ја прикажува распределбата на клучните ранливости во Југоисточна Европа. Графиконот А го прикажува просечниот удел на лицата на возраст од 20 до 35 години за периодот 2015 – 2020 година, графиконот Б просечниот БДП по глава на жител за периодот 2015 – 2020 година (во американски долари според куповната моќ (ПКМ) за 2017 година), а графиконот Ц просечниот удел на обработливо земјиште низ Југоисточна Европа за периодот 2015 – 2019 година.

Извори: WorldPop, Kummu et al (2025), GDLC.

Во Југоисточна Европа, многу рурални области, во голема мера, сè уште зависат од земјоделски активности, што значи дека климатската варијабилност претставува акутен предизвик. Ова е видно на картата во сликата 2.3, графикон Ц, која покажува дека северните и источните делови на Југоисточна Европа се карактеризираат со зголемена земјоделска активност и голем дел од обработливо земјиште. Исто така, постојат индикации дека зголемувањето на температурите ги преобликува земјоделските модели. На пример, во Босна и Херцеговина, традиционалните култури преживуваат во нивните стари области каде што се одгледуваат, што поттикнува промена на областите на одгледување, на пример, лозјата се преместуваат од јужни кон северни локации.⁹ Во меѓувреме, сè почестите и сериозни суши ги намалуваат приносите и придонесуваат за напуштање на земјиштето и понатамошен економски пад.¹⁰ Овие еколошки и економски промени

ги зајакнуваат ранливостите и можат да доведат до понатамошна мобилност.

Низ целиот регион на ЈИЕ, демографските и економските ранливости не се рамномерно распределени, што исто така влијае на начинот на кој се чувствуваат климатските влијанија. Богатството и пристапот до ресурсите го одредуваат степенот до кој поединците или заедниците можат да предвидат, да се подготват и да закрепнат од климатските настани. Руралните, земјоделски зависните области, покажуваат двоен предизвик, пониски нивоа на приходи и поголем процент на постари жители; ова ги прави особено подложни на стрес предизвикан од климата. Како што е видно на сликата 2.3, некои рурални области во северна Србија се одликуваат со релативно висока земјоделска продуктивност, но низок БДП, што ги прави особено ранливи на нарушувања на еколошките

⁹ Интервју на клучен експерт со претставници на регионална организација, Босна и Херцеговина, 4.3.2025.

¹⁰ Интервју на клучен експерт со претставник на меѓународна организација за развој, клима/животна средина и миграција, Босна и Херцеговина, 26.5.2025 година.

услови.¹¹ Како што покажуваат и географски грануларните квантитативни докази и квалитативните извори, просторните нееднакости често се маскираат со просеците на макрониво; ова ја истакнува потребата од локална перспектива за да се разбере географијата на климатската ранливост, како и насочени, контекстуално чувствителни, стратегии за приспособување (EEA 2024b; Pietrapertosa et al. 2018).

2.3. Трендови на мобилност на луѓето

Главна порака: Мобилноста на луѓето во Југоисточна Европа е резултат на сложена мешавина од економски, демографски и институционални двигатели – влошени од климатските промени и недостигот на работна сила – што доведува до висока емиграција, постојана внатрешна миграција и растечки предизвици за демографската одржливост и задржувањето на човечкиот капитал.

Како и во многу други региони низ светот, човечката мобилност во Југоисточна Европа е сложен феномен поврзан со неколку меѓусебно поврзани двигатели. Тие се поврзани со социјалните, економските, културните, политичките и институционалните контексти (ИЦМПД 2020; 2024). Климатските фактори можат да ги влошат постоечките причини за мобилноста и да придонесат за поголема миграција и раселување (видете глава 3). Сепак, не станува секој мобилен, бидејќи дискрепанцата меѓу аспирациите и можностите за мигрирање некои луѓе ги прави немобилни. Всушност, демографските и економските фактори играат важна улога во обликувањето на диференцијалните модели на мобилност, тренд што се забележува и во Југоисточна Европа и на глобално ниво.

Југоисточна Европа претежно се карактеризира со високо ниво на емиграција, главно предизвикана од економски и политички фактори. Истовремено, внатрешната миграција останува постојана карактеристика, честопати предизвикана од урбанизацијата и регионалните нерамномерности. Интрарегионалната мобилност е релативно ограничена и генерално е сезонска; таа најчесто се однесува на привремената миграција

на работна сила. Во последниве години, особено од 2018 година па наваму, регионот се соочува со значителен недостиг на работна сила во секторите како угостителство, градежништво, земјоделство и транспорт, што доведе до пораст на бројот на издадени работни дозволи на странски работници. Исто така, Југоисточна Европа е коридор за транзитна миграција, со мешани текови на баратели на азил и на мигранти кои бегаат од зоните на конфликт или бараат подобар живот во Западна Европа. Транзитната миграција го достигна својот врв во 2015 година, но оттогаш остана релативно ниска, иако во 2022 и 2023 година повторно беа регистрирани повисоки бројки.

Емиграција

Емиграцијата и понатаму е доминантна карактеристика на човековата мобилност во Југоисточна Европа, мотивирана првенствено од економски фактори. Регионот има една од највисоките стапки на емиграција во светот, со проценет сооднос на емигранти од околу една четвртина од вкупното население. Овој феномен е особено акутен во Албанија, Босна и Херцеговина и Северна Македонија, каде што проценетите стапки на емиграција помеѓу 2007 и 2020 година се движеле од 22% до 45% од населението (ОЕЦД 2022). Емиграцијата од регионот (слика 2.4) историски се насочуваше кон Грција и Италија. Во поново време, чести дестинации се Германија, Франција и Велика Британија, а се зголемија и тековите кон Хрватска, Словенија, Словачка, Чешка, Унгарија и Бугарија (Mara and Landesmann 2022). Интрарегионалната миграција останува ограничена и претежно кружна, односно, работниците привремено се преселуваат во соседните јурисдикции, како што се Хрватска, Србија и Црна Гора, за сезонски работни места, најмногу во туризмот и градежништвото (Mara and Landesmann 2022).

Емиграцијата е непропорционално концентрирана кај помладите и пообразованите сегменти од населението, што предизвикува загриженост за одливот на мозоци низ целиот регион. Повеќе од половина од мигрантите од ЈИЕ во регионот на ОЕЦД се вработени на средноквалификувани работни места, со значителни родови разлики во однос на професионалните сектори (ОЕЦД 2022). Мобилноста на студентите, исто така, брзо расте, со регистрирано зголемување на бројот на меѓународните студенти од регионот од 150% помеѓу 2013 и 2018 година (ОЕЦД 2022). Одливот на мозоци е особено акутен во Албанија, каде што 40% од кумулативниот одлив е високообразован (Mara and Landesmann 2022; Gedeshi and King 2018), и

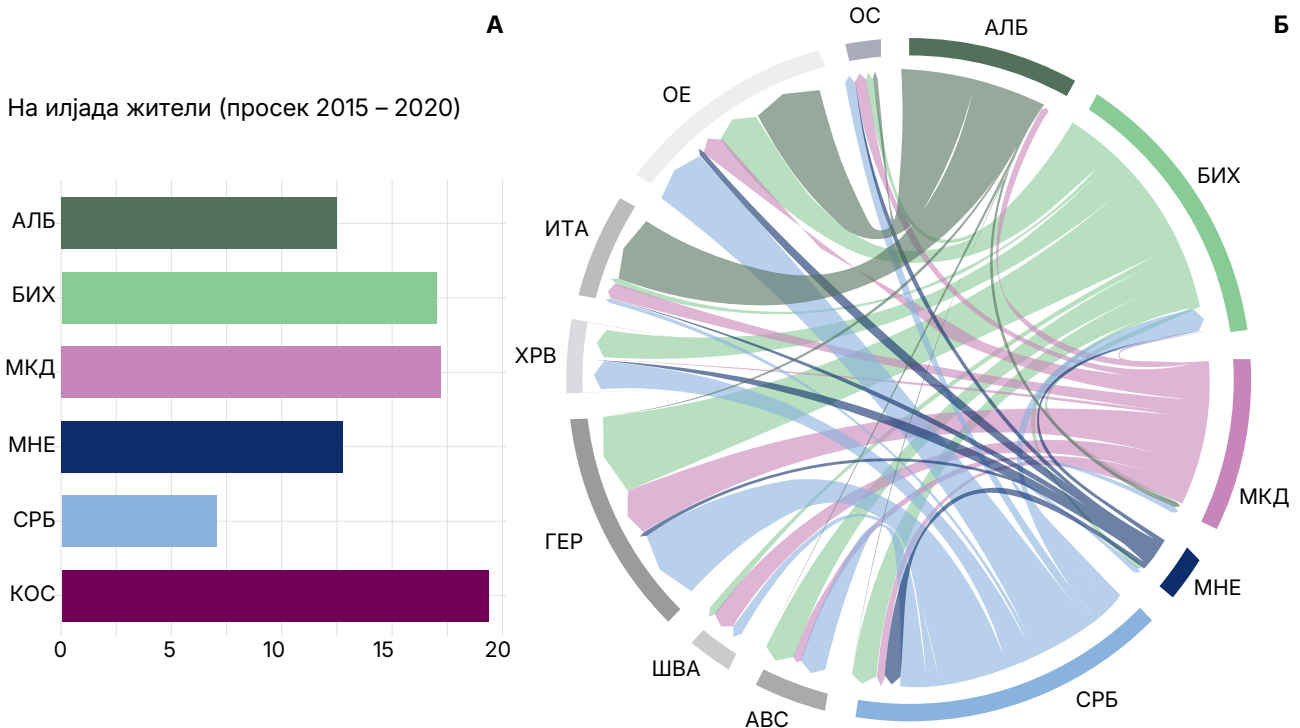
¹¹ Интервју на клучен експерт со претставник на меѓународна организација за развој, клима/животна средина и миграција, Србија, 6.3.2025 година.

на Косово, каде што одливот на мозоци од здравството доведе до затворање установи и намалена достапност на нега (Hajdari and Krasniqi 2021). Овие трендови се резултат на сложена испреплетеност на фактори, како што се економските можности, квалитетот на образованието и променливите миграциски политики во земјите дестинации, првенствено во ЕУ.

Генерално, иако емиграцијата може да понуди дознаки и развој на вештините во странство, обемот и структурата на овие текови се значаен предизвик за демографската иднина, одржливиот развој и задржувањето на човечкиот капитал во Југоисточна Европа.

Слика 2.4. Меѓународна миграција од регионот на ЈИЕ

На сликата е прикажана стапката на емиграција од регионот на ЈИЕ на 1.000 жители во периодот 2015 – 2020 година (графикон А) и миграциските текови, прикажувајќи го потеклото и одредиштето на мигрантите, за истиот временски период (графикон Б). Метод на проценка: демографско сметководство, псевдобејсов просек на транзиции и останувања на мигранти, затворен сметководствен систем.

Извори: Abel and Cohen 2022, 2019. Ве молиме имајте предвид дека податоците за Косово (КОС) не се достапни во базата на податоци на Абел и Коен и се проценети врз основа на информациите обезбедени од Националните статистички заводи. ОС: остатокот на светот; ОЕ: остатокот на Европа.

Имиграција

Во последниве години, низ Југоисточна Европа транзитираа мешани текови на баратели на азил и на мигранти (слика 2.5). Многу од нив биле на поминување или привремено се населиле како дел од пошироките миграциски рути што водат кон ЕУ, што ја покажува улогата на регионот како транзитна точка и дестинација во рамките на сложените глобални модели на мобилност (УНХЦР 2025). Овој тренд е евидентен и во променливиот број барања за азил низ регионот, кој достигна врв во Србија во 2014 година по пристигнувањето на многу бегалци од Сирија. Од 2010 година наваму, подолг период Србија беше домаќин на

најголемиот број бегалци во регионот на ЈИЕ. Сепак, ова се промени по 2022 година, кога пристигнувањето на бегалци од Украина доведе до промена во регионалната динамика.

Во исто време, внимание привлекува повратната миграција. Јурисдикциите во регионот ги приспособија своите локални стратегии за да управуваат подобро со повратната миграција и реинтеграцијата на своите граѓани од странство. На пример, одговорот на Албанија на враќањето на мигрантите е сè попроактивен (Mara and Landesmann 2022). Слично на тоа, Црна Гора и Косово, исто така, ги приспособија своите локални стратегии за олеснување на враќањето и реинтеграцијата на повратниците. Повратниците често

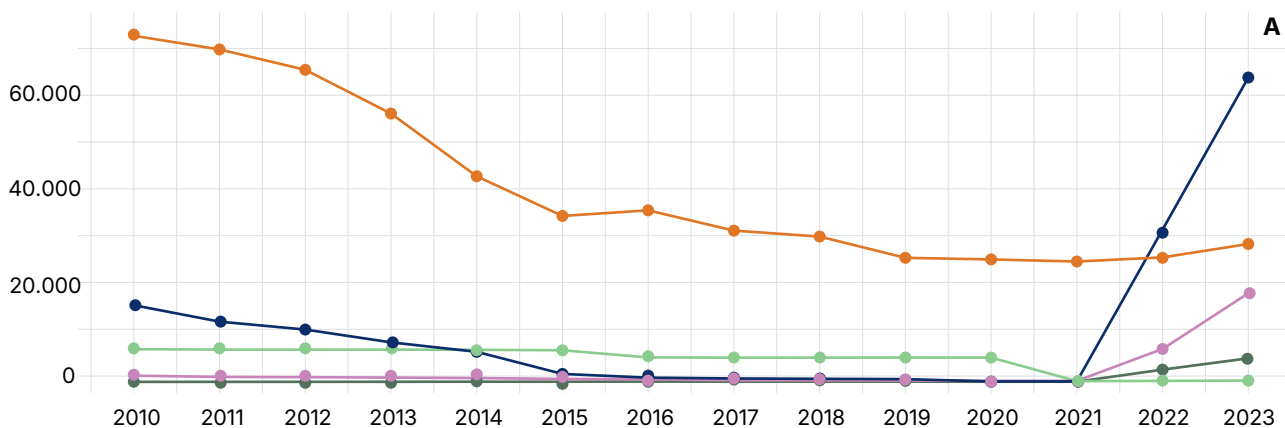

носат нови вештини, заштеди и меѓународно искуство, но може да се соочат и со предизвици при реинтеграцијата на локалните пазари на трудот, особено во областите со слаба економска инфраструктура или ограничени услуги. Овие двојни трендови на дојдовни мигранти и повратни еми-

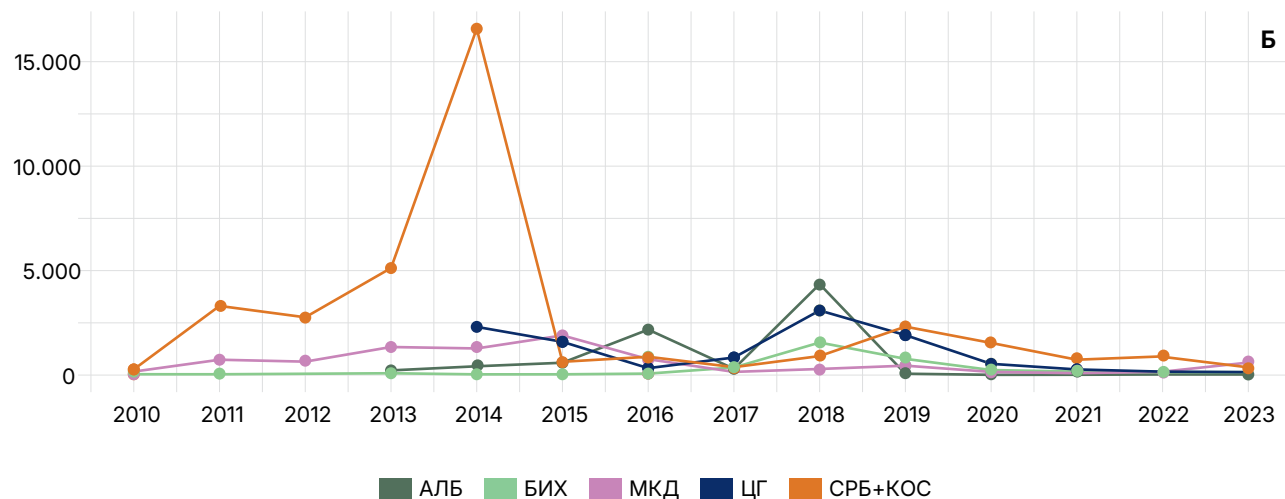
гранти придонесуваат за подинамичен и посложен пејзаж на мобилност во регионот; ова има импликации за социјалната кохезија, јавните услуги и планирањето на политиките (Gemi and Triandafyllidou 2021; Martin and Dragos 2012).

Слика 2.5. Број на бегалци и баратели на азил во Југоисточна Европа¹²

Број на бегалци

Број на барања за азил

Графиконот А од оваа слика го прикажува бројот на бегалци по јурисдикција во одреден период. Графиконот Б го прикажува бројот на нови барања за азил по јурисдикција во одреден период.

Извор: УНХЦР. Ве молиме имајте предвид дека УНХЦР ги прибира податоците за Србија и Косово (S/RES/1244, 1999) збирно, како дел од своето регионално собирање податоци и операции во податоците за ситуацијата во ЈИЕ.

¹² Бегалец е лице кое е надвор од својата земја на потекло, затоа што се соочува со сериозни закани, како што се прогон, конфликт или насилство, и властите на неговата/нејзината земја не можат или не сакаат да обезбедат заштита. Како резултат на тоа, бегалците бараат меѓународна заштита. Барањето за азил е формален процес преку кој лице кое се плаши од прогон, конфликт, насилство или друга сериозна штета ако се врати дома, и затоа има потреба од меѓународна заштита, бара од друга земја или орган да биде признаено и заштитено како бегалец (УНХЦР 2025).

Во некои делови од регионот, како што се Србија, Црна Гора и Северна Македонија, се забележуваат знаци на прилив на мозоци (Mara and Landesmann 2022). Студентите се главните фактори кои придонесуваат за приливот на мозоци, со највисоката стапка кај лицата во нивните дваесетти години - типична возраст за завршување на високото образование. Ова укажува дека многу млади, високообразовани лица се враќаат во своите матични земји по студирањето во странство, главно за да се вработат во сектори како што се ИКТ, туризмот и високото образование (ОЕЦД 2022). Србија и Црна Гора, исто така, почнаа да привлекуваат имигранти и студенти од соседните земји како што е Босна и Херцеговина, поради нивниот одржлив економски раст (на пр., туристичкиот сектор во Црна Гора или ИКТ секторот во Србија) и разликите во квалитетот на високото образование (Статистички завод на Република Србија; Mara and Landesmann 2022).

Внатрешна миграција

Моделите на внатрешна миграција во Југоисточна Европа се обликуваат како резултат на постојани регионални нерамноправности во демографскиот, економскиот и социјалниот развој и одразуваат сложена интеракција помеѓу економските можности, условите на животната средина и променливите преференции за животен стил. Во 2022 година, просечната стапка на внатрешната миграција (пропорција од населението што се сели од една административна единица во друга без да ги преминува меѓународните граници) изнесуваше 10,8% низ целиот регион на ЈИЕ (без Босна и Херцеговина и Северна Македонија) (слика 2.6).

Во контекст на целокупно намалување на населението, регионот на ЈИЕ продолжи да се урбанизира, при што населението сè повеќе се концентрираше во главните градови и неколку други урбани центри (Светска банка, 2024). Движењето од рурални во урбани средини е долгогодишен модел поттикнат од ограничениот пристап до вработување, образование, здравствена заштита и инфраструктура во периферните региони (Темова 2017). Внатрешната мобилност останува ограничена надвор од овие примарни урбани дестинации. Меѓуградската миграција е релативно слаба,

делумно поради недостатокот на ценовно прифатливо домување и на економски средства потребни за преселба заради работа (ЕТФ 2021).

Многу жители, особено помладите возрасни лица и жените, се соочуваат со значителни пречки за мобилност, како што се ограничените приходи и нееднаквиот развој на регионалните пазари на трудот (Mara and Landesmann 2022). Во Србија, урбаните центри продолжуваат да го привлекуваат рурално население, а воедно се обидуваат да привлечат и мигранти од соседна Босна и Херцеговина за да се справат со недостигот на работна сила во земјата, напор поддржан со законски и политички реформи.¹³ Резултатот е зголемување на концентрацијата во градовите заедно со депопулација на руралните средини, што има последици врз давањето услуги, користењето на земјиштето и локалните економии.

Во некои случаи, внатрешната миграција, исто така, е резултат на слаб или нерегулиран урбан развој. Во еден главен град на ЈИЕ, голем проект за развој на домување изграден без соодветна еколошка проценка го дестабилизирал земјиштето во соседните области и ги принудил околните жители на преселба.¹⁴ Овие примери покажуваат дека внатрешната мобилност во Југоисточна Европа ретко е резултат на само еден фактор.

Постојат и анегдотски докази за **понов тренд, имено, обратното движење од урбаните кон руралните области, особено кај побогатите и пообразованите лица.** Интервјуата во Србија и Црна Гора укажуваат на рани знаци на овој тренд, таканаречената миграција на животен стил (Benson and O'Reilly 2016), иако е во мал обем и потребни се понатамошни истражувања за да се проценат неговите двигатели и импликации (видете ја рамката 2.1).¹⁵ Мотивирани од еколошките проблеми, квалитетот на животот и желбата да се избегне стресот во урбаните средини, некои жители на урбаните средини се преселуваат во рурални средини.

Заедно, овие спротивставени трендови на мобилност ја нагласуваат растечката просторна поларизација во Југоисточна Европа. Од една страна, постојаната депопулација на руралните и планинските области ги остава зад себе старите, понекогаш економски ранливите популации, а воедно

¹³ Интервју на клучен експерт со претставници на меѓународна организација посветена на миграцијата и бегалците, Босна и Херцеговина, 5.3.2025.

¹⁴ Интервју на клучен експерт со претставници на меѓународна организација за миграција, Босна и Херцеговина, 5.3.2025.

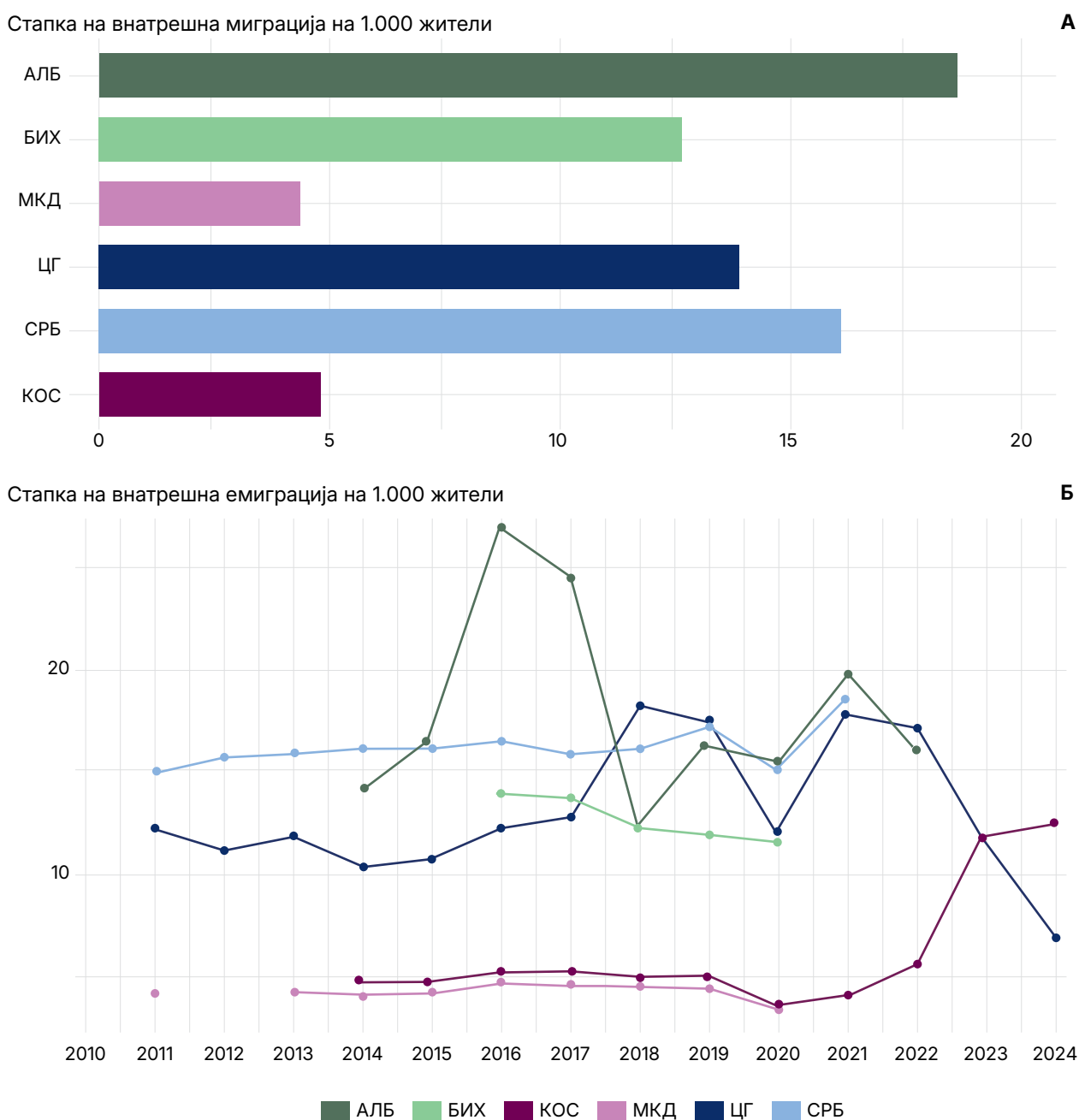
¹⁵ Интервју на клучен експерт со претставници на регионална организација, Босна и Херцеговина, 4.3.2025.

го зголемува притисокот врз јавните услуги и инфраструктурата во урбаните средини. Од друга страна, селективната повторна рурализација од страна на често побогатите групи, може да ги преобликува наративите за рурален развој, моделите на користење на земјиштето и управувањето

со животната средина. Овие динамики имаат големо влијание врз просторното планирање, политиките за одржливост и еднаквиот пристап до услугите; тие заслужуваат внимателно следење, во контекст на пошироки демографски и еколошки транзиции.

Слика 2.6. Модели и трендови на внатрешна миграција во ЈИЕ

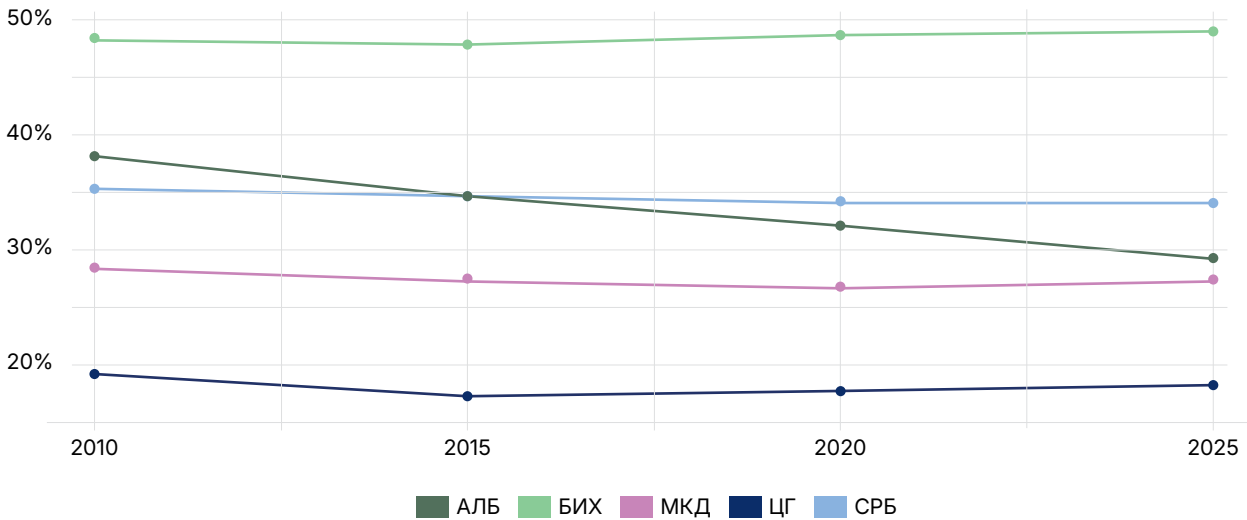
Сликата ја прикажува стапката на внатрешна миграција на 1.000 жители во други региони на Националните заводи за статистика (НЗС) во рамките на јурисдикциите (графикон А) и промените во стапката на внатрешна миграција во одреден период (графикон Б) низ целиот регион на ЈИЕ.

Извор: податоци обезбедени од Националните заводи за статистика (НЗС).

Слика 2.7. Промени со руралната популација во ЈИЕ во периодот од 2010 до 2025

Удел на руралното население во вкупното население

На сликата, урбаните/руралните области се класифицирани според класификацијата на Глобалниот слој на човечки населби – Степен на урбанизација. Немаше достапни податоци за Косово.

Извор: JRC/GHS-DUC

Рамка 2.1. Миграција поради животен стил

Терминот „миграција поради животен стил“ се однесува на вид миграција што често е мотивирана од еколошки проблеми и аспирации за квалитет на живот, и вклучува движење од загадени, пренаселени или климатски стресни градови кон поатрактивни рурални или периурбани области (Benson and O'Reilly 2016).

Во Југоисточна Европа, сезонските миграциски модели стануваат видливи, особено во градови како Сараево, каде што силното зимско загадување на воздухот води кон привремено преселување во почисти рурални средини.¹⁶ Во Албанија, процентот на урбаната изградба, несоодветната зелена инфраструктура и интензивирањето на ефектите на топлински острови ги натераа некои жители да бараат засолниште во приградските зони што нудат поповолна клима и животна средина.¹⁷ Ова се појави како значаен аспект на внатрешната мобилност, што бара подетална анализа на национално ниво.

Во Србија, миграцијата поради животен стил обично се изразува преку стекнување секундарни домови во еколошки атрактивни области, како дополнување на примарните живеалишта во урбаните центри (Петровиќ 2022). Слични модели може да се забележат во Северна Македонија, каде што ограничен број лица — честопати пензионери — се селат во рурални области во потрага по почист воздух и помирен начин на живот.¹⁸ Иако сè уште се скромни по обем, овие слаби трендови сигнализираат потреба да се земе предвид квалитетот и планирањето на животната средина во стратегиите и за урбаниот и за руралниот развој.

Сепак, важно е да се напомене дека миграцијата поради животниот стил не е достапна за секого; таа има тенденција да биде резервирана за оние со доволно финансиски ресурси, социјален капитал и флексибилност за преселба – честопати побогати жители на урбаните средини, пензионери или оние со можности за работа од далечина (McAreevey and Argent 2018).

16 Интервју на клучен експерт со претставници на регионална организација, Босна и Херцеговина, 4.3.2025.

17 Интервју на клучен експерт со претставници на граѓанска организација која работи на одржлив

18 Интервју на клучен експерт со претставник на граѓанска организација која се занимава со прашања од областа на климата/животната средина, Северна Македонија, 27.3.2025. развој, Албанија, 4.4.2025.

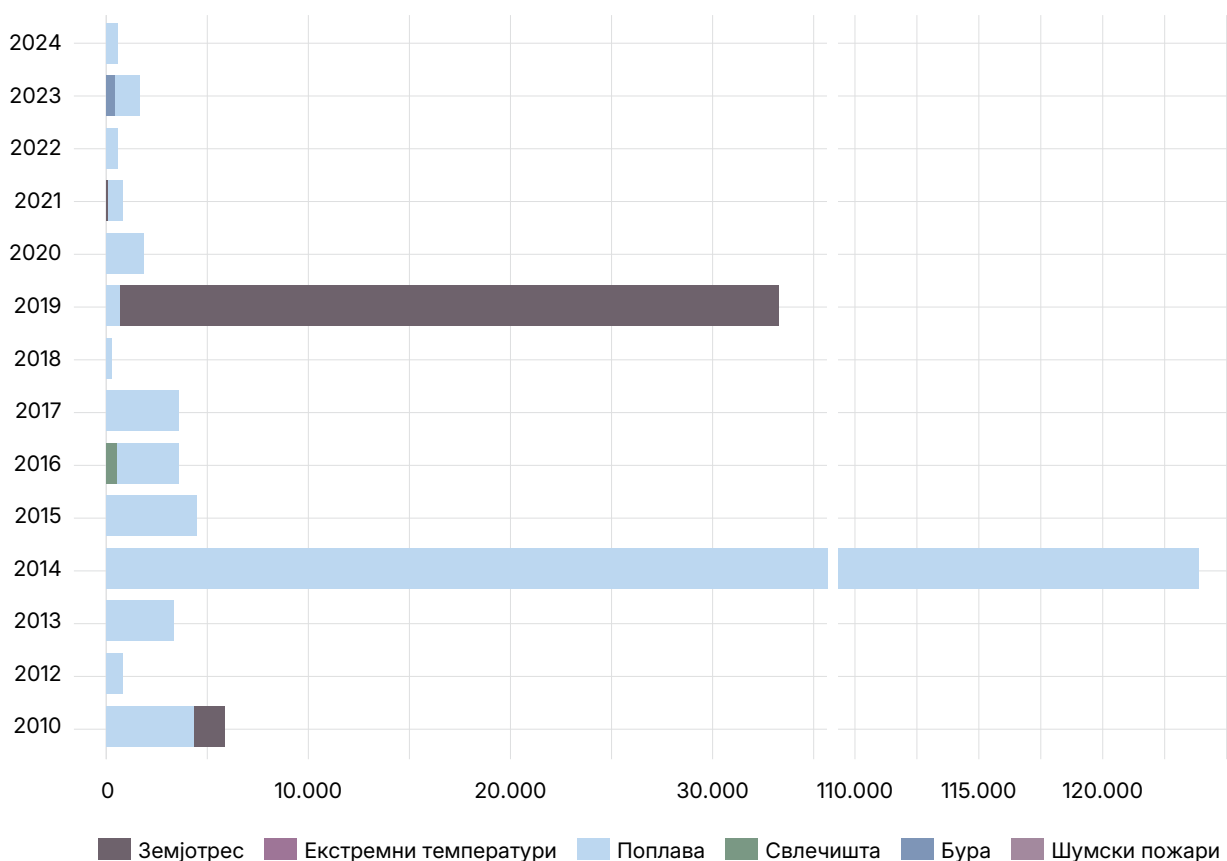
Внатрешно раселување

Раселувањето предизвикано од екстремни временски настани, особено поплави, е растечки проблем во Југоисточна Европа. Иако историски гледано, раселувањето во регионот било поврзано со конфликти, во последните години се забележува голем обем на внатрешно раселување предизвикано од животната средина, особено во Босна и Херцеговина, Албанија и Србија (УНЕСКО 2023). Како што е прикажано на сликата 2.8, во 2019 година регистрирани

се повеќе од 30.000 раселувања по земјотрес, а повеќе од 120.000 раселувања во 2014 година се должат на поплави. Поплавата од 2014 година беше најразорната поплава во повеќе од еден век, погодувајќи над 3 милиони луѓе во регионот и предизвикувајќи штети што надминуваат 2 милијарди евра (Filho et al. 2019; УНЕСКО 2023). Во Босна и Херцеговина, поплавите имаа и долгорочни импликации во областите каде што домовите беа изградени на нестабилно тло или погодени од лизгање на земјиштето, како што се ридовите околу Сараево (ИОМ 2024б; „Асошијетед прес“ 2024).

Слика 2.8. Ризици од внатрешно раселување предизвикани од различни видови катастрофи низ регионот на ЈИЕ

Внатрешни раселувања по катастрофа
Извор: IDMC

На сликата е прикажан вкупниот број внатрешни раселувања по различен вид настан во периодот 2010 – 2024 година и временската еволуција на раселувањата во регионот на ЈИЕ.

Извор: Центар за следење на внатрешните раселувања (ИДМЦ).

Интеракцијата помеѓу климатските ризици и слабата подготвеност за катастрофи дополнително ги усложнува другите динамики на мобилност. Како што откриваат интервјуата во Босна и Херцеговина и Албанија, луѓето честопати чувствуваат дека не можат да се потпрат на властите за да обезбедат соодветна заштита или поддршка по катастрофата.¹⁹ Во овој контекст, раселувањето по екстремни настани не е само одговор на стресот во животната средина, туку и на неуспехот во управувањето, корупцијата и ерозијата на јавната доверба (видете глава 3). Во некои случаи, привременото внатрешно раселување се претвори во долгорочна меѓународна релокација, особено кај лица што имаат семејства во странство. На пример, дел од населението погодено од поплавите што го погодија Косово во 2021 година, наводно, одлучило да не се врати поради постоечките ризици и несоодветната институционална поддршка.²⁰ Клучните дестинации се Германија и Австрија, особено за оние раселени од рурални или региони со висок ризик на кои им недостасува државна поддршка или одржливи опции за враќање и закрепнување (УНЕСКО 2023). Правната несигурност, како што се нејасните имотни права или неформалните договори за домување, дополнително ја зголемуваат ранливоста и веројатноста за трајно раселувањето (УНЕЦЕ 2020).

2.4. Придвижувачи на човечката мобилност во регионот: докази од Баканскиот барометар

Главна порака: Намерите за емиграција во Југоисточна Европа остануваат високи, особено кај младото, образованото и работоспособното население. Тие се поттикнати од комбинација од економска несигурност, предизвици во управувањето, незадоволство од јавните услуги и растечки климатски и еколошки притисоци, што ја прави миграцијата сè понормална стратегија за живот низ целиот регион.

Намерите за миграција варираат низ целиот регион, а високи нивоа се регистрирани во Косово и Албанија (слика 2.9). Според Балканскиот барометар на јавното мислење од 2023 година, 44% од населението во регионот размислува за миграција во друга земја; згора на тоа, над 23% од населението на регионот веќе е во контакт со агенции за вработување во странство според податоците на Секјуриметар од 2024 година (РЦЦ 2025). Намерата за миграција е особено изразена кај пообразованото население на работоспособна возраст; мажите се повеќе склони да размислуваат за емиграција отколку жените.

19 Интервју на клучен експерт со претставник на меѓународна организација за миграција, Босна и Херцеговина, 4.3.2025 година; и интервју со клучен експерт со независен советник за одржлив развој, миграција и клима/животна средина, Албанија, 7.4.2025 година.

20 Интервју со клучен експерт со претставник на граѓанска организација посветена на човековите права, миграцијата и климатските промени и животната средина, Косово, 21.5.2025 година. За институционалниот одговор на поплавите во Косово во 2021 година, видете исто така Хаџа 2023 година.

Рамка 2.2. Балкански барометар и Секјуриметар

Балканскиот барометар е годишно истражување иницирано во 2015 година од страна на Советот за регионална соработка (РЦЦ) за да се опфатат перспективите на јавноста и бизнисот низ Југоисточна Европа. Првично развиен за да се процени влијанието на Стратегијата ЈИЕ 2020, тој стана клучен извор на независни и сеопфатни податоци за социо-економските, политичките и интеграциските прашања во регионот. Се користи стратифициран пристап на земање примероци за да се обезбеди пропорционална застапеност врз основа на големината на населбите и распределбата на населението во рамките на секоја јурисдикција. Со својата конзистентна методологија и еволутивна релевантност, Балканскиот барометар нуди единствени сознанија за регионалните случувања.

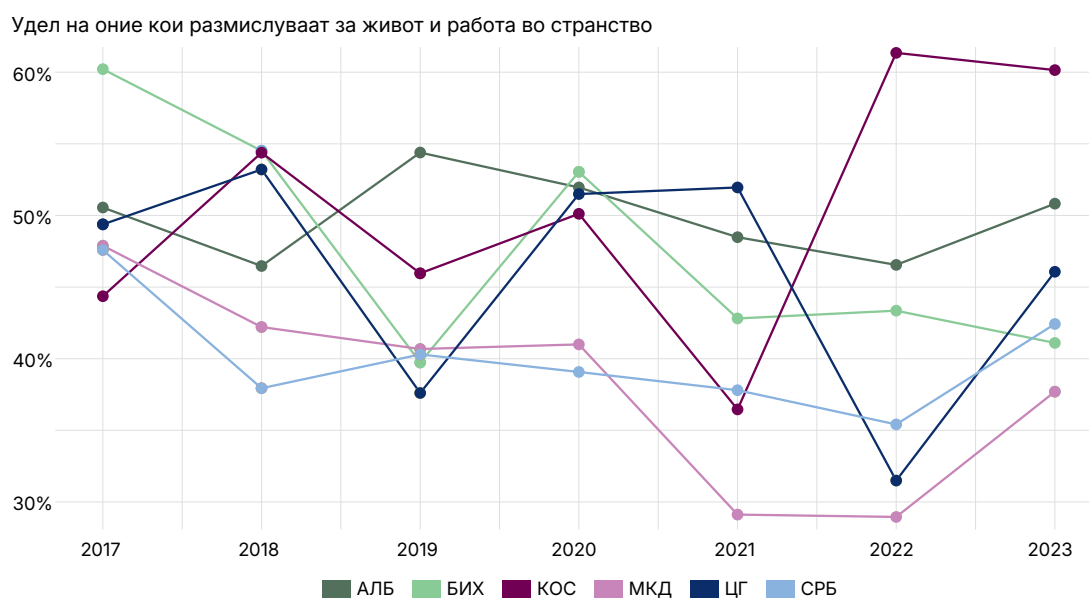
Анкетата за јавно мислење на Балканскиот барометар се спроведува со употреба на квантитативен метод, со Компјутерски потпомогнато лично интервјуирање (ЦАПЛИ) кое вклучува интервјуа лице в лице. Прашалникот, првично развиен на англиски јазик и преведен на локалните јазици, опфаќа низа теми, вклучувајќи демографија и клучни социо-економски прашања; ги следи променливите ставови кон регионалната соработка и интеграцијата во ЕУ, заедно со другите клучни области на политиката

што го обликуваат секојдневниот живот, вклучително и миграцијата. Сознанијата добиени благодарение на Балканскиот барометар се широко користени од медиумите, граѓанското општество, бизнисите и креаторите на политики. Како дополнување на анкетата за јавно мислење на Балканскиот барометар, Советот за регионална соработка (РЦЦ) во 2021 година го започна Секјуриметар (SecuriMeter).

Со оглед на тоа што безбедноста се појавува како врвен приоритет за Југоисточна Европа и нејзините меѓународни партнери, целта на „Секјуриметар“ е да обезбеди сеопфатна анализа на еволутивната регионална безбедносна средина. Со евидентирање на јавните ставови и перцепции за тековните безбедносни предизвици, како и трендовите, како на регионално, така и на индивидуално ниво, Секјуриметар нуди вредни сознанија за креаторите на политиките и засегнатите страни. Неговите наоди го поддржуваат информираното донесување одлуки и придонесуваат за подлабоко разбирање на сложената безбедносна динамика што го обликува регионот.

Видете: <https://www.rcc.int/balkanbarometer/home> и <https://www.rcc.int/securometer/home>.

Слика 2.9. Модели и придвижувачи на намерата да се емигрира

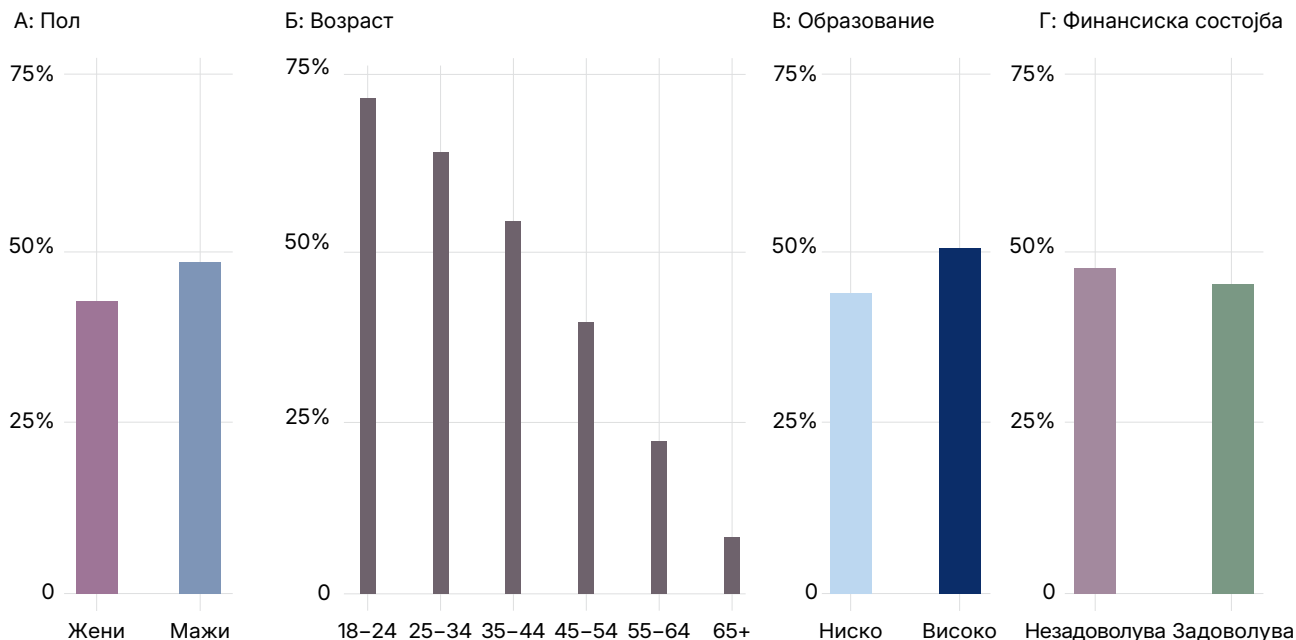
Сликата 2.9 ги прикажува временските трендови во миграциските аспирации низ јурисдикциите (графикон А) и распределбата на аспирациите низ демографските и социо-економските групи (графикон Б).

Извор: Балкански јавен барометар, 2017–2023 (n=42.240 испитаници).

Дали би размислиле да живеете и работите во странство?

Процент на оние кои размислуваат да живеат и работат во странство

Забелешка: Високото образование дефинирано како колеџ или високо образование, n = 42240, извор: Балкански јавен барометар 2017–2023. За панелот Д се користени само податоци од 2023 година, n = 6027

Историски гледано, миграцијата од регионот на ЈИЕ првенствено била поттикната од потрагата по подобри економски услови и сигурно вработување во странство. Денес, евидентираниите мотиви изгледаат посложени: поединците бараат не само работа, туку и подобар квалитет на живот, пристап до подобро образование и здравствена заштита и посигурни политички средини (Mara and Landesmann 2022). **Во поново време, економската несигурност, ниската доверба во институциите и општото незадоволство од управувањето, јавните услуги и идните перспективи се меѓу најчесто наведуваниите причини.** Овие се дополнително засилени од стравовите поврзани со тековната регионална нестабилност и растечкото влијание на факторите на стрес поврзани со климата (РЦЦ 2025). Улогата на корупцијата, политичката нестабилност и неуспесите во управувањето, исто така, постојано се појавуваат како централна тема низ целиот регион. Во Секјуриметер од 2024 година, 83% од испитаниците ја идентификувале корупцијата како широко распространет или како мошне широко распространет проблем во регионот на ЈИЕ (РЦЦ 2025). Главно, помладите генерации се тие што сè повеќе ги сметаат овие прашања за предизвикувачки, заедно со високите стапки на невработеност кај младите, разликата во платите, несовпаѓањето на вештините и слабите образовни системи (Kurešić 2023; Vuygnes and Flipo 2016).

И покрај растот на БДП и зголемувањето на животниот стандард, структурните нееднаквости со ЕУ остануваат значителни. Јазовите во платите и вработеноста, особено, се моќни фактори. Близината на пазарите на трудот во ЕУ, целното вработување од страна на некои земји членки на ЕУ и опстојувањето на општествените мрежи во регионите на дестинација ја олеснуваат емиграцијата на младите, образовани граѓани. Оваа динамика е особено очигледна во земји како Србија, каде што неколку иницијативи — како што се соработката со дијаспората и целните програми за враќање — имаат за цел да се спротивстават на емиграцијата и да ги охрабрат луѓето да останат во земјата (Влада на Република Србија 2021; Вукадиновиќ и др. 2021). Сепак, овие мерки имаа само ограничен успех.²¹ Во многу случаи, миграцијата повеќе не се смета за привремен или невообичаен настан, туку за нормална, па дури и очекувана животна стратегија, особено кај помладите генерации.

²¹ Интервју на клучен експерт со претставници на организации од граѓанското општество коишто работат на полето на миграцијата, Србија, 7.3.2025 година.

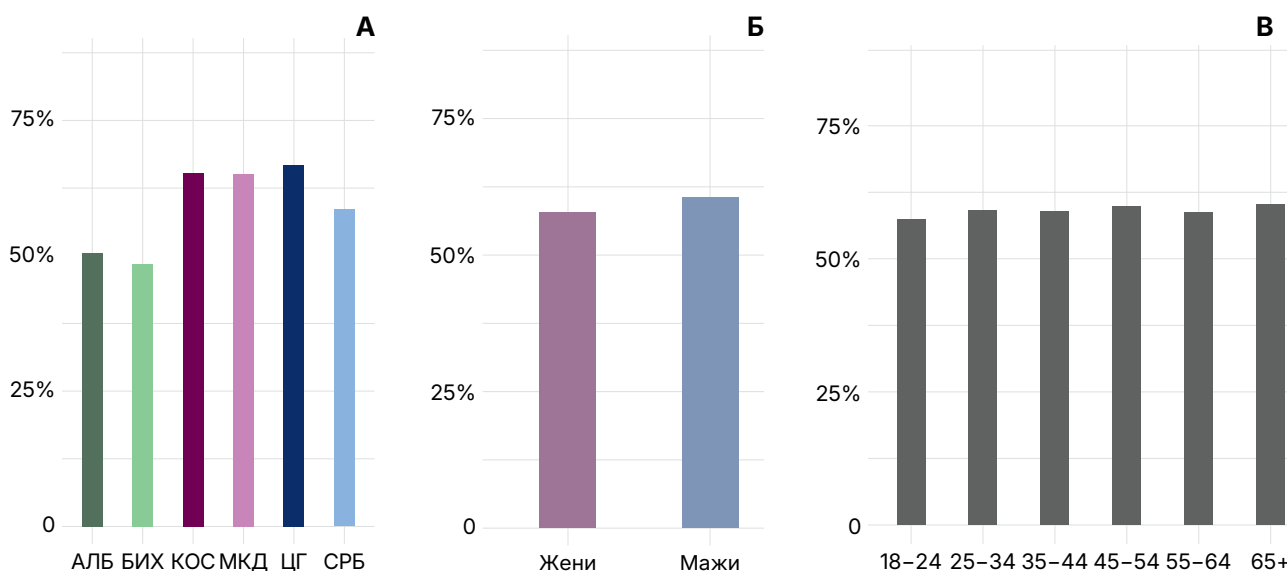

Понатаму, во споредба со Западна и Северна Европа, пристапот до здравствена заштита, квалитетот на животната средина и социјалната заштита во Југоисточна Европа е неповолен. Според податоците на Секјуриметер, незадоволството од основните услуги, вклучувајќи чиста вода, квалитет на воздух и здравствена заштита, е широко распространето и ги зголемува мотивите за напуштање. Се зголемуваат и перцепциите за несигурност. Околу една третина од испитаниците во Секјуриметер од 2024 година

известуваат дека не се чувствуваат безбедно во нивната моментална средина (слика 2.10), без разлика дали тоа се должи на економска несигурност, политичка нестабилност или влијанието на климатските промени (РЦЦ 2025). Овие перцепции ја зајакнуваат сложената интеракција помеѓу економските, социјалните и еколошките двигатели на миграцијата и укажуваат на потребата од координиран одговор заснован врз докази, за справување со основните причини за емиграција низ целиот регион.

Слика 2.10. Модели на согледаните нивоа на безбедност низ Југоисточна Европа.

Удел на лицата со чувство на сигурност

Сликата 2.10 ги прикажува согледаните нивоа на безбедност низ јурисдикциите (графикон А), полот (графикон Б) и возраста (графикон В). Одговорите на прашањето: „Колку безбедно се чувствувате овие денови?“ беа заведени како 1 ако учесниците одговориле: „Се чувствувам доста безбедно“ или „Се чувствувам многу безбедно“.

Извор: Секјуриметер 2024 (n = 6.004 испитаници).

3

**3. Разбирајќи ја
поврзаноста меѓу
климатските
промени,
човечката
мобилност и
безбедноста**

Оваа глава ги идентификува главните „патеки“ преку кои влијаат климатските промени и деградацијата на животната средина врз моделите на мобилност и нивните поврзани безбедносни импликации, а истовремено ги зема предвид влијанијата на овие трендови на мобилност врз животната средина. Во неа се нагласува дека иако климатските промени не се ниту единствениот ниту примарниот двигател на човековата мобилност во регионот на ЈИЕ, и промените со бавен почеток (како што се продолжените суши) и настаните со брз почеток (како што се поплавите и деградацијата на животната средина) ги интензивираат постојните ранливости и, следствено, влијаат врз моделите на миграција и раселување. Овие промени, пак, можат да имаат низа безбедносни импликации.

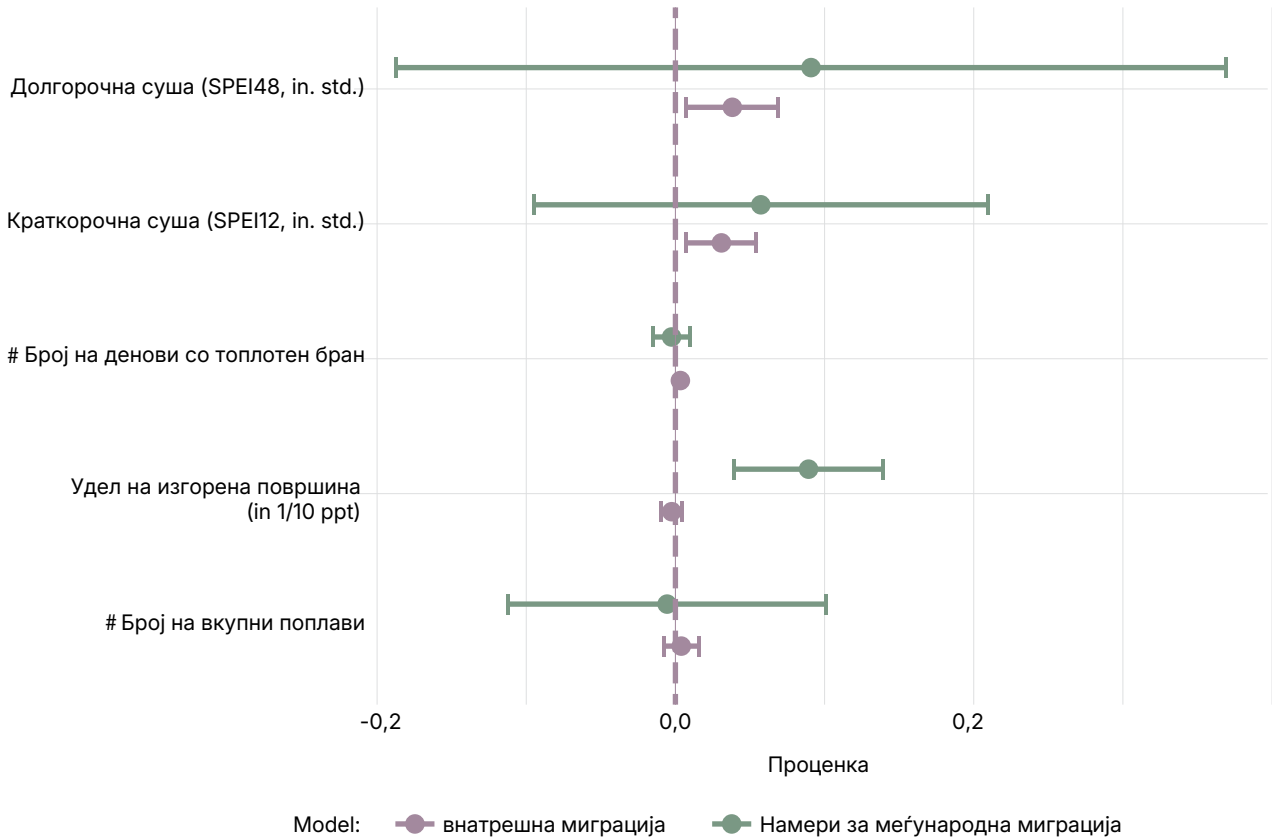
3.1. Депопулација на руралните области: несигурност на егзистенцијата

Главна порака: Иако социо-економските фактори остануваат главна причина за руралната депопулација во Југоисточна Европа, сушите се важен придвижувач на внатрешната миграција. Почестите, интензивните и продолжените суши се штетни за земјоделството и туризмот, ја зголемуваат ранливоста на оние што остануваат и на крајот ја загрозуваат стабилноста на регионот.

Меѓу другите фактори, овој дел од истражувањето покажува дека ризиците од суша играат значајна улога во обликувањето на моделите на внатрешна миграција во Југоисточна Европа (слика 3.1). Нашите проценки покажуваат дека зголемувањето на изложеноста на суша со една стандардна девијација се поврзува со зголемување на бројот на внатрешна емиграција од приближно 3,6%. Во однос на мерките за миграција, соодветната проценка е зголемување од 3,5 процентни поени, што е еквивалентно на зголемување од околу 17,5% во однос на основната веројатност за миграција. Сепак, вториот ефект не е статистички значаен. Овие ефекти се најизразени во руралните и земјоделски зависните области, каде што стресот од животната средина по директно се пренесува врз во несигурноста за егзистенција.

Слика 3.1. Предвидени влијанија од еколошките опасности врз моделите на внатрешна миграција и намерите за меѓународна емиграција во Југоисточна Европа.

На сликата се прикажани проценките за ефекти од сушите, шумските пожари, поплавите и епизодите на топлина врз внатрешната миграција и врз намерите за меѓународна миграција. Проценките ја покажуваат очекуваната промена во стапката на внатрешна миграција и уделот на испитаниците од Балканскиот барометар кои имаат намери за меѓународна миграција со промена на индикаторите за еколошка опасност.

Извори: Податоци за внатрешна миграција од НСО и податоци за намерата за емиграција од РСС/Балканскиот барометар.²²

Покрај сушите, врз динамиката на мобилноста влијаат и шумските пожари. Овде, нашите проценки покажуваат дека зголемувањето од 0,1 процентен поен на регионалниот удел на изгорената површина е поврзано со зголемување од приближно 3,45 процентни поени на намерите за миграција, што одговара на зголемување од околу 17% во однос на основната веројатност за миграција.²³

Земјоделството останува витален сектор во Југоисточна Европа, придонесувајќи со 11% од вкупниот БДП (ИМЦС 2022), но сепак станува сè поранливо на влијанијата од климатските промени, особено во планинските и оддалечените области. Оваа ранливост почна да станува придвижувач на миграцијата. Всушност, сликата 3.2 покажува дека областа со најголем удел на обработливо земјиште, главно на северот

²² Резултатите беа проценети со користење лонгитудинални модели, кои тестираа дали појавата на еколошки опасности довела до зголемување на внатрешната миграција и намерите за емиграција со текот на времето. Резултатите покажуваат дека сушите имале позитивен ефект и врз внатрешната миграција и врз намерите за емиграција; и дека појавата на пожари во регионот имала позитивен ефект врз намерите за емиграција. Цртаната трага го покажува опсегот на неизвесност на точкестите проценки (95% интервали на доверба).

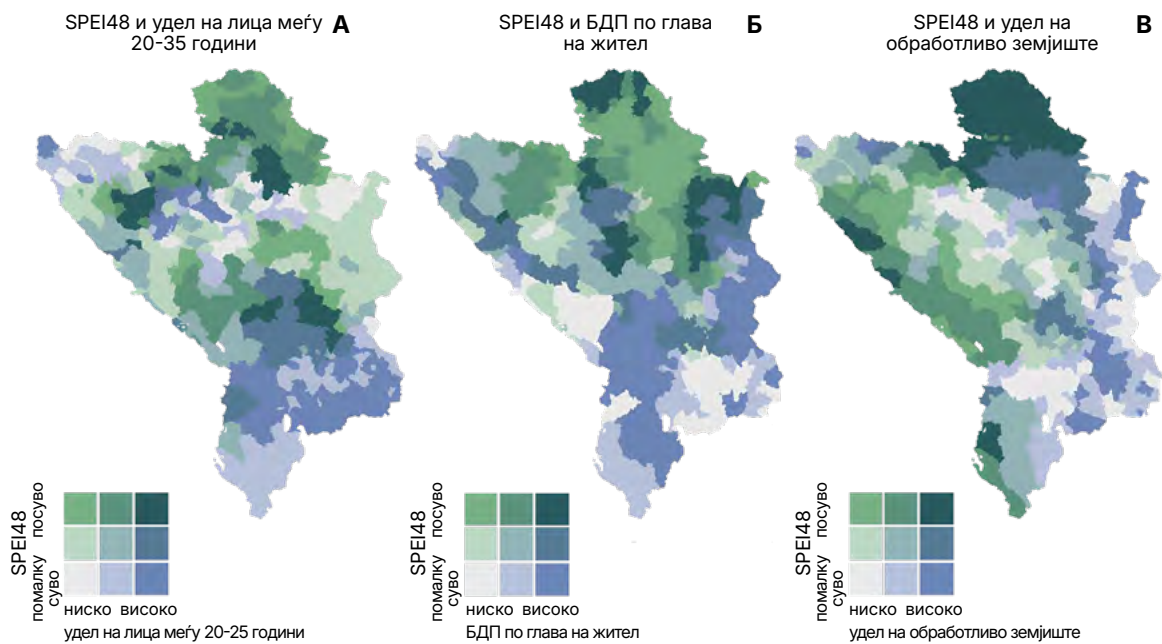
²³ Авторите не пронајдоа статистички значајни ефекти од шумските пожари врз внатрешната миграција.

од Југоисточна Европа, исто така, е регион најпогоден од суша.²⁴ Сличен тренд се забележува во Босна и Херцеговина, каде што непредвидливите климатски услови, како што е несезонскиот снег во мај, во комбинација со несоодветната инфраструктура за наводнување и одводнување, тераат многумина целосно да го напуштат земјоделството.²⁵

Овие предизвици се влошени и од долгогодишното недоволно инвестирање во земјоделскиот сектор, што дополнително ги ограничува изгледите за развој и придонесува за намалување на руралната работна сила.²⁶

Слика 3.2. Потенцијални влијанија на сушата и аридноста врз миграцијата, комбинирајќи ги индикаторите за климатска опасност и ранливоста.

Мапите го покажуваат преклопувањето помеѓу индикаторот за суша СПЕИ48 и уделот на лицата на возраст од 20 до 35 години (графикон А), БДП по глава на жител (графикон Б) и уделот на обработливо земјиште (графикон В) за секој регион.

Извори: SPEIbase, WorldPop, Kummu et al (2024), GDLC

Туризмот, уште еден клучен економски сектор во руралните средини, е многу подложен на влијанијата од климатските промени, што дополнително ги намалува можностите за егзистенција. Северните региони на Црна Гора, кои веќе заостануваат зад поурбанизираното крајбрежје и главниот град, се особено погодени од падот на зимскиот туризам - клучен столб на локалната економија - поради намалените снежни врнежи. Ова директно ги поткопа изгледите за работа и приходите за локалните заедници, зголемувајќи ги долгогодишните двигатели на иселување од

овие области (Министерство за економски развој на Црна Гора 2022 година; Светска банка 2023 година). Во Албанија, повторените екстремни топлотни бранови, суши и пожари предизвикаа евакуација на туристите и привремено затворање на главните дестинации.²⁷

Депопулацијата на руралните средини предизвикува домино-ефект од економски и социјални последици што може да ја поткопа безбедноста. Постојаното иселување ги поткопува локалните економии, заедниците и

24 Интервју на клучен експерт со претставник на министерството, Србија, 6.3.2025.

25 Интервју на клучен експерт со претставници на меѓународна организација за миграција и бегалци, Босна и Херцеговина, 5.3.2025.

26 Интервју на клучен експерт со претставник на меѓународна организација за развој, клима/животна средина и миграција, Србија, 6.3.2025.

27 Интервју на клучен експерт со претставник на граѓанска организација за одржлив развој и клима/животна средина, Албанија, 25.3.2025.

инфраструктурата, што доведува до прогресивно влошување и затворање на бизнисите и локалните основни услуги, како што се училиштата и здравствените центри. Во областите каде што се заминати повеќе од 20-30% од населението, приливот на дознаки често се намалува бидејќи емигрираат цели семејства и врските во заедницата ослабуваат, со што се зајакнува чувството на трајно напуштање (Светска банка 2021; Vaјra 2021). Во Албанија, придонесот кон националниот БДП од страна на руралниот округ Кукс, на пример, се намали од 18% во 1990 година на само 2% до 2020 година (Монитор 2022), бидејќи заминувањето на младите луѓе го забрза падот на традиционалните средства за живот (како што се овчарството и земјоделството за егзистенција) и доведе до напуштање на живеалишта како што се пасиштата.²⁸ До денес, Кукс останува најсиромашниот регион во Албанија, придонесувајќи само 237 милиони евра, или 1,6% во националниот БДП во 2021 година (ИНСТАТ 2023).

Поради долгорочните трендови на миграција поединците и групите што остануваат, особено постарите лица, стануваат ранливи на зголемените климатски ризици. На пример, во Националниот парк Шар Планина во Северна Македонија, оддалеченоста, ограничените локални капацитети и постојаното недоволно финансирање сериозно ги оптоварија системите за спречување и реагирање на пожари, принудувајќи ги жителите — многумина од нив постари лица — да се соочат со заканата од пожари со минимална поддршка (Ranocchiarі 2023). Слично на тоа, постарите лица беа меѓу најпогодените за време на поплавите во Босна и Херцеговина и Србија во 2014 година: нивната ограничена мобилност и потпирањето на нецелосната поддршка од заедницата ја зголемија нивната ранливост (СЗО 2014). Покрај тоа, заедниците во оддалечените и планинските региони може да станат особено ранливи на трговија со луѓе, ризик особено акутен за младите жени во северните делови на Албанија, како што објавија клучните информатори.²⁹

3.2. Урбанизација, деградација и животната средина и климатски ризици: притисоци и општествена нееднаквост

Главна порака: Брзата, непланирана урбанизација, поттикната од миграцијата од село во град, води кон сериозна деградација на животната средина, зголемени климатски ризици и растечки социјална нееднаквост во градовите во Југоисточна Европа. Емиграцијата во моментот придонесува за ублажување на социјалните тензии, функционирајќи како „безбедносен вентил“.

Континуираното движење на луѓе од руралните во урбаните средини претставува значителен притисок врз градската инфраструктура и услуги. Овој постојан тренд поттикна брза и често непланирана урбана експанзија, надминувајќи го капацитетот на јавните системи за вода, енергија и транспорт (Jeftic et al. во Filho et al. 2019). Во Албанија, големиот прилив на внатрешни мигранти во главниот град, Тирана, ја преоптовари урбаната инфраструктура, која не е во можност да се справи со толку брз раст на населението. Ова доведе до предизвици како што се недоволен простор за домување, преоптоварени системи за одводнување и несоодветно управување со отпад — сите тие се дополнително влошени од влијанијата на климатските промени, како што се зголемените поплави и топлотните бранови.³⁰ Слично на тоа, во Србија, миграцијата од руралните средини и помалите градови од Белград изврши интензивен притисок врз системите за одводнување на градот, кои се борат да се справат со комбинацијата од зголемена побарувачка и поинтензивни врнежи поврзани со климатските промени, што доведува до чести урбани поплави. Ширењето неформални населби на периферијата на градот дополнително ги усложнува овие предизвици: на многу од овие области им недостасуваат основни комунални услуги и истите се особено ранливи на еколошки опасности.³¹

28 Интервју со клучен експерт со претставник на граѓанска организација за животната средина и климатските промени, Албанија, 07.04.2025.

29 Интервју на клучен експерт со претставници на организации од граѓанското општество во чиј фокус се човековите права, Албанија, 25.3.2025 година.

30 Интервју на клучен експерт со независен советник за одржлив развој, миграција и клима/животна средина, Албанија, 7.4.2025 година.

31 Интервју на клучен експерт со претставник на меѓународна организација за развој, клима/животна средина и миграција, Србија, 6.3.2025 година.

Непланираниот урбан развој создава сериозни еколошки опасности, особено загадување на воздухот и губење на зелените површини. Градовите како Сараево, Белград и Скопје сега се рангирани меѓу најзагадените во светот, особено во текот на зимските месеци (АФП 2024), проблем што е првенствено влошен од нивните застарени системи за греење и од сообраќајниот метеж. Овие предизвици дополнително се зголемуваат од специфичните географски и метеоролошки услови, како и од растечките ефекти од климатските промени кои, заедно, придонесуваат за подолги епизоди на загадување.³² Во Сараево, нерегулираната градба ги блокира природните воздушни коридори, заробувајќи го загадувањето во долината и принудувајќи затворање на училиштата во текот на зимските месеци.³³ Во крајбрежниот дел на Црна Гора, брзата и често нелегална туристичка градба ги уништи зелените површини, го зголеми истекот и ги оштети природните екосистеми, предизвикувајќи локални протести.³⁴ Ова е дополнување на останатите предизвици со кои се соочуваат поединците кога се преселуваат во градовите, како обезбедување на вработување и високите трошоци за живот (ИОМ 2021а). На пример, поради зголемената побарувачка, трошоците за домување во главните градови како Тирана и Белград се зголемија толку нагло што многу новодојденци, како и жителите со ниски приходи и ранливите жители, се принудени да живеат во пренатрупани или неформални населби каде што пристапот до основни услуги како што се вода, санитација и здравствена заштита е ограничен.³⁵

Комбинацијата од урбана деградација и интензивирање на климатските влијанија, како што се топлотните бранови,

создава сериозни ризици за јавното здравје, особено за ранливите популации, на пример, постарите лица и децата.³⁶ Во урбаните центри низ Југоисточна Европа, лошиот квалитет на воздухот што е резултат на индустриската активност, сообраќајот и греењето претставува голема загриженост за здравјето: доведува до респираторни заболувања и други хронични состојби.³⁷ Во Сараево, нерегулираниот урбан развој и интензивирањето на климатските влијанија, како што се почестите топлотни бранови, го влошија загадувањето на воздухот; ова доведе до сериозни здравствени ризици, нарушен секојдневен живот, вклучително и затворање на училиштата и зголемен број заболени, особено кај ранливите групи.³⁸ Во Плевља, Црна Гора, загадувањето од локалната термоелектрана за јаглен придонесе за високи стапки на рак и респираторни заболувања. Во комбинација со ограничените економски можности, ова е главен фактор што ги принудува луѓето да ја напуштат областа.³⁹

Непланираниот развој, кој често се одвива без соодветна проценка на климатскиот ризик, ја зголемува опасноста од поплави и лизгање на земјиштето. Ова е очигледен случај со ридовите на Сараево, каде што продолжува изградбата во зони склони кон опасности, поттикната од сиромаштија, слабо владеење на правото и мотиви за профит кои ги надминуваат безбедносните аспекти.⁴⁰ Во Северна Македонија и Црна Гора, брзата и често нелегална градба во урбаните и крајбрежните области ја оптоварува инфраструктурата и придонесува новите градби да бидат осетливи на климатските ризици, како што се топлотните бранови и по-

32 Интервју на клучен експерт со претставник на меѓународна организација за развој, клима/животна средина и миграција, Србија, 6.3.2025; интервју на клучен експерт со претставник на меѓународна организација за развој, клима/животна средина и миграција, Босна и Херцеговина, 26.5.2025; и интервју на клучен експерт со претставник на министерството, Северна Македонија, 27.3.2025.

33 Интервју на клучен експерт со претставник на меѓународна организација за развој, клима/животна средина и миграција, Босна и Херцеговина, 26.5.2025.

34 Интервју на клучен експерт со претставници на граѓанска организација за одржлив развој и клима/животна средина, Црна Гора, 27.5.2025.

35 Интервју на клучен експерт со претставник на граѓанска организација за животна средина и климатски промени, Албанија, 7.4.2025; и интервју на клучен експерт со претставник на меѓународна организација за развој, клима/животна средина и миграција, Србија, 6.3.2025.

36 Интервју на клучен експерт со претставник на граѓанска организација за животната средина и климатските промени, Албанија, 7.4.2025 година.

37 Интервју на клучен експерт со претставник на меѓународна организација за развој, клима/животна средина и миграција, Србија, 6.3.2025 година; интервју на клучен експерт со претставници на меѓународна организација за миграција и бегалци, Босна и Херцеговина, 5.3.2025 година; и интервју на клучен експерт со претставник на граѓанска организација која работи на човекови права, миграција и климатски промени и животна средина, Косово, 21.5.2025 година.

38 Интервју на клучен експерт со претставник на меѓународна организација за развој, клима/животна средина и миграција, Босна и Херцеговина, 26.5.2025 година.

39 Интервју на клучен експерт со претставник на граѓанска организација за клима/животна средина, Северна Македонија, 27.3.2025 година.

40 Интервју на клучен експерт со претставници на регионална организација, Босна и Херцеговина, 4.3.2025.

плавите, со оглед на тоа често се игнорираат проценките за животната средина.⁴¹

На пример, во рамнината Бјелопавлиќи во близина на Подгорица, непланираната и нелегалната градба наводно довела до деградација на земјоделското земјиште и зголемен ризик од поплави, при што урбанизацијата го нарушува дренажата и природните водотеци (Popović et al. 2018).

Овие урбани притисоци непропорционално влијаат врз маргинализираните групи и групите со ниски приходи, продлабочувајќи ги социјалните нееднаквости. Во Југоисточна Европа, ромските заедници честопати живеат во неформални населби во опасни подрачја склони кон поплави, со мал пристап до основните услуги или политичка застапеност.⁴² Поради ова тие стануваат многу подложни на катастрофи поврзани со климатските промени. За време на поплавите во Босна и Херцеговина во 2024 година, многу домови на ромските заедници беа однесени од водата, но тие често беа последни што добија помош (ОН 2024). Слично на тоа, внатрешно раселените лица (ВРЛ) од конфликтите во 1990-тите и повратниците често се населуваат во опасни подрачја поради економски ограничувања (УНЕСКО 2023). Овој циклус на ранливост продолжува поради недостаток на урбанистичко планирање засновано врз ризик.⁴³ На пример, многу од куќите погодени од поплавите во 2014 година беа изградени нелегално во ризичните области и беа населени со ВРЛ и раселени ромски заедници (УНЕСКО 2023).

Широко распространетото иселување надвор од регионот во моментов делува како сигурносен вентил, ублажувајќи го зголемувањето на социјалните тензии во овие урбани средини под притисок. И покрај растечките притисоци, социјалните тензии во урбаните средини во регионот ретко ескалирале во насилство од големи размери и политичка нестабилност, за разлика од другите региони низ светот.⁴⁴ По-

стојаниот одлив на квалификувани и неквалификувани работници во ЕУ и други земји е издувен вентил, олеснувајќи ја конкуренцијата за работни места и ресурси, и до одреден степен овозможувајќи управување на урбаниот раст.⁴⁵ На пример, во текот на 1990-тите имаше тензии во Албанија поврзани со хаотичното населување на мигрантите од внатрешноста околу Тирана, бидејќи конкуренцијата за ресурсите и перцепциите за криминал и несигурност се зголемија, но ситуацијата во голема мера се стабилизира.⁴⁶ Сепак, социјалните проблеми би можеле да се разгорат во иднина (ИМЦСС 2022).

3.3. Миграција, земјиште и природни ресурси: социјални тензии и конфликти

Главна порака: Депопулацијата на руралните области создава вакуум, што доведува до зголемена деградација на животната средина и ризик од нелегални активности. Истовремено, конкуренцијата за земјишните и водните ресурси, поттикната од притисоците за развој и влошена од климатските промени, станува сè поголем извор на социјални тензии и конфликти.

Депопулацијата на руралните области предизвикана од миграцијата го зголемува деградирањето на животната средина, а во некои случаи, отвора пат за криминални активности. Со помалку луѓе кои го обработуваат, го следат и го заштитуваат земјиштето, напуштените области низ Југоисточна Европа станаа подложни на нелегална сеча, нелегално фрлање отпад, па дури и одгледување дрога од страна на криминални мрежи (ИОМ 2021a). Во некои случаи, напуштените земјишта се користат за одгледување

41 Интервју на клучен експерт со претставник на граѓанска организација за клима/животна средина, Северна Македонија, 27.3.2025 година; и интервју со клучен експерт со претставници на меѓународна организација за одржлив развој и клима/животна средина, Црна Гора, 28.5.2025 година.

42 Интервју на клучен експерт со претставници на регионална организација, Босна и Херцеговина, 4.3.2025.

43 Интервју на клучен експерт со претставник на меѓународна организација за развој, клима/животна средина и миграција, Босна и Херцеговина, 26.5.2025 година.

44 На пример, во Јоханесбург, Јужна Африка, конкуренцијата за оскудни ресурси, како што се домување, работни места и основни услуги, придонесе за повторливи епидемии на ксенофобично насилство насочено кон мигрантите; ова доведе до смртни случаи, раселување и зголемена политичка нестабилност, бидејќи властите се борат да одговорат ефикасно (Би Би Си 2019). Сличен случај е и со Карачи, Пакистан, каде што брзата урбанизација, неформалните населби и лошото општинско управување придонесоа за етничко и политичко насилство, при што ривалските групи се борат за контрола врз населбите и ресурсите (Gazdar et al. 2013).

45 Интервју на клучен експерт со претставници на граѓанска организација којашто работи на полето миграција, Србија, 7.3.2025 година.

46 Интервју на клучен експерт со претставник на граѓанска организација за одржлив развој и клима/животна средина, Албанија, 25.3.2025 година.

нелегални култури од страна на организирани криминални групи, на пример во планинските региони на Албанија (Mejdini et al. 2019). Иако депопулацијата во некои случаи го намали притисокот врз шумите за сеча за огревно дрво, останува загриженоста за несоодветното управување со шумските ресурси, како и за постојаните случаи на нелегална сеча (Knez et al. 2022). Во Албанија, отсуството на локални заедници им овозможи на приватните компании во некои сектори, особено во рударството, да работат со минимален надзор врз животната средина.⁴⁷ Ова доведе до штети врз животната средина, вклучувајќи уништување на шумите, загадување на водата и деградација на пејзажот во области како Кукс и Булкіза, каде што бројот на жители е многу мал – или немаат моќ – да ги повикаат компаниите на одговорност (Belis et al. 2024; BalkanInsight 2025). Во Црна Гора, има сè повеќе пријави за пожари во напуштени области; тие понекогаш се намерно предизвикани за да се исчисти земјиштето за градба, но властите имаат ограничен капацитет да реагираат на планинските терени.⁴⁸

Конкуренцијата за земјиште и вода се зголемува, бидејќи климатските промени предизвикуваат почести и поинтензивни периоди на суша, недостиг на вода и екстремни временски услови, што потенцијално создава нови извори на тензии и конфликти. Ова е особено очигледно во брзо урбанизираните области, каде што големите развојни проекти честопати се во судир со потребите на локалните заедници. На пример, во јужна Албанија, предлозите за пренасочување на водата од реката Шушица за поддршка на туризмот во Химара предизвикаа големи протести од жителите и заштитниците на природата. Со оглед на тоа што речните текови веќе се намалени поради климатските промени, постојат стравувања дека проектот дополнително ќе ги оштети речните екосистеми, ќе ја загрози безбедноста на водата и ќе ја поткопа егзистенцијата на селата кои зависат од екотуризмот поврзани со Националниот парк Вјоса (ИУЦН 2025, The Peninsula 2024). Како што се зголемуваат овие притисоци во Химара, како и во други делови од регионот, а традиционалните начини на живот стануваат сè понеодржливи, многу жители на руралните средини може да бидат принудени да мигрираат во градовите или во странство (ИМЦЦС 2022). Овој тренд е дополнително поттикнат од новите закони што дозволуваат

приватизација на јавното шумско земјиште за развој на туризмот, што ги загрозува земјоделските средства за егзистенција и ја забрзува депопулацијата во руралните средини.⁴⁹ Слична динамика се одвива и на други места во регионот на ЈИЕ. Во Босна и Херцеговина и Србија, плановите за нови хидроенергетски брани и рудници за литиум наидоа на силно противење кај локалното население поради загриженост за штетност врз животната средина, губење на средствата за живот и несоодветна транспарентност и консултации (Antikorupcija 2024; Todorović 2025). Сепак, ваквите проекти често продолжуваат поради нивната профитабилност за властите и бизнисите, и покрај ранливоста и миграцијата што можат да ја предизвикаат.⁵⁰

Постоечките предизвици со сопственоста на земјиштето се влошени од деградацијата на животната средина, зголемувајќи го ризикот од конфликт. Деградацијата на земјиштето предизвикана од климата и ерозијата на почвата доведува до повеќе земјишни спорови и конфликти околу имотот. Бидејќи средствата за живот стануваат сè понебезбедни, можно е сè поголем број луѓе да бидат принудени да се преселат, или во рамките на своите региони или надвор од нив, во потрага по безбедност и одржливи средства за живот.

3.4. Раселување предизвикано од климатските промени, одговор при катастрофи и закрепнување: ерозија на довербата во властите

Главна порака: Неуспехот на властите ефикасно да спречат и да одговорат на катастрофите поврзани со климата ја продлабочува и онака длабоката недоверба на јавноста во институциите, социјалната кохезија и легитимитет.

Поплавите од мај 2014 година имаа катастрофално влијание низ Србија и Босна и Херцеговина, откривајќи ја акутната ранливост на регионот на екстремни временски настани предизвикани од климата. Од поплавите беа

47 Интервју со клучен експерт со претставници на организации од граѓанското општество за одржлив развој, Албанија, 4.4.2025.

48 Интервју со клучен директор со претставници на организации од граѓанското општество за одржлив развој, Албанија, 4.4.2025.

49 Интервју на клучен експерт со претставник на граѓанска организација за одржлив развој и животна средина, Албанија, 8.4.2025 година.

50 Интервју на клучен експерт со претставници на организации од граѓанското општество за човекови права, Албанија, 25.3.2025 година; интервју со клучен експерт со претставници на регионални организации, Босна и Херцеговина, 4.3.2025 година.

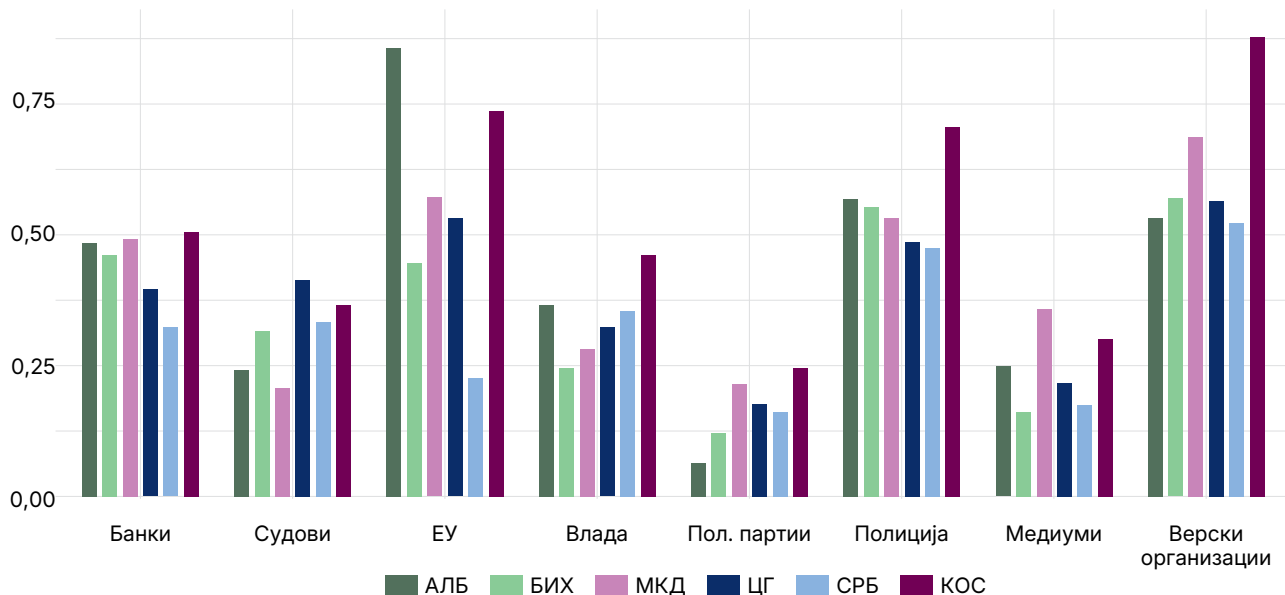
погодени над три милиони луѓе, при што десетици илјади беа принудени да се евакуираат и претрпеа сериозни штети со здравствените услуги, системите за вода и санитација и средствата за живот (Jovanovic-Popovic and Milincic 2016; УНЕСКО 2023). Освен непосредното уништување, поплавите доведоа до значително и често продолжено раселување (ИДМЦ 2025, УНЕСКО 2023). Раселувањето не само што го наруши секојдневниот живот туку ги прекина и социјалните врски, го прекина образованието на децата и ја зголеми ранливоста на веќе маргинализираните групи (УНЕСКО 2023). Уништувањето на инфраструктурата и губењето на средствата за живот дополнително ги попречија напорите за закрепнување, оставајќи некои области без население и забрзувајќи го демографскиот пад (Jovanovic-Popovic and Milincic 2016; Светска банка 2024). Иако голем дел од раселувањето предизвикано од екстремни настани е привремено, повторените инциденти можат да доведат до трајно преселување. Ова е забележано по должината на реката Ситница во Косово, каде што некои жители се преселиле од областите склони кон поплави барајќи побезбедно земјиште.⁵¹

Институционалните неуспеси да одговорат на катастрофите ја нагрзуваат јавната доверба, влошувајќи ја претходно постоечката криза на доверба низ целиот регион.

Според Секјуриметер 2024 на РЦЦ, довербата во некои јавни институции и печатот е ниска, додека граѓаните имаат поголема доверба во верските институции, полицијата и меѓународните тела, како што се ЕУ и НАТО (РЦЦ 2024) (слика 3.3). Оваа длабоко вкоренета недоверба се разгорува кога институционалните одговори на катастрофите се перцепираат како несоодветни, а понекогаш и како резултат на корупција. На пример, по поплавите во Босна и Херцеговина во 2024 година, кои завршија со 27 жртви и широко распространета штета на инфраструктурата и средствата за живот, избувнаа протести поради одговорот при катастрофите и недостатокот на транспарентност околу средствата за помош. Овие настани дополнително ја нагризаа јавната доверба во властите и ги истакнаа тековните проблеми со управувањето со кризи и одговорноста (reliefweb 2024; Ројтерс 2025).

Слика 3.3. Ниво на доверба во различни институции во регионот на ЈИЕ

Удел на испитаници што покажале доверба

На сликата, столбестите дијаграми го покажуваат уделот на испитаници од Секјуриметер кои искажале доверба во различни институции.

Извор: РЦЦ/SecuriMeter, 2024.

⁵¹ Интервју на клучен експерт со претставник на граѓанска организација за човекови права, миграција и климатски промени и животна средина, Косово, 21.5.2025 година.

Недоволните инвестиции во долгорочното намалување на ризикот од катастрофи (ДРР) ги изложуваат заедниците на ризици и ја продлабочуваат недовербата на јавноста. И покрај одредениот напредок и зголемената свест за важноста на проактивните мерки за спречување и приспособување во последниве години, напорите низ целиот регион во голема мера остануваат фокусирани на краткорочни и одговори по катастрофа (УНДП 2016). Во најголем број случаи, нема сеопфатни напредни стратегии за ДРР, а проценките направени по катастрофа честопати ги занемаруваат индиректните влијанија, како што се нарушувањата во образованието и трошоците за здравствена заштита, дополнително зголемувајќи ја ранливоста на засегнатото население (УНДП 2016). Локалните самоуправи честопати немаат средства за непредвидени ситуации и проактивно планирање, наместо тоа се потпираат на ад хок финансирање за време на вонредни состојби (УНДРР 2019). Како резултат на тоа, дури и кога се издаваат рани предупредувања, напорите да се одговори може и понатаму да не бидат соодветни (ОН 2024).

Во некои случаи, граѓаните го припишуваат своето раселување не на самата еколошка опасност туку на она што за нив е неуспех на властите да ги заштитат - перспектива што се повторува и во други контексти надвор од регионот. На пример, во Албанија, некои крајбрежни заедници беа принудени да се преселат поради покачувањето на нивото на морето и зголемената ерозија. Сепак, жителите често ги обвинуваат службениците за неспроведување на прописите за планирање и градење или за неспроведување на ефикасни мерки за заштита на крајбрежјето. Како што забележа еден клучен информатор, овој став се должи на очекувањата дека владата треба да ги заштити домовите и егзистенцијата, а не во загриженоста што се покачило нивото на морето.⁵² Овој модел не е единствен за Албанија. Низ целиот регион, несоодветниот одговор на опасностите поврзани со климата, како што се поплавите или лизгањата на земјиштето, честопати предизвикуваат раселување, кое потоа се перцепира првенствено како последица на институционалното запоставување, а не како резултат на природна катастрофа. Во многу случаи, неможност на властите да обезбедат навремена и доволна поддршка се смета за директен резултат на институционалниот неуспех, зајакнувајќи го циклусот на еродирање на довербата

во властите и поголема ранливост кон идно раселување (УНДП 2016; УНЕСКО 2023).

3.5. Недостатоци во работната сила и зелената транзиција: импликации за енергетската безбедност

Главна порака: Масовната емиграција создава недостиг на работна сила што може да ја попречи зелената транзиција и економскиот развој на регионот. Иако транзицијата од фосилни горива претставува ризик, како што е губење на работни места и социјални немири, таа исто така нуди значајни можности за создавање нови, одржливи средства за живот доколку со неа се управува преку рамка за праведна транзиција.

„Одливот на мозоци“ во Југоисточна Европа создаде тесно грло за инвестициите потребни за зелената транзиција. Всушност, недостатокот на вештини се заканува да ја одложи транзицијата кон нето-нула: регионот нема доволно домашни таленти во клучните сектори, а моделите за обука и преквалификација не се спроведуваат со потребното темпо (Adams 2024; ЕТФ 2022; Светска банка 2024). Во Албанија, на пример, недостатокот на квалификуван персонал ја попречува способноста на земјата ефикасно да донесува, да спроведува и да управува со зелените политики и технологии. Слично на тоа, напорите на Србија да го зголеми бројот на специјалисти во клучните сектори за зелената транзиција честопати ги попречува недоволно квалификувана работна сила, со што се забавува усвојувањето на зелените технологии и во јавниот и во приватниот сектор (EU4Green 2024, ЈПЦ 2024). Застарените системи за имиграција дополнително го усложнуваат проблемот, дејствувајќи како бариери за работодавците на кои им е потребен пристап до квалификувани таленти (МОТ 2023). На пример, во Србија, Босна и Херцеговина и во Северна Македонија, работодавците кои сакаат да ангажираат квалификувани странски инженери или техничари за проекти за зелена инфраструктура честопати се соочуваат со одложувања со месеци поради долгите процедури за признавање на стран-

⁵² Интервју на клучен експерт со претставници на граѓански организации за одржлив развој, Албанија, 4.4.2025 година; и интервју со клучен експерт со претставник на меѓународна организација, Албанија, 25.3.2025 година

ски дипломи и професионални квалификации; ова го отежува пополнувањето на итните слободни работни места во областите на обновлива енергија, градежништво или управување со животната средина (ЈРЦ 2024).

Транзицијата од јаглен, исто така, претставува голем социо-економски предизвик кој, доколку се управува погрешно, може да предизвика понатамошна нестабилност и миграција. Планираното затворање на рудниците за јаглен и електраните низ целиот регион како дел од процесот на декарбонизација потребен за пристапување во ЕУ може да доведе до значителни загуби на работни места, особено на места каде што јагленот традиционално е крвотокот на локалната економија. На пример, во битолскиот регион во Северна Македонија, затворањето или намалувањето на рудниците за јаглен и електраните ја загрозува егзистенцијата на цели заедници; многу работници, главно мажи, имаат вештини коишто не може лесно да се пренесат во други сектори, а алтернативните можности за вработување се ограничени.⁵³ Без јасни, добро финансирани планови за праведна транзиција за поддршка на засегнатите работници и заедници, веројатно е зголемување на невработеноста и може да се појават социјални немири, особено во регионите кои веќе се борат со висока невработеност и лоша инфраструктура. Ова би можело да стане моќен фактор за миграција (Џатков 2024). Сепак, до денес, нема експлицитно признавање на праведната транзиција како централен елемент во развојот на интегрирани Национални планови за енергија и клима (НЕЦПс) низ целиот регион. Ова изоставување одразува недостаток на свест за прашањата за социјална еднаквост, што може да го зголеми ризикот од негативни социо-економски влијанија, што потенцијално може да доведе до миграција од засегнатите заедници (CAN Europe 2025).

Освен проблемите со работната сила, влијанијата од зелената транзиција и климатските промени **влијаат врз енергетската безбедност, што пак може да доведе до понатамошна миграција.** Големата зависност на регионот од хидроенергија и домашен јаглен го прави ранлив на нарушувања поврзани со климата (Фондација РЕКК 2019; ИМЦЦС 2022; УНЕСКО 2023; Trifonova and Dangova 2023; Vukovic 2018). Сушите, на пример, предизвикаа остри падови во производството на хидроенер-

гија во Албанија, на пример, во 2007 и 2022 година, што доведе до прекини во снабдувањето со електрична енергија, недостиг на електрична енергија и повисоки цени на енергијата, што ја влошува енергетската сиромаштија (Ројтерс 2022). Геополитичките зависности додаваат дополнителни ризици, како што може да се види во Босна и Херцеговина за време на енергетската криза во 2022 година, кога недостатокот на алтернативни добавувачи на гас доведе до зголемување на цените и закани за економската стабилност (РУСИ 2021). Во меѓувреме, растечката побарувачка за критични минерали потребни за технологиите за чиста енергија, заедно со случаите на лошо управување, може да поттикне нови локални тензии, како што се споровите околу предложените рудници за литиум во Босна и Херцеговина (Антикорупција 2024; Балкан Грин Енерџи Њуз 2025). Бидејќи енергетските нарушувања, зголемените трошоци за живот и деградацијата на животната средина продолжуваат, повеќе заедници може да се свртат кон миграцијата, интензивирајќи го демографскиот пад и социјалните притисоци во регионот (УНЕСКО 2023; Светска банка 2024; ИОМ 2023б).

Иако претставува предизвик, зелената транзиција нуди и значајна можност за градење поодржлива и поотпорна економска иднина. Експанзијата на обновливите извори на енергија и другите зелени индустрии може да создаде нови, поздрави и поодржливи работни места во регионот на ЈИЕ.⁵⁴ Ова би обезбедило потенцијален пат за работниците кои транзитираат од индустриите за фосилни горива и би помогнало да се задржат младите луѓе во регионот. На пример, во Косово, во тек се планови за затворање електрани, а во едно и инвестирање во регенерација на областа и развој на образование за обновлива енергија.⁵⁵ Во Црна Гора, планот за праведна транзиција поддржан од УНДП, се фокусира на надградба на вештините на работниците и воспоставување Академија за зелени работни места за создавање нови можности за вработување.⁵⁶ Понатаму, искористувањето на финансискиот и човечкиот капитал на дијаспората преку дознаки и директни инвестиции би можело да обезбеди витален извор на финансирање за поддршка на одржлива економска транзиција (ИОМ 2023б). Успешното управување со оваа транзиција ќе биде клучно за долгорочната енергетска безбедност и економска стабилност на регионот.

53 Интервју на клучен експерт со претставник на министерството, Северна Македонија, 27.3.2025.

54 Интервју на клучен експерт со претставници на меѓународна организација за миграција, Србија, 6.3.2025.

55 Интервју на клучен експерт со претставник на граѓанска организација за човекови права, миграција и климатски промени и животна средина, Косово, 21.5.2025.

56 Интервју на клучен експерт со претставници на меѓународна организација за одржлив развој и клима/животна средина, Црна Гора, 28.5.2025.

4

4. Одговори

Во оваа глава се истражува еволутивниот пејзаж на одговорите во регионот на ЈИЕ, како и областите на напредок и постојаните празнини, особено во однос на развивањето сеопфатни решенија што се справуваат со реалноста околу поврзаноста помеѓу климатските промени и човечката мобилност и нејзините потенцијални безбедносни импликации.⁵⁷ Следниот преглед нема за цел да биде исцрпен, туку ги претставува главните области на дејствување и значајните регионални иницијативи што се во тек.⁵⁸

57 Овој дел во голема мера се базира врз сопствената анализа на авторите, како и на информациите собрани за време на регионалната работилница за климатските промени, човековата мобилност и безбедноста одржана во Сараево, на 3.6.2025 година.

58 Подетална компилација на политики, институционални рамки и стратегии може да се најде во прилогот 2 и прилогот 3.

Анализата покажува дека во Југоисточна Европа се постигнува бавен, но стабилен напредок во креирањето рамки на политики и практични одговори околу климатските промени и човечката мобилност. Како и да е, и натаму има значителни пропусти во справувањето со сложените предизвици на климатските промени, човечката мобилност и безбедноста.

4.1. Клучни иницијативи за пресекот на климатските промени, човечката мобилност и безбедноста

Низ целиот регион на ЈИЕ, климатските политики и стратегии ретко се занимаваат со мобилноста на луѓето. Клучните рамки, како што се Национално утврдените придонеси (НДЦ)⁵⁹ и Националните планови за приспособување (НАП) на Рамковната конвенција на Обединетите нации за климатски промени (УНФЦЦЦ), имаат тенденција да ги занемаруваат прашањата за миграција, раселување или преселба, или ги споменуваат без да ги поврзуваат со климатските ризици. Таму каде што се забележуваат модели на внатрешна миграција, политиките обично не ги интегрираат овие размислувања во плановите за приспособување или

59 Национално утврдените придонеси (НДП) се национални планови за климатска акција развиени од секоја земја според [Договорот од Париз](#) и доставени на секои пет години до Секретаријатот на УНФЦЦЦ.

отпорност.⁶⁰ Генерално, мобилноста на луѓето останува во голема мера отсутна од климатските рамки во регионот, со само изолирани и индиректни референци што се појавуваат во релевантните политики и стратегии (видете анекс 2.2).

Во исто време, во многу контексти политиките и стратегиите за мобилност ретко се занимаваат со климатските промени или факторите на животната средина. На пример, во бројни стратегии и акциски планови за миграција малку или воопшто не се споменуваат климата, животната средина, отпорноста или зелената транзиција, а честопати се однесуваат само на поврзаните сектори, како што е земјоделството, во контекст на економските можности за инвестиции од дијаспората.⁶¹ Дури и таму каде што се споменува климата, референците обично се кратки и им недостасува суштинско ангажирање или посветени акции што ги поврзуваат климатските промени со мобилноста на луѓето (видете анекс 3.2).⁶²

Безбедносните аспекти, кога се присутни, обично се фокусираат на традиционалните ризици, како што се управувањето со транзитните зони, спречувањето на криминалот и регулирањето на миграциските текови. Тие ретко ги опфаќаат пошироките или новите безбедносни импликации што можат да произлезат од меѓусебното дејствување на климатските промени и човековата мобилност, како што се: тензии во заедницата, конкуренција за ресурси или ранливост на населените популации. Во повеќето стратегии за миграција, на пример, иако постои одредено препознавање на демографските промени и урбанизацијата како потен-

цијални предизвици, не се прави јасна врска со безбедносните ризици поврзани со климата, ниту со сложените слабости што можат да произлезат од промените во животната средина и мобилноста земени заедно. Слично на тоа, тие не се осврнуваат експлицитно на пошироките проблеми со човековата безбедност, како што е заштитата на ранливите групи раселени од поплави или други климатски настани.⁶³ Овој фрагментиран пристап е уште поизразен поради недостатокот на достапни податоци и информации за овие врски, ограничената свест кај носителите на политиките, како и изолираните институционални структури и општиот недостаток на капацитет за справување со меѓусекторските предизвици.⁶⁴

Значаен пример за интегриран пристап е Стратегијата за Западен Балкан (2022–2025) на Меѓународната организација за миграција (ИОМ), која е усогласена со глобалната Институционална стратегија на ИОМ за миграција, животна средина и климатски промени (МЕЦЦ) 2021–2030. Регионалната стратегија ги истакнува деградацијата на животната средина и природните опасности како клучни двигатели на миграцијата и раселувањето и повикува на поголема координација и размена на знаења меѓу засегнатите страни во Југоисточна Европа. Во Србија, ИОМ беше вклучена во развојот на нова стратегија за заштита на животната средина, финансирана од Европската Унија, која за првпат ја признава врската помеѓу климатските промени и миграцијата (УНДП 2023b; Spasić 2024).⁶⁵ Во Северна Македонија, ИОМ работи на воспоставување **Центар за зелени финансиски средства** фокусиран на искористување

60 На пример, [Ревидираниот НДП на Албанија](#) не се повикува на миграција, мобилност, раселување или преселба; сепак, нејзиниот [Национален план за приспособување од 2021 година](#) го зема предвид раселувањето предизвикано од климата и се повикува на социјалните ранливости предизвикани од нееднаквите развојни процеси што можат да ги влошат ризиците што произлегуваат од климатските промени, на пример, за маргинализираните луѓе што живеат во неформални населби. Слично на тоа, [Стратегијата за приспособување на климатските промени и развој со ниски емисии на Босна и Херцеговина за периодот 2020 - 2030 година](#) ја споменува миграцијата само патем, без да ја поврзува со климатските ризици или раселувањето. Во Северна Македонија и Србија, климатските документи ја признаваат миграцијата од рурално до урбано подрачје и демографските промени, но не ја интегрираат миграцијата како компонента на климатската приспособување или планирањето на отпорноста. За повеќе информации, видете го анексот 2.2.

61 Во Северна Македонија, на пример, во [Резолуцијата за миграциската политика на Република Македонија 2015 – 2020](#) и [Резолуцијата за миграциската политика на Република Северна Македонија 2021 – 2025](#) недостасуваат никакви упатувања на климатските или еколошките фактори. Слично на тоа, [Стратегијата за економска миграција на Република Србија за периодот 2021 – 2027](#) не споменува ниту клима ниту зелена транзиција и не ги зема предвид потенцијалните влијанија од промените во животната средина врз миграциските модели. Слично на тоа, во [Националната стратегија за миграција и Акцискиот план на Албанија 2019–2022](#) и [ажурираната стратегија 2024–2030](#), климата се споменува само еднаш, без никаков суштински ангажман или посветени активности што ги поврзуваат климатските промени со мобилноста на луѓето. За повеќе информации, видете го анексот 3.2.

62 На пример, [Стратегијата за миграција и азил на Босна и Херцеговина 2021–2025](#) година го споменува раселувањето поврзано со климата, но не се занимава суштински со него.

63 За сеопфатен список на клучни стратегии и акциски планови, видете го анексот 2.2.

64 Информации собрани за време на регионална работилница за климатските промени, човековата мобилност и безбедноста одржана во Сараево, 3.6.2025 година

65 Интервју на клучен експерт со претставници на меѓународна организација за миграција, Србија, 6.3.2025.

на дознаките и придонесите од дијаспората за финансирање на климатските активности, со што се покажува како миграцијата може да се искористи за позитивен развој и отпорност на климатските промени.⁶⁶ Организацијата, исто така, го поддржува процесот на вклучување на миграцијата во НАП на Северна Македонија преку развивање на капацитетите на засегнатите страни во врска со миграцијата, животната средина и климатските промени, вклучително и разгледување на меѓусебните врски со родовите прашања (ИОМ 2024ц). Во меѓувреме, Албанија ќе биде дел од глобалната програма на ИОМ чија цел е да ја искористи миграцијата на работна сила како стратегија за приспособување кон климатските промени, вклучувајќи холистички пристап, кој е базиран врз права и е родово сензитивен (ИОМ 2024д).

Други меѓународни засегнати страни во регионот, исто така, почнаа да се занимаваат со овие меѓусебни врски. Европскиот парламент, на пример, изработи воведен документ кој ги охрабрува засегнатите страни во ЕУ и соседните региони да ги земат предвид влијанијата на климатските промени врз мобилноста; целта е да се намалат ранливостите и да се поттикне отпорноста кај засегнатите популации (ЕПРС 2022). Во својот Извештај за климата и развојот на земјите од Западен Балкан за 2024 година, Светската банка ги охрабри економиите во регионот да ја зајакнат климатската отпорност со цел да ги заштитат луѓето и да го поттикнат економскиот раст (Светска банка 2024) (видете го анексот 4 за преглед на интегрираните иницијативи за клима и мобилност во Југоисточна Европа). Сепак, најголем дел овие иницијативи остануваат да бидат водени однадвор, со ограничено локално сопствеништво и преведување во рамки на локалните политики. Со оглед на тоа што се очекуваат поинтензивни климатски влијанија во наредните години, за регионот на ЈИЕ ќе биде ушта поважно да усвои проактивни, заеднички, интегрирани мерки кои се однесуваат на целиот спектар на меѓусебните врски помеѓу климата, човечката мобилност и безбедноста. Истражувањето на позитивните можности, како што се создавањето зелени работни места и искористувањето на ангажманот на дијаспората во климатското приспособување, исто така, може да придонесе за економска отпорност и регионална стабилност

4.2. Недостатоци и ограничувања во актуелната рамка на политики

Постои генерален недостаток на интегрирани, сеопфатни пристапи, додека изолираните политики се рефлектираат и во финансирањето. Во регионот на ЈИЕ, пејзажот на политики и дискурсот за врските помеѓу климатските промени и човечката мобилност претежно се фокусираат на непосредните влијанија на катастрофите предизвикани од климата, како што се поплавите, сушите и лизгањата на земјиштето, како и нивната улога во раселувањето. Оттука, оваа ориентација се канализира низ политиките за намалување на ризикот од катастрофи (ДРР) кои, иако се неопходни, имаат тенденција да се справат само со највидливите и најакутните форми на содејство помеѓу климата и мобилноста. Постои забележително отсуство на интегрирани, меѓусекторски стратегии со кои би се премостило приспособувањето според климата, управувањето со миграцијата и одржливиот развој. Механизмите за финансирање, исто така, ја одразуваат оваа фрагментација, при што ресурсите често се распределуваат изолирано, со што се спречува развојот на сеопфатни решенија кои ќе се справуваат со основните придвижувачи и долгорочните трендови на мобилноста поврзана со климата.

Згора на тоа, доминантниот наратив сè уште во голема мера ја прикажува човечката мобилност како ризик на кој треба да се одговори, а не како потенцијално позитивна стратегија за приспособување со позитивни резултати. Мобилноста на луѓето во регионот сè уште е претежно дефинирана како негативен феномен — ризик што треба да се управува или ублажи — наместо како легитимна стратегија за приспособување што може да даде позитивни социјални и економски резултати. Документите за политики и јавниот дискурс честопати се фокусираат на одливот на мозоци, депопулацијата и нерегуларната миграција како предизвици, занемарувајќи го нивниот потенцијал за зајакнување на отпорноста, олеснување на трансферот на вештини и поттикнување на одржливиот развој. На мобилноста, ако е добро управувана, не се гледа како на придонес во процесот на приспособување, на пример преку дознаки, преку ангажирање на дијаспората или создавање зелени работни

66 Интервју на клучен експерт со претставник на меѓународна организација за миграција, Северна Македонија, 27.3.2025.

места, па затоа се вложуваат малку напори за интегрирање на оваа перспектива во рамките на политиките за климата или политиките за миграција.

Регионалната перспектива не е доволно развиена. Иако некои проекти се со регионален обем, ова во суштина значи дека тие се спроведуваат во неколку делови од регионот на ЈИЕ, со компоненти дизајнирани да ја подобрат соработката со цел да се справат со безбедносните ризици и/или мобилноста поврзани со климата. Сепак, има многу малку проекти што работат низ целиот регион, а тие првенствено се фокусираат на прашања поврзани со управувањето со транзитните области. И покрај некои напори за поттикнување на регионалната соработка, како што се [Зелената агенда за Западен Балкан](#), [Стратегијата ЈИЕ 2030](#) и [Стратегијата на ИОМ](#) за Западен Балкан, ретки се вистински прекуграничните проекти што холистички ги обработуваат врските помеѓу климатските промени, мобилноста и безбедноста. Овој недостаток на робуствен регионален пристап ја попречува координацијата на собирањето податоци, споделувањето на најдобрите практики и спроведувањето на заеднички стратегии за приспособување и ублажување што би ги надминале границите, а воедно би ги одразиле заедничките предизвици на регионот.

Последиците од тековната рурална депопулација и брзата урбанизација не се доволно опфатени во сегашните рамки на политиките. Постои јасна потреба од стратегии за одржлив развој што ја подигнуваат свеста за можностите во руралните и депопулираните области и што инвестираат

во основни услуги, што придонесува овие области да бидат привлечни и за повратниците и за новите жители. Сепак, конкретните политики и инвестиции остануваат ограничени. Слично на тоа, агендата за зелена трансформација во регионот е сè уште во рана фаза; политиките што ја промовираат оваа агенда се ограничени, како и вклучувањето на приватниот сектор кога станува збор за финансирање во зелената инфраструктура и иновациите, а исто така и за создавање зелени работни места и поддршка на транзицијата кон економија со ниски јаглеродни емисии.

На крајот, пресекот меѓу климатските промени, човечката мобилност и безбедноста, особено „сериозните“ безбедносни проблеми, како што е организираниот криминал, останува недоволно истражен и во истражувањата и во политиките во Југоисточна Европа. Иако постои признање дека раселувањето и миграцијата предизвикани од климата би можеле да придонесат за социјална нестабилност, депопулација и слабеење на присуството на државата во руралните области, ретко се воспоставуваат експлицитни врски со безбедносните ризици како што е организираниот криминал. Можноста климата да предизвика динамична мобилност и која може да ги влоши ранливостите во транзитните региони, да создаде простори со кои не се управува или да ги оптовари локалните капацитети, дури сега почнува да се препознава како прашање во дискусиите за политиките, но таа можност сè уште не е систематски интегрирана во безбедносното планирање или оценките на ризикот. Ова е област каде што итно се потребни повеќе докази и внимание во политиките.

5

5. Препораки

Разбирањето на сложените врски помеѓу климатските промени и човечката мобилност, и нивните безбедносни импликации, е значајна почетна точка за решавање на потребите за отпорност и приспособување на регионот.

За носителите на политиките многу е важно да ги откријат опасностите поврзани со миграцијата поттикната од климатските промени, раселувањето и менувањето на моделите на мобилност, бидејќи можат подобро да ги предвидат ризиците, да ја насочат поддршката кон ранливите заедници и да подготват интегрирани стратегии што промовираат отпорност и одржлив развој преку холистички пристап кон безбедноста. Ова не само што ќе овозможи поефикасни одговори на климатските влијанија туку и ќе го поддржи усогласувањето на политиките и практиките со стандардите на ЕУ за климатска акција, намалување на ризикот од катастрофи и социјална инклузија. На овој начин, врската клима-мобилност-безбедност може да ги забрза напорите за изградба на позелени, поотпорни општества, со што регионот ќе се позиционира на кредибилен пат кон пристапување во ЕУ и кон долгорочен просперитет.

Во оваа глава се дадени некои практични препораки кои ќе помогнат да се земат предвид безбедносните импликации од климатските промени врз човечката мобилност, дека тие се целосно разгледани и интегрирани во напорите за зајакнување на отпорноста на регионот. Препораките, исто така, ги истакнуваат начините за искористување на можностите што ги нуди зелената транзиција кон поодржлива и побезбедна иднина. Генерално, тие нагласуваат дека градењето отпорност во Југоисточна Европа ќе бара координирана акција на секое ниво. Успехот зависи од интеграција на политиките за климата и миграцијата, инвестирање во луѓе и места, зајакнување на управувањето и поттикнување на инклузивен, одржлив развој.

5.1. Поттикнување на регионална соработка и интегрирани стратегии

Силната регионална соработка – преку заедничко планирање, споделување податоци и управување – е од витално значење за ефикасни и отпорни одговори на климатските промени, човечката мобилност и безбедносните предизвици.

Затоа, од клучна важност е:

Развивање регионална стратегија за приспособување и ублажување: За справување со меѓусебно поврзаните предизвици на климатските промени, човечката мобилност и безбедноста од суштинско значење е да се има координиран регионален пристап. Заинтересираните страни на различни нивоа треба да работат заедно за да развијат регионална рамка за човечката мобилност чувствителна на климатски промени, која ги интегрира мерките за социјална заштита, развој и ублажување, а воедно ги користи постојните регионални платформи, како оние што ги обезбедуваат ОБСЕ и СРС. Како почетна точка, засегнатите страни би можеле да работат на интегрирање на специфични климатски чувствителни размислувања за човечката мобилност во постојните регионални рамки за соработка, како што е Акцискиот план за спроведување на Софиската декларација за Зелената агенда за Западен Балкан. Ова би помогнало да се спречат нееднаквостите во програмирањето за отпорност, да се премостат регионалните поделби и да се олесни заедничкиот одговор на споделените предизвици, како што се управувањето со водите, енергетската безбедност и намалувањето на ризикот од катастрофи.

Подобрување на податоците, дијалогот и техничката соработка: Институционалните власти треба да се охрабрат и да инвестираат во подобрување на регионалното собирање податоци и споделување информации за климатските влијанија, човечката мобилност и безбедносните ризици, работејќи во партнерство со истражувачки центри и организациите на граѓанското општество. Треба да се разгледа и воспоставувањето регионални платформи за размена на искуства и најдобри практики, како што се заеднички центар за рано

предупредување и регионални центри за обука за климатско приспособување во клучните сектори.

Промовирање регионални мрежи, вклучувајќи ги академските кругови и учесниците од граѓанското општество: Регионалните организации треба да соработуваат со министерските оддели за да го поддржат развојот на регионални мрежи, вклучувајќи го граѓанското општество, академските институции и платформите за локално управување за да обезбедат надзор и спроведување на стратегиите за отпорност. Иницијативи, како што се регионална мрежа на градоначалници или мрежа за соработка на млади, би можеле да ја зајакнат локалната сопственост и одговорност.

Кој треба да дејствува?

Регионалните организации, вклучувајќи ги ОБСЕ, Советот за регионална соработка и релевантните институции на ЕУ, треба да ги предводат напорите за поттикнување на соработката. Институционалните власти и министерствата мора активно да учествуваат во регионалните платформи, додека организациите на граѓанското општество и академијата треба да бидат вклучени во заеднички проекти и споделување информации. Меѓународните партнери можат да обезбедат техничка експертиза и финансирање за да се обезбеди инклузивност и ефикасност.

5.2. Зајакнување на политиките и институционалните рамки

За ефективна регионална соработка од суштинско значење се посилни политички и институционални рамки; тие ќе им овозможат на засегнатите страни во регионот да спроведуваат заеднички активности, да ги хармонизираат политиките и да изградат отпорност кон заеднички ризици, а воедно да го поддржат напредокот кон стандардите на ЕУ и пристапувањето.

Затоа, од клучна важност е:

/// **Интегрирање на политиките за климата и човечката мобилност:** Институционалните власти треба да ги вклучат климатските и еколошките аспекти во стратегиите за миграција, раселување и труд — и обратно — почитувајќи го интегритетот на секој домен на политиката. Ова значи, меѓу другото, развивање сеопфатни стратегии информирани за ризикот кои ја поврзуваат климатското приспособување и човечката мобилност, користејќи мапирање на просторната ранливост и долгорочно планирање. Миграцијата и раселувањето треба систематски, но само онаму каде што е тоа релевантно, да се интегрираат во Националните планови за адаптација (НАП) и Национално утврдените придонеси (НДЦ), со партиципативни механизми за да се обезбеди дека се земаат предвид диференцираните потреби и ранливости.

/// **Подобрување на намалувањето на ризикот од катастрофи (ДРР) и подготвеноста:** Институционалните власти треба да се откажат од реактивните и одговорите по настанати катастрофи и да инвестираат во долгорочни стратегии за ДРР и зајакнување на системите за рано предупредување, промовирање на урбано и рурално планирање информирано за ризикот и охрабрување на стратешки инвестиции во инфраструктурата. Локалните власти, особено, треба да имаат овластувања да ги проценуваат ризиците и да развиваат мерки за превенција, преку заеднички процеси во кои активно ќе се вклучат заедниците и граѓанското општество, и ќе ја земат предвид различната ранливост. Ваквите напори би можеле да помогнат во премостувањето на проблемите со климата и човечката мобилност со намалување на ризиците од раселување и градење отпорност.

/// **Подобрување на управувањето, транспарентноста и довербата:** Потребен е заеднички напор за справување со корупцијата, подобрување на меѓуминистерската координација и обезбедување транспарентност во распределбата на средствата за помош при катастрофи, развој и климатски промени што ќе го водат институционалните власти со поддршка на регионалните и меѓународните организации и граѓанското општество. Од суштинско значење е властите да ги почитуваат принципите на добро управување со животната средина и да ги почитуваат меѓународните обврски, како што е Конвенцијата од Архус, обезбеду-

вајќи јавен пристап до информации, учество во донесувањето одлуки и пристап до правда во прашањата поврзани со животната средина. Зајакнувањето на правната експертиза — преку правни клиници за животна средина и бесплатна правна помош — дополнително ќе го зајакне управувањето, ќе ја подобри ефикасноста на политиките и ќе ја зајакне отпорноста и достоинството на засегнатото население.

Кој треба да дејствува?

Овие препораки првенствено се насочени кон институционалните власти и надлежните министерства, како што се оние задолжени за животната средина, климатските прашања, мобилноста и социјалната заштита. Локалните власти, исто така, ќе играат клучна улога во приспособувањето и спроведувањето на овие политики на ниво на заедницата. Регионалните тела како што се РСС и ОБСЕ би можеле да обезбедат насоки и да ја поддржат хармонизацијата низ целиот регион. Организациите на граѓанското општество (ОГО) се клучни за обезбедување отворена комуникација, партиципативни механизми и одговорност за управувањето со ресурсите.

5.3. Локално инвестирање во егзистенција отпорна на климата

Локалните иницијативи треба да се поддржат бидејќи тие градат отпорност преку обезбедување практични решенија наменети за заедницата, кои го унапредуваат одржливиот развој и гарантираат дека никој нема да биде запоставен.

Затоа, од клучна важност е:

/// **Спроведување проекти за егзистенција отпорна на климатските промени:** Меѓународните донатори и агенциите за развој во регионот треба да инвестираат и да ги поддржат локалните иницијативи, како што

се решенија врз основа на природата, одржливото земјоделство, шумските производи освен дрвото и рурален туризам - кои градат отпорност и создаваат економски можности во ранливите заедници. Сите интервенции треба да бидат изготвени и спроведени со родова перспектива за да се обезбеди жените, особено од руралните области и малцинските заедници, и маргинализираните групи да имаат еднаков пристап до ресурси, обука и лидерски улоги, и дека нивните специфични потреби и капацитети се земаат предвид.

/// **Проактивно да се разберат и да се насочат моделите на мобилност:** Институционалните власти на сите нивоа треба да го препознаат потенцијалот за приспособување на мобилноста и проактивно да се стремат да ги разберат и да ги насочат трендовите на мобилност преку анализа на ризик и заедничка анализа што ги одразува родово диференцираните двигатели и влијанија. Ова вклучува поддршка за безбедните и уредни патишта за миграција, вклучување на дијаспората и, каде што е потребно, планирани преселби, со поддршка на меѓународни и регионални организации. Посебно внимание треба да се посвети на реинтеграцијата на повратниците, осигурувајќи дека жените и мажите имаат подеднаква корист од дознаките, трансферот на вештини и можностите за локален развој поврзани со одржливи и зелени работни места.

/// **Зајакнување на урбаната отпорност:** Институционалните власти треба да инвестираат во урбана инфраструктура за справување со климатските ризици и миграциските притисоци, давајќи приоритет на зелената инфраструктура (како што се урбаните зелени површини и садењето дрвја), спроведувањето одржливи градежни кодекси и планирањето на користењето на земјиштето, како и надградбата на основните услуги. Развојот на капацитетите и споделувањето искуства – поддржани од меѓународни донатори, агенции за развој, организации на граѓанското општество (ОГО) и академски партнери – треба да го промовираат активното учество на жените и маргинализираните групи во урбанистичкото планирање и донесувањето одлуки, со што ќе се обезбедат мерки за урбана отпорност што се инклузивни и правични.

/// **Поддршката на бегалците и мигрантите сместени во регионот:** Институционалните власти треба да работат на обезбедување еднаков пристап до јавните ус-

луги, социјалната заштита и можностите за бегалците и мигрантите, со силен акцент на родово одговорните и инклузивните политики.

Кој треба да дејствува?

Локалните власти и општините се во најдобра позиција да спроведуваат конкретни проекти на терен, со поддршка на министерствата задолжени за рурален развој, социјална помош и урбанистичко планирање. Граѓанските организации, групите во заедницата и учесниците од приватниот сектор треба да бидат вклучени како партнери за да се обезбеди дека интервенциите се специфични за контекстот и се инклузивни. Меѓународните донатори и агенциите за развој би можеле да обезбедат финансиска и техничка поддршка, особено за пилот-иницијативи и за проширување на успешните модели.

5.4. Искористување на можностите за зелена економија

Зелената економија претставува можности за одржлив раст, создавање работни места и зголемена отпорност во регионот на ЈИЕ. Инвестирањето во зелени вештини и партнерства би можело да помогне во обезбедување придобивке од зелената транзиција кои се достапни за широк спектар на заедници и да придонесат за инклузивен, долгорочен развој.

Затоа, од клучна важност е:

/// **Инвестирањето во образованието и обуката за зелени вештини:** Институционалните власти треба да воспостават или да реформираат стручни и образовни програми ориентирани кон вештини релевантни за зелената транзиција, како што се енергетската ефикасност, обновливата енергија и приспособувањето на

климатските промени, додека активно промовираат родова еднаквост и учество на жените. Ова вклучува поддршка на жените и девојките во СТЕМ и зелените сектори, справување со пречките за напредување во кариерата и обезбедување наставни програми и напори за информирање кои се инклузивни и достапни за сите. Овие иницијативи треба да се спроведуваат во партнерство со локалните власти, образовните институции, организациите на граѓанското општество (ОГО) и приватниот сектор, потпирајќи се на поддршката и експертизата на регионалните и меѓународните организации.

- ▮ **Вклучувањето на дијаспората како ресурс за развој:** Институционалните власти треба да идентификуваат начини и да воспостават механизми за искористување на експертизата, финансиските ресурси и мрежите на дијаспората за промовирање на енергетски ефикасни згради, одржливи деловни потфати и иновации. Ова може да вклучува создавање центри за ангажирање на дијаспората и олеснување на трансферот на дознаки за цели на локален развој.
- ▮ **Промовирањето зелени работни места и одржливи средства за живот:** Институционалните власти, приватниот сектор и граѓанското општество кои работат заедно на сите нивоа треба да ги охрабруваат јавно-приватните партнерства наменети да создадат зелени работни места, особено во секторите критични за енергетската транзиција и климатското приспособување. Поддршката на хибридни и далечински модели на работа би можела да помогне во ревитализацијата на руралните области и намалувањето на урбано-руралните нееднаквости.
- ▮ **Поддршката на системски, координирани интервенции:** Сите засегнати страни, особено меѓународните и регионалните организации, треба да се држат настрана од изолираните проекти и да спроведат интегрирани, меѓусекторски стратегии за климата, мобилноста и развојот, при што треба да се осигури дека инвестициите во зелена инфраструктура и работни места се инклузивни и одржливи.

Кој треба да дејствува?

Институционалните власти треба да воспостават стратегиска насока за транзиција кон зелената економија, фокусирајќи се на политиките, регулаторните рамки и стимулациите за зелени работни места и образованието. Министерствата задолжени за образование, труд, економија и прашања поврзани со дијаспората имаат централна улога во развојот на програмите за обука и поттикнување на вклучување на дијаспората. Локалните власти, образовните институции, граѓанските организации и приватниот сектор треба да соработуваат и да обезбедат обуки, да создадат работни места и да привлечат инвестиции. Меѓународните организации и донаторите би можеле да ја поддржат изградбата на капацитети, размената на знаење и мобилизацијата на ресурсите.

Библиографија

- Adams, H. (2024). *Green Borders: Climate Change and Business Mobility*. Женева: Делоит, Деловна советодавна група за миграција. Пристапено на 21 февруари 2025. https://www.gfmd.org/sites/g/files/tmzbd11801/files/documents/france2023/Green%20Borders-%20Climate%20Change%20and%20Business%20Mobility_WEB.pdf.
- AFP (2024). "Three Balkan Capitals Among World's 10 Most Polluted Cities", *Barron's*. Пристапено на 25 февруари 2025. <https://www.barrons.com/news/three-balkan-capitals-among-world-s-10-most-polluted-cities-5cb2085d>.
- Amelung, B., and A. Moreno (2011). "Costing the Impact of Climate Change on Tourism in Europe: Results of the PESETA Project", *Climatic Change* 112: 83–100. Пристапено на 5 март 2025. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10584-011-0341-0>.
- Antikorupcija (2024). "Bosnia and Herzegovina: Municipality & Environmentalists Oppose Opening of Lithium Mine, Complain about Lack of Transparency & Consultations with Local Communities", *Business & Human Rights Resource Centre*. Пристапено на 15 февруари 2025. <https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/bosnia-and-herzegovina-municipality-environmentalists-oppose-opening-of-lithium-mine-complain-about-lack-of-transparency-consultations-with-local-communities/>.
- Associated Press (2024). "Bosnia Floods Death Toll Rises in Jablanica and Neretva after Heavy Rain". Пристапено на 5 февруари 2025. <https://apnews.com/article/bosnia-floods-death-toll-jablanica-neretva-rain-8cb727b971aa6e3943f727f077c0bbd7>
- BalkanInsight (2025). "'Lifeless': Pollution Threatens the Drin and its Tributaries in Three Balkan States", *Balkan Insight*. Пристапено на 7 октомври 2025. <https://balkaninsight.com/2025/02/06/lifeless-pollution-threatens-the-drin-and-its-tributaries-in-three-balkan-states/>.
- Balkan Civil Society Development Network (2025). *Civic Space Report 2025: Western Balkans*. ECF (European Civic Forum). Пристапено на 7 октомври 2025. <https://civic-forum.eu/wp-content/uploads/2025/06/Civic-Space-Report-2025-WesternBalkans.pdf>
- Balkan Green Energy News (2025). "Locals Defy Lithium Mining Plans on Mount Majeвица", *Balkan Green Energy News*, 13 March 2025. Пристапено на 7 October 2025. <https://balkangreenenergynews.com/locals-defy-lithium-mining-plans-on-mount-majevisa/>.
- Bajra, U. (2021). "The Interactive Effects of Remittances on Economic Growth and Inequality in Western Balkan Countries", *Journal of Business Economics and Management* 23(3): 757–775. Пристапено на 7 октомври 2025. https://www.researchgate.net/publication/351006334_The_interactive_effects_of_remittances_on_economic_growth_and_inequality_in_Western_Balkan_countries.
- BBC (2019). "South Africa: How Common Are Xenophobic Attacks?", *BBC News*, 2 октомври 2019. Пристапено на 7 октомври 2025. <https://www.bbc.com/news/world-africa-47800718>.
- BCSDN (2024). "BCSDN Solidarity after the Devastating Floods in Bosnia and Herzegovina", *BCSDN News*, 8 октомври 2024. Пристапено на 7 October 2025. <https://balkancsd.net/bcsdn-solidarity-after-the-devastating-floods-in-bosnia-and-herzegovina/>.
- Belis, D., R. Van Dingenen, Z. Klimont, and F. Dentener (2021). "Impact of Air Pollution on Health in South-East Europe", *European Journal of Public Health* 31 (Issue Supplement_3), skab164.113. Пристапено на 15 февруари 2025. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckab164.113>
- Belis, D., et al. (2024). *Status of Environment and Climate in the Western Balkans*. JRC Publications Repository. Пристапено на 7 октомври 2025. <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC140061>.
- Benson, M., and K. O'Reilly (2016). "From Lifestyle Migration to Lifestyle in Migration: Categories, Concepts and Ways of Thinking", *Migration Studies* 4(1): 20–37. Пристапено на 1 март 2025. <https://academic.oup.com/migration/article-abstract/4/1/20/2413178?login=true>.

- Berlin Economics (2025). "Berlin Economics Supports the Development of Kosovo's First Voluntary NDC". Пристапено на 18 јуни 2025. <https://berlin-economics.com/en/berlin-economics-supports-the-development-of-kosovos-first-voluntary-ndc/#:~:text=In%20March%202025%2C%20Kosovo%20officially%20adopted%20its%20first,tackle%20climate%20change%20through%20coordinated%20efforts%20by%202030.>
- Berlin Process (2025). "What Is the Berlin Process?" Пристапено на 10 октомври 2025. <https://www.berlinprocess.de/>.
- Berlin Process (2025a). "Results of the Berlin Process". Пристапено на 10 октомври 2025. <https://www.berlinprocess.de/#results>.
- Biella, R., R. Hoffmann, and H. Upadhyay (2022). "Climate, Agriculture, and Migration: Exploring the Vulnerability and Outmigration Nexus in the Indian Himalayan Region", *Mountain Research and Development* 42(2): R9–R21. Пристапено на 7 октомври 2025. <https://www.jstor.org/stable/48695047?seq=1>.
- Bygnes, S., and A. Flipo (2016). "Political Motivations for Intra-European Migration", *Acta Sociologica* 59(2): 113–129. Пристапено на 2 јуни 2025. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0001699316659909>.
- CAN Europe (2025). "Do Final NECPs Sufficiently Address EU-level Just Transition Requirements? Just Transition Briefing". Пристапено на 31 јануари 2025. <https://1point5.caneurope.org/wp-content/uploads/2025/04/Just-Transition-Briefing-1.pdf>.
- CDI (Cooperation and Development Institute) (2024). *The EU Growth Plan for the Western Balkans: One Year After: Insight Paper*. Тирана: Институт за соработка и развој. Пристапено на 7 октомври 2025. https://cdiinstitute.eu/wp-content/uploads/2024/11/Insight-paper_EU-GP-for-WBs.pdf.
- CMS (Center for Migration Studies) (2021). "What We Know About Climate Change and Migration". Пристапено на 25 мај 2025. <https://cmsny.org/wp-content/uploads/2021/02/What-We-Know-About-Climate-Change-and-Migration-Final.pdf>.
- Commissariat for Refugees and Migration of Serbia (n.d.). "About Us". Пристапено на 30 јуни 2025. <https://arhiva.kirs.gov.rs/articles/aboutus.php?lang=ENG>.
- Cuttitta, P., A. Pécouda, and M. Phillips (2022). "Civil Society and Migration Governance across European Borderlands", *Journal of Intercultural Studies* 44(1). Пристапено на 30 јуни 2025. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/07256868.2022.2160099#d1e123>.
- Cvetkovska, S., D. Ilić, I. Nasteska, P. Holcová, and A. Džonlić (2021). "'Europe's Waste Dump': How Dangerously Polluting Oil Ended Up Heating North Macedonia's Hospitals", Проект за известување за организиран криминал и корупција (OCCRP), 21 мај 2021. <https://www.occrp.org/en/investigation/europes-waste-dump-how-dangerously-polluting-oil-ended-up-heating-north-macedonias-hospitals>.
- Desai, H., and E. Forsberg (2020). *Multidimensional Fragility in 2020*. OECD Development Co-operation Working Papers, No. 79. Париз: Издаваштво на ОЕЦД. Пристапено на 7 октомври 2025. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2020/09/multidimensional-fragility-in-2020_2f8fc1ee/b4fbbd27-en.pdf.
- Digital Atlas (2024). "Advancing Medium and Long-Term Adaptation Planning in the Republic of Serbia (NAP)". Пристапено на 10 октомври 2025. <https://atlas-klime.eko.gov.rs/eng/about>.
- Djatkov, D. (2024). *Policy Report on the Green Transition in the Western Balkans*, edition 2024. Пристапено на 7 октомври 2025. https://www.westernbalkans-infohub.eu/wp-content/uploads/2024/08/Report_Green-Transition_final.pdf.
- EEA (European Environment Agency) (2024a). *European Climate Risk Assessment*. Пристапено на 3 мај 2025. <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/european-climate-risk-assessment>.
- EEA (European Environment Agency) (2024b). 2024 *European State of the Climate*. Пристапено на 3 јули 2025. <https://climate.copernicus.eu/esotc/2024>.

- EEA (European Environment Agency) (2021). *Municipal Waste Management in Western Balkan Countries—Country Profile: North Macedonia*. Copenhagen: European Environment Agency.
- EEA (European Environment Agency) (2021a). *Municipal Waste Management in Western Balkan Countries—Country Profile: Montenegro*. Copenhagen: European Environment Agency.
- EEA (European Environment Agency) (2021b). *Municipal Waste Management in Western Balkan Countries—Country Profile: Albania*. Copenhagen: European Environment Agency.
- EEA (European Environment Agency) (2020). *Western Balkan Countries: 20 Years of Cooperation with the EEA*. Copenhagen: European Environment Agency.
- EPC (European Policy Centre) (2021). "Open Balkan Initiative: Less History, More Business". Пристапено на 13 септември 2025. <https://cep.org.rs/en/blog/open-balkan-initiative/>.
- EPRS (European Parliamentary Research Service) (2022). *The Future of Climate Migration*. Пристапено на 7 октомври 2025. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729334/EPRS_ATA\(2022\)729334_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729334/EPRS_ATA(2022)729334_EN.pdf).
- Ergezer, A. U., P. Balažič, and E. Koplaku (2021). *Southeast Europe 2030 Strategy*. Пристапено на 7 октомври 2025. <https://www.rcc.int/see2030/files/SEE-2030-strategy.pdf>.
- ETF (European Training Foundation) (2021). *How Migration, Human Capital and the Labour Market Interact in Montenegro*. Пристапено на 29 јануари 2025. <https://www.etf.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/how-migration-human-capital-and-labour-market-interact-3>.
- ETF (European Training Foundation) (2022). *Review of National Career Development Support Systems in the Western Balkans*. Пристапено на 7 октомври 2025. https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2022-09/ETF_WB%20synthesis%20report_EN.pdf.
- EU4Green (2024). "SERBIA". Пристапено на 10 октомври 2025. <https://eu4green.eu/economy/serbia/>.
- European Commission (2023a). "Kosovo visa liberalisation signed for entry in early 2024", *Directorate-General for Migration and Home Affairs*, 21 април 2023. Пристапено на 25 мај 2025. https://home-affairs.ec.europa.eu/news/kosovo-visa-liberalisation-signed-entry-early-2024-2023-04-21_en.
- European Commission (2023b). *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: New Growth Plan for the Western Balkans*, 8 ноември 2023. Пристапено на 25 јуни 2025. https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/COM_2023_691_New%20Growth%20Plan%20Western%20Balkans.pdf.
- Euronews Albania (2023). "44% of the economy in 2021 concentrated in Tirana, other districts fading", *Euronews Albania*, 22 мај 2023. Пристапено на 7 октомври 2025. <https://euronews.al/en/44-of-the-economy-in-2021-concentrated-in-tirana-other-districts-fading/#:~:text=On%20the%20other%20hand%2C%20the,districts%20towards%20Tirana%20or%20abroad>.
- FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations) (2025). FAOSTAT Пристапено на 10 октомври 2025. faostat.org/en/#data/RL.
- Filho, W. L., G. Trbić, and M. D. Filipovic (eds.) (2019). *Climate Change Adaptation in Eastern Europe: Managing Risks and Building Resilience to Climate Change*. Cham: Springer.
- Garip, F., and C. A. Reed (2025). "Climate Change and Human Mobility: Considering Context, Mechanisms, and Selectivity", *Population and Development Review* 51(1): 449–489. Пристапено на 14 март 2025. <https://doi.org/10.1111/padr.12716>.
- Gazdar, H., and H. B. Mallah (2013). "Informality and Political Violence in Karachi", *Urban Studies* 50(15): 3099–3115. Пристапено на 24 март 2025. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0042098013487778>.

- Gedeshi, I., and R. King (2018). *New Trends in Potential Migration from Albania*. Tirana: Friedrich-Ebert-Stiftung. Пристапено на 29 јануари 2025. <https://tirana.fes.de/al/al-news-events-publications-detail/new-trends-in-potential-migration-from-albania.html>.
- Gemi, E., and A. Triandafyllidou (2021). *Rethinking Migration and Return in Southeastern Europe*. Пристапено на 29 јануари 2025. <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/102238>.
- GFMD (Global Forum on Migration and Development) (2024). *The Impact of Climate Change on Human Mobility: Preventive Action, Humanitarian Action and Development. Background Paper*. Женева: ГФМД. Пристапено на 29 јануари 2025. https://www.gfmd.org/sites/g/files/tmzbd1801/files/documents/france2023/roundtables/GFMD%20GRT%201%20-%20Background%20paper%20Final_EN.pdf?EN.
- Global Forest Watch (2025). Global Forest Watch map. Пристапено на 25 мај 2025. <https://www.globalforestwatch.org/map/>.
- Government of the Republic of Serbia (2021). *Economic Migration Strategy of the Republic of Serbia for the Period 2021–2027*. Пристапено на 2 февруари 2025. https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/2021-02/ENG_%20Strategija%20ekonomske%20migracije%202021-2027-30_10%20%28002%29.pdf.
- Hajdari, L., and J. Krasniqi (2021). "The Economic Dimension of Migration: Kosovo from 2015 to 2020", *Humanities and Social Sciences Communications* 8: 273. Пристапено на 15 февруари 2025. <https://doi.org/10.1057/s41599-021-00923-6>.
- Нахха, У. (2023). "Floods Are Taking Kosovo by Surprise: Climate Change, Riverbed Degradation and Too Much Concrete Threaten Unprepared Municipalities", 19 септември 2023. Kosovo 2.0. Пристапено на 19 септември 2025. <https://kosovotwopointzero.com/en/floods-are-taking-kosovo-by-surprise/>.
- ICMPD (International Centre for Migration Policy Development) (2020). *Geopolitical Outlook on International Migration*. Пристапено на 4 февруари 2025. https://www.icmpd.org/fileadmin/ICMPD-Website/ICMPD_Geopolitical_Outlook_on_International_Migration.pdf.
- IDMC (Internal Displacement Monitoring Centre) (2014). "Floods Cause New Displacement in Bosnia and Herzegovina", 5 септември 2014. Пристапено на 5 септември 2025. <https://www.internal-displacement.org/expert-analysis/floods-cause-new-displacement-in-bosnia-and-herzegovina/>.
- IDMC (2025). "Country Profile: Bosnia and Herzegovina". Пристапено на 10 октомври 2025. <https://www.internal-displacement.org/countries/bosnia-and-herzegovina/>.
- ILO (International Labour Organization) (2023). *Skills for a Greener Future: A Global View*. Пристапено на 7 октомври 2025. https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/%40ed_emp/documents/publication/wcms_732214.pdf.
- IMCCS (International Military Council on Climate and Security) (2022). *The World Climate and Security Report 2022: Climate Security Snapshot – The Balkans*. Пристапено на 29 јануари 2025. <https://councilonstrategicrisks.org/wp-content/uploads/2022/07/Climate-Security-Snapshot-The-Balkans-World-Climate-and-Security-Report-2022.pdf>
- IOM (International Organization for Migration) (2019). *Glossary on Migration*. Пристапено на 7 октомври 2025. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf.
- IOM (International Organization for Migration) (2021a). *Migration in North Macedonia: A Country Profile 2021*. Пристапено на 29 јануари 2025. <https://publications.iom.int/books/migration-north-macedonia-country-profile-2021>.
- IOM (International Organization for Migration) (2021b). *South-Eastern Europe, Eastern Europe and Central Asia – Regional Strategy 2020–2024*. Пристапено на 29 јануари 2025. <https://publications.iom.int/books/south-eastern-europe-eastern-europe-and-central-asia-regional-strategy-2020-2024>.

- IOM (International Organization for Migration) (2023a). "Western Balkans Partners Accept Action Plan on Sustainable Migration Governance at the Third Sarajevo Migration Dialogue", 9 јуни 2023. Пристапено на 29 јануари 2025. <https://www.iom.int/news/western-balkans-partners-accept-action-plan-sustainable-migration-governance-third-sarajevo-migration-dialogue>.
- IOM (International Organization for Migration) (2023b). *Exploring the Links between Migration, Environment and Climate Change in Bosnia and Herzegovina*. Пристапено на 29 јануари 2025. <https://bih.iom.int/resources/exploring-links-between-migration-environment-and-climate-change-bosnia-and-herzegovina>.
- IOM (International Organization for Migration) (2024a). *Flood and Landslide Response Situation Report, 7 November 2024*. Пристапено на 29 јануари 2025. <https://bih.iom.int/sites/g/files/tmzbd11076/files/documents/2024-11/2024-flood-and-landslide-response-situation-report-7-november-2.pdf>.
- IOM (International Organization for Migration) (2024b). "North Macedonia: Mainstreaming Migration and Climate Change Perspectives into National Adaptation Plan Processes". Пристапено на 29 јануари 2025. <https://d-portal.org/q.html?aid=XM-DAC-47066-NC.0143>.
- IOM (International Organization for Migration) (2024c). *Labour Migration and Climate Change*, Information Sheet, Јануари 2024. Пристапено на 29 јануари 2025. <https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/documents/2024-05/information-sheet-labour-migration-and-climate-change.pdf>.
- IOM (International Organization for Migration) (2024d). *Bridging Climate Change and Human Mobility: Collective Analysis for a Deeper Understanding of Climate Mobility in the East and Horn of Africa*. Пристапено на 7 октомври 2025. https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/Bridging%20Climate%20Mobility%20Hackathon%20Report_Final_V2.pdf.
- IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) (2021). *Climate Change 2021: The Physical Science Basis*, Придонес на Работната група I кон Шестиот извештај за проценка. Пристапено на 5 март 2025. <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/>.
- IPCC (2022). *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability*, Придонес на Работната група II кон Шестиот извештај за проценка Пристапено на 5 март 2025. <https://www.ipcc.ch/report/sixth-assessment-report-working-group-ii/>.
- IUCN (International Union for Conservation of Nature) (2025). *Vjosa Wild River National Park Mitigation Hierarchy Assessment for the Rural Water Supply IV Project (Lot 1) at Shushica River, Albania: Final Report, 27 јануари 2025*. Пристапено на 7 октомври 2025. https://balkanrivers.net/uploads/files/shares/Studies/VWRNP_MHA_Final_Report_20250127_compressed.pdf.
- Jakovljevic, A. (2021). "Effects of Public Policy Measures on Combating Migration in Serbia", *Međunarodna politika* 72, No. 1183: 7–29. Пристапено на 29 јануари 2025. http://doi.fil.bg.ac.rs/pdf/journals/iipe_mp/2021-1183/iipe_mp-2021-72-1183-1.pdf.
- Jeftic, M., D. Tošić, and T. Nikolić (2019). "Resilient Functional Urban Regions: Spatial Planning in the Light of Climate Change" In W. L. Filho, G. Trbić, and D. Filipovic (eds.). *Climate Change Adaptation in Eastern Europe: Managing Risks and Building Resilience to Climate Change*. Cham: Springer International Publishing.
- Jovanović Popović, D., and M. Milinčić (2016). "Impact of Climate Changes, Floods and Internal Displacement in Southeastern Europe", *Herald of the Geographic Society of Republic of Srpska* 20: 111–122. Пристапено на 7 октомври 2025. https://www.researchgate.net/publication/321344026_IMPACT_OF_CLIMATE_CHANGES_FLOODS_AND_INTERNAL_DISPLACEMENT_IN_SOUTH_EASTERN_EUROPE.
- JRC (Joint Research Centre) (2024). *Status of Environment and Climate in the Western Balkans*. JRC Publications Repository. Пристапено на 7 октомври 2025. <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC140061>.
- King, R., and I. Gedeshi (2019). "New Trends in Potential Migration from Albania: The Migration Transition Postponed", *Migration and Development* 9(2): 131–151. Пристапено на 29 јануари 2025. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/21632324.2019.1608099>.

- Knez, S., S. Štrbac, and I. Podbregar (2022). "Climate Change in the Western Balkans and EU Green Deal: Status, Mitigation and Challenges", *Energy, Sustainability and Society* 12(1). Пристапено на 29 јануари 2025. <https://doi.org/10.1186/s13705-021-00328-y>.
- Kurecic, P. (2023). "Is Corruption the Driving Force of Migration from Croatia: Evidence from a Survey", *South East European Journal of Economics and Business* 18(1): 1-14. Пристапено на 10 октомври 2025. <https://reference-global.com/article/10.2478/jeb-2023-0001>.
- Low Carbon Power (2025). "Electricity in North Macedonia in 2024/2025". Пристапено на 10 октомври 2025. https://lowcarbonpower.org/region/North_Macedonia.
- Malak, M. A., and N. K. Lina (2024). "Tropical Cyclones and the Mobility of Older Persons: Insights from Coastal Bangladesh". In S. Jolly, N. Ahmad, and M. Scott (eds.). *Climate-Related Human Mobility in Asia and the Pacific*, Sustainable Development Goals Series. Singapore: Springer. Пристапено на 29 јануари 2025. https://doi.org/10.1007/978-981-97-3234-0_2.
- Martin, R., and R. Dragos (2012). "Return Migration: The Experience of Eastern Europe", *International Migration* (50)6: 109-128. Пристапено на 29 јануари 2025. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2435.2012.00762.x>.
- Mara, I., and M. Landesmann (2022). *Use It or Lose It! How Do Migration, Human Capital and the Labour Market Interact in the Western Balkans?* Пристапено на 29 јануари 2025. <https://www.etf.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/use-it-or-lose-it-how-do-migration-human-capital-and-labour>.
- McAreavey, R., and N. Argent (2018). *New Immigration Destinations: Migrating to Rural and Peripheral Areas*. Routledge.
- Mejdini, F., and K. Amerhauser (2019). *Growing Like Weeds? Rethinking Albania's Culture of Cannabis Cultivation*. Пристапено на 7 октомври 2025. https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2019/12/AlbaniaCannabis.14.12.web_.pdf.
- Monitor (2022). "Prapavija Ekonomike e Shpopullimit te Kukesit", 10 декември 2022. Пристапено на 15 март 2025. <https://monitor.al/prapavija-ekonomike-e-shpopullimit-te-kukesit-2/>.
- Muttarak, R. (2021). "Demographic Perspectives in Research on Global Environmental Change", *Population Studies* 75(2): 267-284. Пристапено на 29 јануари 2025. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00324728.2021.1988684>.
- Muttarak, R. (2022). "Vulnerability to Climate Change and Adaptive Capacity from a Demographic Perspective". In: Hunter, L.M., Gray, C., Véron, J. (eds) *International Handbook of Population and Environment*. International Handbooks of Population, vol 10. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-76433-3_4
- Montenegro Ministry of Economic Development (2022). *Montenegro Tourism Development Strategy 2022-2025 with the Action Plan*. Пристапено на 7 октомври 2025. <https://www.gov.me/en/documents/a4a670bc-abac-447b-bd91-2b9203bd95d9>.
- Nature Returns (2025). "About the Nature Returns Project". Пристапено на 10 октомври 2025. <https://nature-returns.eu/the-project/>.
- North Macedonia Ministry of Energy, Mining, and Raw Materials (2025). "The Just Energy Transition Platform is Strengthening – JETIP: Macedonia Calls on the International Community for Partnership". Пристапено на 3 јуни 2025. <https://energy.gov.mk/en-GB/odnosi-so-javnost/soopstenija/se-zacvrstuva-platformata-za-pravedna-energetska-tranzicija-jetip-makedonija-ja-povikuva-megjunarodnata-zaednica-na-partnerstvo>.
- Северна Македонија, Министерство за животна средина и просторно планирање (2025), Страница на министерството. Пристапено на 30 јуни 2025. <https://www.moepp.gov.mk/en-GB/ministerstvo>.
- OECD (2022). *Labour Migration in the Western Balkans: Mapping Patterns, Addressing Challenges and Reaping Benefits*. Пристапено на 29 јануари 2025. https://www.oecd.org/en/publications/labour-migration-in-the-western-balkans_af3db4f9-en.html.

- OSCE (2009). *The OSCE Concept of Comprehensive and Co-operative Security: An Overview of Major Milestones*. Виена: Центар за спречување на конфликти. <https://www.osce.org/files/f/documents/c/0/37592.pdf>
- OSCE Mission to Serbia (2024). *Consolidating the Democratization Process in the Security Sector in Serbia*. <https://www.osce.org/files/f/documents/1/8/580225.pdf>
- Panebianco, S. (2022). "Climate Change Migration Enters the Agenda of the Wider Mediterranean: The Long Way Towards Global Governance". In S. Panebianco (ed.), *Border Crises and Human Mobility in the Mediterranean Global South*, Critical Security Studies in the Global South, 145–175. Cham: Palgrave Macmillan.
- Petrović, J. (2022). "Chapter 9: Environment, Climate Change and Depopulation in Serbia". In D. Vuković (ed.), *National Human Development Report – Serbia 2022: Human Development in Response to Demographic Change*, 206–223. Belgrade: UNDP Srbija. Пристапено на 10 октомври 2025. <https://hdr.undp.org/rs/wp-content/uploads/2023/05/Chapter9-Environment-Climate-Change-and-Depopulation-in-Serbia-e1.pdf>.
- Pietrapertosa, F., V. Khokhlov, M. Salvia, and C. Cosmi (2018). "Climate Change Adaptation Policies and Plans: A Survey in 11 South East European Countries", *Environmental Science & Policy* 85: 24–34. Пристапено на 10 октомври 2025. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2018.03.013>.
- Popovic, S., et al. (2018). *Land Degradation Caused by Illegal Construction in the Bjelopavlici Plain: Case Study of the Narrow Belt along the Motorway Podgorica–Danilovgrad, Montenegro*. Подгорица: Сесии во зелената соба 2018 Меѓународна конференција на GEA. Пристапено на 10 октомври 2025. https://www.researchgate.net/publication/331275515_Land_degradation_caused_by_illegal_construction_in_the_Bjelopavlici_Plain_Case_study_of_the_narrow_belt_along_the_motorway_Podgorica-Danilovgrad_Montenegro.
- Ranocchiaro, G. (2023). "North Macedonia: Limited Resources for Managing Natural Park Fires", 11 October 2023. Пристапено на 29 јануари 2025. <https://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/North-Macedonia/North-Macedonia-limited-resources-for-managing-natural-park-fires-227448>.
- RCC (Regional Cooperation Council) (2020). "Compendium on Best Practices in Diaspora Engagement in the Western Balkans". Пристапено на 29 јануари 2025. <https://www.rcc.int/pubs/148/compendium-on-best-practices-in-diaspora-engagement-in-the-western-balkans>.
- RCC (2024). *SecuriMeter 2024*. Пристапено на 30 јуни 2025. <https://www.rcc.int/pubs/199/securimeter-2024>.
- RCC (2025). SecuriMeter database. Пристапено на 30 јуни 2025. <https://www.rcc.int/securimeter/database>.
- REKK Foundation (2019). *The Southeast European power system in 2030: Flexibility challenges and benefits from regional integration. Analysis*. Пристапено на 30 јуни 2025. https://www.agora-energie.wende.org/fileadmin/Projekte/2019/Southeast_European_power_system_in_2030/154_SoutheastEuropPowerSys_WEB.pdf.
- Reliefweb (2024). *Bosnia and Herzegovina: Pluvial/Flash Flood 2024 – DREF Operation Appeal MDRBA017*, 19 октомври 2024. Пристапено на 29 јануари 2025. <https://reliefweb.int/report/bosnia-and-herzegovina/bosnia-and-herzegovina-pluvialflash-flood-2024-dref-operation-appeal-mdrba017>.
- Reuters (2022). "Albania Dims Lights as Drought, Price Spike Spark Energy Crisis", *Reuters*, 21 March 2022. Пристапено на 7 октомври 2025. <https://www.reuters.com/world/europe/albania-dims-lights-drought-price-spike-spark-energy-crisis-2022-03-21/>.
- Reuters (2025). "Bosnian Students Protest Government Inaction after Deadly Floods", *Reuters*, 10 февруари 2025. Пристапено на 29 јануари 2025. <https://www.reuters.com/world/europe/bosnian-students-protest-government-inaction-after-deadly-floods-2025-02-10/>.

- Rosinska, A. (2024). *Drivers of Migration: Dimensions and Indicators. A Policy-Oriented Literature Review*. Луксембург: Служба за публикации на Европската Унија. Пристапено на 29 јануари 2025. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3a347b71-bb6a-11ef-91ed-01aa75ed71a1/language-en>.
- Rüttinger, L., P. van Ackern, N. Gordon, and A. Foong (2021). *Regional Assessment for South-Eastern Europe. Security Implications of Climate Change*. Berlin: adelphi; Виена: ОБСЕ. Пристапено на 29 јануари 2025. <https://www.osce.org/files/f/documents/a/a/484148.pdf>.
- Rüttinger, L., et al. (2023). *Climate Security Risk Assessment Methodology Guide & Tools*. Пристапено на 30 јуни 2025. https://weatheringrisk.org/sites/default/files/document/WR_Climate_Security_Risk_Assessment_Methodology_Guide_Tools_0.pdf.
- RUSI (Royal United Services Institute) (2021). "Russia is Weaponising Bosnia and Herzegovina's Gas Dependence". Пристапено на 29 април 2025. <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/russia-weaponising-bosnia-and-herzegovinas-gas-dependence>.
- Scissa, C. (2024). *Migration in the Context of Climate and Environmental Changes in Non-EU Prague Process States: Exploring Vulnerabilities, Policy Gaps and Available Protection Frameworks*. Прага: Меѓународен центар за развој на миграциска политика. Пристапено на 21 февруари 2025. <https://www.pragueprocess.eu/en/news-events/news/994-migration-in-the-context-of-climate-and-environmental-changes-in-non-eu-prague-process-states-exploring-vulnerabilities-policy-gaps-and-available-protection-frameworks>.
- Smeltzer, S., and A. Karppi (2024). "A Region Reordered by Autocracy and Democracy". Пристапено на 10 октомври 2025. <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2024/region-reordered-autocracy-and-democracy>.
- Spasić, V. (2022). "North Macedonia First in Western Balkans Adopts National Energy and Climate Plan", *Balkan Green Energy News*, 2 јуни 2022. Пристапено на 7 октомври 2025. <https://balkangreenenergynews.com/north-macedonia-first-in-western-balkans-adopts-national-energy-and-climate-plan/>.
- Spasić, V. (2024). "Serbia Publishes Draft Environmental Protection Strategy: Green Agenda 2024–2033", *Balkan Green Energy News*, 11 септември 2024. Пристапено на 29 јануари 2025. <https://balkangreenenergynews.com/serbia-publishes-draft-environmental-protection-strategy-green-agenda-2024-2033/>.
- Temova, A. (2017). "Internal Migration and Its Impact on Regional Development in Macedonia", *Global Journal of Human-Social Science* 17(E4): 39–46. Пристапено на 29 Јануари 2025. <https://socialscienceresearch.org/index.php/GJHSS/article/view/2287>.
- The Peninsula (2024). "Albania Tourism Boom Sparks Fight over River's Future", *The Peninsula*, 22 јули 2024. Пристапено на 29 јануари 2025. <https://thepeninsulaqatar.com/article/22/07/2024/albania-tourism-boom-sparks-fight-over-rivers-future>.
- Tierolf, P., et al. (2023). "A Coupled Agent-Based Model for France for Simulating Adaptation and Migration Decisions under Future Coastal Flood Risk", *Scientific Reports* 13. Пристапено на 29 јануари 2025. <https://www.nature.com/articles/s41598-023-31351-y>.
- Todorović, I. (2025). "Activists in Northeastern BiH to Obstruct Majevisa Lithium Mining Project", *Balkan Green Energy News*, 9 април 2025. Пристапено на 7 октомври 2025. <https://balkangreenenergynews.com/activists-in-northeastern-bih-to-obstruct-majevisa-lithium-mining-project/>.
- Trifonova, M., and A. Dangova (2023). *Climate Change and Security Dynamics in Southeastern Europe*. Potsdam-Babelsberg: Friedrich-Naumann-Stiftung für die Freiheit. Пристапено на 29 јануари 2025. <https://www.freiheit.org/de/consent?dest=https%3A%2F%2Fshop.freiheit.org%2F%23!%2FPublikation%2F1471>.
- UBA (2020). *Migration, Environment and Climate Change: Literature Review*. Пристапено на 29 јануари 2025. https://www.umweltbundesamt.de/sites/default/files/medien/1410/publikationen/2020-03-04_texte_42-2020_migration-literature-review_1.pdf.

- UN (2024). *Bosnia and Herzegovina Floods Response: Multi-Cluster Initial Rapid Assessment*. Пристапено на 7 октомври 2025. https://bosniaherzegovina.un.org/sites/default/files/2024-11/MIRA%20-%20BiH%20Floods%20Response_FINAL.pdf.
- UNDP (2016). *Risk-Proofing the Western Balkans: Empowering People to Prevent Disasters*. Пристапено на 7 октомври 2025. <https://www.adaptation-undp.org/resources/risk-proofing-western-balkans-empowering-people-prevent-disasters>.
- UNDP (2023). "Development of the Environmental Protection Strategy". Пристапено на 25 јануари 2025. <https://www.undp.org/serbia/news/development-environmental-protection-strategy>.
- UNDRR (2019). *A Compendium of Disaster Risk Reduction Practices in Cities of the Western Balkans and Turkey: A Review of Selected Cities Participating in UNISDR's 'Making Cities Resilient: My City is Getting Ready!' Campaign*. Пристапено на 7 октомври 2025. https://www.unisdr.org/files/39825_compendiumuploadpw.pdf.
- UNECE (2020). *Formalizing the Informal: Challenges and Opportunities of Informal Settlements in South-East Europe*. Пристапено на 19 јануари 2025. <https://unece.org/housing-and-land-management/publications/formalizing-informal-challenges-and-opportunities-informal>.
- UNESCO (2023). *South-Eastern Europe Regional Synthesis: Climate Change, Displacement and the Right to Education*. Paris: UNESCO. Пристапено на 29 јануари 2025. <https://doi.org/10.54675/ATXM1669>.
- UNFCCC (2024). *Technical Guide on Integrating Human Mobility and Climate Change Linkages into Relevant National Climate Change Planning Processes*. Пристапено на 29 јануари 2025. https://unfccc.int/sites/default/files/resource/WIM_ExCom_human-mobility_TFD_2024.pdf.
- UNHCR (United Nations High Commissioner on Refugees) (2025). UNHCR master glossary of terms. Пристапено на 10 октомври 2025. [UNHCR master glossary of terms | UNHCR](https://www.unhcr.org/en/situations/southeasterneurope).
- UNHCR (2025). "Operational Data Portal: South Eastern Europe". Пристапено на 10 октомври 2025. <https://data.unhcr.org/en/situations/southeasterneurope>.
- Vuković, A. (2018). *Study on Climate Change in the Western Balkans Region*. Сараево: Секретаријат на Советот за регионална соработка. Пристапено на 21 февруари 2025. <https://www.rcc.int/pubs/62/study-on-climate-change-in-the-western-balkans-region>.
- WHO (2014). *Floods in the Balkans: Bosnia and Herzegovina, Croatia and Serbia: Situation Report No. 2, 3 June 2014*. Пристапено на 7 октомври 2025. <https://iris.who.int/items/bb131d1f-a819-4b68-9caf-f1c57e942d6f>.
- World Bank Group (2021). *Subdued Recovery. Western Balkans Regular Economic Report*, No. 19, Spring 2021. Пристапено на 31 јануари 2025. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/35509/Subdued-Recovery.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- World Bank (2023). *Towards Adaptive Social Protection in Europe and Central Asia: A Synthesis Report*. Пристапено на 3 март 2025. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099052223073526504/pdf/P175926081f2a306d08c780c0f1eac68ab2.pdf>.
- World Bank (2024). *Western Balkans 6 – Country Climate Development Report (English)*. Пристапено на 29 јануари 2025. <http://documents.worldbank.org/curated/en/099071524133044083/P17920517750570c21b0f01a95ff7aa3fcc>.
- WB Info Hub (2023). "Green Agenda for the Western Balkans". Пристапено на 1 ноември 2025. <https://westernbalkans-infohub.eu/programmes/green-agenda-for-the-western-balkans/#:~:text=The%20GAWB%20Action%20Plan%20envisages%2058%20actions%20and,food%20supply%20and%20Protection%20of%20nature%20and%20biodiversity>.

Анекс 1: Методологија на студијата и нејзините ограничувања

1.1. Методологија

Студијата беше спроведена со помош на **пристапот на мешани методи**, со комбинација на канцелариско истражување, анализа на податоци, интервјуа со експерти информатори и консултации со засегнатите страни со цел да се утврдат изложеноста, ранливостите и најчестите трендови и модели специфични за Југоисточна Европа. Во неа се истакнуваат можните последици за безбедноста, егзистенцијата, здравјето и благосостојбата. Комбинацијата од квантитативни и квалитативни податоци е од суштинско значење за да се опфатат сложените патеки специфични за контекстот, што ги поврзуваат влијанијата од климатските промени со социо-економската и безбедносната динамика (Rüttinger et al. 2023). На пример, кога се истражуваат последователните ефекти од климатските влијанија – на пример, како влијаат сè почестите екстремни временски настани врз егзистенцијата, социјалната кохезија, политичката нестабилност, довербата во властите и родовото насилство — квалитативните податоци сами по себе честопати не се доволно обемни, додека квантитативните модели ги занемаруваат сложените повратни информации и интеракциите на луѓето што ги формираат безбедносните патеките од климатските ризици. Во истражувањето, исто така, беше применет интересекциски пристап, земајќи ги предвид полот, возраста, социо-економскиот статус и конфликтот, за да се земат предвид диференцијалните ризици и можностите за градење отпорност со кои се соочуваат различните групи во општеството.

Применетата аналитичка рамка се темели на пристапот на ОБСЕ кон **безбедноста** како широко, сеопфатно и кооперативно прашање изразено преку неговите три димензии: политичко-воената, економската и еколошката, и човечката (ОБСЕ 2009)⁶⁷. Одлуката на Министерскиот совет на ОБСЕ за зајакнување на соработката за справување со предизвиците предизвикани од климатските промени (MC.DEC/3/21 од 3 декември 2021 година) нагласи дека климатските промени можат да ги влошат економските предизвици и деградацијата на животната средина, што може негативно да влијае на просперитетот, стабилноста и безбедноста во областа на ОБСЕ. **Безбедносните ризици како резултат на климата** ги вклучуваат оние што се предизвикани од еден или повеќе климатски фактори за стрес кои директно и/или

индиректно влијаат на човековата безбедност и претставуваат предизвик за мирот и стабилноста на општествата и регионите (Rüttinger et al. 2023). Овие системски ризици се појавуваат како резултат на сложено заемно дејство помеѓу климатските промени и разните социјални, економски, еколошки, демографски и политички фактори, кои се групирани и опишани преку специфичните **патеки** на влијание. Важно е што овој пристап се стреми да ги идентификува не само ризиците туку и степеност на **издржливост** кај различните групи и заедници.

Понатаму, меѓусебните врски помеѓу климатските промени, човечката мобилност и безбедноста беа наведени во Мадридската декларација за животната средина и безбедност од 2007 година (MC.DOC/4/07), во која се нагласува дека деградацијата на животната средина, вклучувајќи ги катастрофите и нивното можно влијание врз миграциските притисоци, би можеле да бидат дополнителен фактор што придонесува за конфликт и дека климатските промени може да ги зголемат овие предизвици. Оваа врска беше истакната и во последователните одлуки на Министерскиот совет, вклучувајќи ја Одлуката од Атина во 2009 година за управување со миграцијата и Одлуката од Базел во 2014 година за намалување на ризикот од катастрофи.

Квантитативна анализа

За потребите на квантитативната анализа беше спроведено обемно собирање податоци. Беа составени две примарни збирки податоци добиени од јавно достапни извори:

- Збирки податоци на ниво на поединечна година:** комбинирајќи повеќе бранови на истражување на Балканскиот јавен барометар (ББ) со групирани индикатори за животната средина (на пр. суши, поплави или топлотни бранови), оваа збирка податоци го опфаќа периодот 2017-2023 година и вклучува приближно 40.000 набљудувања низ регионот на ЈИЕ. Тоа е урамнотежен, повторувачки сет податоци од пресек. ББ, исто така, овозможува збир од 37 поголеми региони, овозможувајќи анализа на регионалните модели во одреден период. Клучното прашање од анкетата за целите на овој извештај беше: „Дали би размислиле да

67 Рамката, исто така, се потпира на дефиницијата на ОЕЦД за нестабилност и крехкост, имено „комбинација од изложеноста на ризик и недоволниот капацитет за справување на државата, системот и/или заедниците за управување, апсорбирање и ублажување на тие ризици“ (Desai and Forsberg 2020). Политичката нестабилност, (организираниот) криминал, урбаното насилство, тероризмот и конфликтите се различни начини на кои се манифестира несигурноста; сите тие се опфатени со рамката.

живеете и работите во странство?“ што ни овозможи да ги доловиме намерите за емиграција.

Збирки податоци на ниво на општина по година: Оваа збирка податоци ги спојува мрежните социо-економски индикатори (на пр., БДП, изградена површина или старосна структура на населението) и индикаторите за животна средина со податоци за населението и внатрешната миграција од Националните заводи за статистика (НСО). Опфаќајќи го периодот 2010–2024 година, вклучува приближно 4.000 набљудувања низ 431 поднационален регион, користејќи ја најгрануларната достапна административна единица (обично општини). Ова е неурамнотежен панел-податок, главно затоа што временскиот период опфатен со податоците обезбедени од НСО значително варира.

По собирањето и прочистувањето на податоците, беа спроведени дескриптивни анализи за да се испита просторната и временската распределба на клучните индикатори, со што се утврдуваа општите шеми. Резултатите беа прикажани визуелно преку користење различни графикони, како што се хороплетни мапи, дијаграми на акорди или столбести дијаграми, кои се вклучени во овој извештај. Односите меѓу варијаблите беа анализирани со користење пристапи за статистичко моделирање, со фокус на тоа како социо-економските и еколошките фактори влијаеле врз резултатите од миграцијата. Почнувајќи со едноставни двоваријантни модели, моделите користеа прогресивно зголемена комплексност за да ги земат предвид дополнителните фактори.

За збирките податоци на ниво на индивидуална година, користевме двонасочен пробит модел со фиксни ефекти, (ТВФЕ) со фиксни ефекти специфични за регионот и земјата, каде што намерата за емиграција е променлива на исходот и збир на временски варијабилни регресори. Стандардните грешки се групирани на регионално ниво. За збирот на податоци на ниво на општина година, проценивме негативен биномен модел на ТВФЕ со фиксни ефекти специфични за регионот и земјата, со внатрешно броење на емиграцијата како исход и збир на временски варијабилни регресори. Стандардните грешки повторно се групирани на регионално ниво. За понатамошно испитување на механизмите и откривање хетерогени ефекти, проценивме модели со интеракциски услови, особено помеѓу нашите четири клучни индикатори за опасности и слабости во животната средина. Исто така, спроведовме проверки на робусноста со користење на алтернативни извори на податоци и со извршу-

вање на моделите на различни подпримероци; вклучивме водечки и заостанувачки моменти; и тестиравме алтернативни спецификации на модели.

Квалитативна анализа

Квалитативното собирање и анализата на податоци се состоеше од преглед на постојната база на знаење (стара и рецензирана литература) за меѓусебните врски помеѓу климатските промени, мобилноста и безбедноста, со фокус на регионот на ЈИЕ (опфатен период: 2010–2024). Исто така, вклучуваше преглед на неодамнешните (од 2010 година па наваму) и тековните проекти и активности што се занимаваат со врските помеѓу еколошките и климатските ризици, од една страна, и мобилноста (и внатрешната и меѓународната), од друга страна. Клучните засегнати страни на министерско и регионално ниво кои се задолжени за човечката мобилност, како и за климатските и еколошките прашања беа мапирани одделно, заедно со постојните политики и регулативи во оваа област. Исто така, беа утврдени и учесниците и иницијативите што се занимаваат со меѓусебните врски помеѓу овие теми на интегративен начин. Наодите од анализата на канцелариски податоци беа дополнети со 38 полуструктурирани интервјуа со вкупно 63 клучни експерти, спроведени онлајн и лично за време на две посети на регионот. Интервјуата се фокусираа главно на: (а) разбирање како климатските и еколошките стресови ја поттикнуваат мобилноста во регионот (за да се надополнат клучните трендови наведени со квантитативна анализа на податоци), вклучувајќи ги клучните трендови специфични за полот и младите; и (б) мапирање на тековните одговори и празнините на регионално, министерско и локално ниво.

Валидација

Првчните резултати од квалитативните и квантитативните анализи беа споделени за време на регионална работилница во Сараево на 3 јуни 2025 година, на која беа собрани релевантни министерски тела, меѓународни и регионални организации, граѓанското општество и академската заедница од целиот регион. Настанот, исто така, обезбеди платформа за размена на искуства и научени лекции, како и за дискусија за регионален план за патна карта што се однесува на меѓусебните врски помеѓу климатските промени, човечката мобилност и безбедноста, вклучувајќи ги и аспектите на приспособување и ублажување, осмислени за зајакнување на отпорноста во Југоисточна Европа. Резултатите од работилницата се вклучени во оваа студија.

1.2. Ограничувања на студијата

Кратката временска рамка на студијата ги ограничи бројот и географскиот обем на спроведените интервјуа; иако истражувачкиот тим се обиде да обезбеди што е можно поопфатна покриеност, некои делови од регионот беа помалку застапени во фазата на интервјуирање од други, и беше тешко да се интервјуираат експерти надвор од главните градови. Покрај тоа, и покрај напорите да се обезбеди родова рамнотежа кај учесниците во интервјуата со клучните експерти, структурните ограничувања понекогаш го отежнуваа ова.

Квантитативната анализа на човековата мобилност во Југоисточна Европа беше ограничена од неколку постојани ограничувања на податоците и структурните празнини. Системите за податоци за мобилност во регионот се карактеризираат со нееднаква достапност, недоследна документација и ограничен јавен пристап. Клучните извори варираат во обемот и квалитетот, при што на многу збирки податоци им недостасуваат сеопфатни метаподатоци или методи за собирање податоци на кои им недостасува транспарентност. Овие ограничувања ја попречија споредливоста на податоците меѓу земјите и со текот на времето, со што ги попречија напорите да се направат проценки за мобилноста што ќе бидат релевантни за политиките.

Во однос на внатрешната миграција, нашите примарни извори на податоци беа националните заводи за статистика (НСО), чии методологии значително се разликуваат во однос на дефинициите, просторните класификации и фреквенцијата на собирање податоци. Овие недоследности претставуваа предизвици за тековната студија, особено при обидот да се генерираат регионално споредливи индикатори. Покрај тоа, многу национални збирки податоци не ги опфаќаат систематски дестинациите на внатрешните

мигранти, времетраењето на престојот или клучните демографски и социо-економски карактеристики. Како резултат на тоа, просторот за дизагрегирана анализа на двигателите и последиците од внатрешната миграција останува ограничен.

Емиграцијата се проценува првенствено преку податоци за намерите за миграција добиени од анкети спроведени од Советот за регионална соработка (РЦЦ), особено Балканскиот барометар и Секјуриметар. Иако ваквите податоци нудат вредни сознанија за перцепциите и намерите, тие не го одразуваат вистинското миграциско однесување. Овие анкети исто, така, се предмет на варијабилност на земање примероци, потенцијални пристрасности на одговорот и промени во анкетните инструменти, што ја намалува споредливоста со текот на времето. Понатаму, празнините во документацијата за конструкцијата на варијаблите и методологијата на анкетирање го усложнуваат интегрирањето на овие податоци во лонгитудиналните анализи.

Постојат неколку можности за подобрување на системите за податоци за миграција во регионот на ЈИЕ. Подобрената координација и усогласување на дефинициите за мобилност и практиките за собирање податоци низ земјите значително би ги подобриле квалитетот и споредливоста на податоците. Зајакнувањето на соработката меѓу НСО, меѓународните организации и истражувачките институции би можело да го олесни развојот на стандардизирани индикатори и протоколи за метаподатоци. Обезбедувањето јавен пристап до збирките податоци, придружено со транспарентна документација и методолошки белешки, би промовирало поригорозно и порепродуктивно истражување. Како што се прошируваат овие системи, вниманието кон етичкото управување со податоци - вклучувајќи ја приватноста, информантата согласност и заштитата на ранливите популации - треба да остане централен водечки принцип.

Анекс 2: Климатски актери, рамки и иницијативи во Југоисточна Европа

2.1. Резиме на рамките и иницијативите за климатските промени

Во последните години, постигнат е значителен напредок во обезбедувањето одговори на климатските промени низ Југоисточна Европа, во голема мера поттикнат од главната цел за пристапување во ЕУ, која продолжува да ги вообликува приоритетите на политиките низ целиот регион (Belis et al. 2024). Повеќето администрации во регионот ратификуваа клучни меѓународни договори, вклучувајќи ги Протоколот од Кјото, УНФЦЦи Договорот од Париз. Тие, исто така, усвоија сеопфатни стратегии коишто ги одразуваат овие обврски, особено со фокус на развојот на стратегиите за приспособување и ублажување на климатските промени, правното усогласување и спроведувањето на проектите поддржани од меѓународните партнери и донатори (Petrović 2022; УНЕСКО 2023). Сепак, овие случувања имаат тенденција да се фокусираат на исполнување на надворешните барања, при што приспособувањето и ублажувањето честопати се третираат како самостојни прашања, а не како дел од поширока интегрирана агенда.⁶⁸

Приспособувањето кон климатските промени не секогаш се третира како врвен приоритет, и покрај високата ранливост на регионот на климатски и еколошки опасности, како што се поплави, суши и пожари (Светска банка 2024). Наместо тоа, голем дел од достапните средства се насочени кон декарбонизација и мерки за ублажување во согласност со барањата на ЕУ, оставајќи недоволен капацитет за поширока акција за климата која се води на локално ниво.⁶⁹ Ова делумно се должи на ограничената јавна свест, постојаните предизвици во спроведувањето на политиките и ограничувањата на ресурсите.⁷⁰ Покрај тоа, спроведувањето на постојните стратегии честопати е бавно или нецелосно и, таму каде што се преземаат мерки, приоритет им се дава на непосредните еколошки опасности наместо на долгорочните климатски ризици.⁷¹ Како резултат на тоа, инвестициите во намалувањето на ризикот од катастрофи остануваат ограничени, па дури и релативно помалите климатски или еколошки настани можат да имаат

сериозни последици, со што се покажува јазот помеѓу амбицијата на политиките и практичните резултати.

Одговорности во политиката, стратегии и иницијативи

Лидерството во климатските и еколошките стратегии во Југоисточна Европа обично го обезбедуваат институции на високо ниво, како што се министерства, специјализирани агенции и политички комисии. Покажувајќи ја меѓусекторската природа на климатската акција, овие тела често надгледуваат низа меѓусебно поврзани ресори. На пример, во Косово, прашањата за климата и животната средина спаѓаат во надлежност на Министерството за животна средина, просторно планирање и инфраструктура, додека во Босна и Херцеговина одговорноста е на министерствата за животна средина на двата ентитета, како и на владите на двата ентитета во однос на финансирањето на климатската агенда. Понатаму, агенциите одговорни за енергија често играат значајна улога во обликувањето на политиката за климата и животната средина, особено во однос на стратегиите за зелена транзиција, како што може да се види во Северна Македонија (Министерство за енергетика, рударство и суровини на Северна Македонија 2025). Во Црна Гора, одговорно за управување со климатските политики е Министерството за екологија, одржлив развој и развој на Северниот Регион.

Со оглед на тоа што климатските промени се во содејство со широк спектар на сектори, покрај оние со директни мандати за животна средина, во обликувањето на политиката за климата и животната средина честопати се вклучени различни министерства. Министерствата одговорни за земјоделство, економски развој, труд и социјална заштита и надворешни работи, сите придонесуваат кон напорите насочени кон зајакнување на отпорноста на климатските промени и унапредување на еколошките цели низ цела Југоисточна Европа. На пример, во Северна Македонија, подготовката на Националниот план за енергија и клима (НПЕК) ги вклучи министерствата одговорни за енергетика, животната средина и економскиот развој за да се обезбеди усогласување на политиките за клима и енергија со стандардите на ЕУ (Spasić 2022). Меѓународните партнери, како што се Европската агенција за

68 Интервју на клучен експерт со независен советник за одржлив развој, миграција и клима/животна средина, Албанија, 7.4.2025.

69 Интервју на клучен експерт со претставници на регионална организација, онлајн, 19.2.2025.

70 Интервју на клучен експерт со претставници на регионална организација, [Босна и Херцеговина] 4.3.2025.

71 Интервју на клучен експерт со претставник на регионална организација, [Австрија] 6.3.2025.

животна средина и Програмата за развој на Обединетите нации (УНДП) обезбедуваат техничка и финансиска поддршка за овие интегрирани напори (ЕЕА 2020). За сеопфатен список на клучните учесници, видете го анексот 2.1.

Покренати беа низа значајни иницијативи и стратегии за преточување на политичките обврски во опипливи акции за климатските промени и отпорност во Југоисточна Европа.

Тука спаѓаат националните⁷² планови за приспособување па сè до меѓусекторски проекти (видете го Анекс 2.2 за сеопфатен список). Повеќето власти во регионот - Албанија, Босна и Херцеговина, Црна Гора, Северна Македонија и Србија - ги поднесоа своите Национално утврдени придонеси (НДЦ) до УНФЦЦЦ, додека Косово, иако не е членка на УНФЦЦЦ, објави доброволен НДЦ во март 2025 година (Berlin Economics 2025; УНДП 2023b). Се развиваат и националните планови за приспособување (НАП) низ цела Југоисточна Европа, обично предводени од министерствата за животна средина со поддршка на меѓународни партнери како што се УНДП и Зелениот климатски фонд. Сепак, степенот на усогласеност со стандардите на ЕУ продолжува да варира (ЕЕА 2021, ЕЕА 2021a, ЕЕА 2021b).

Понатаму, институционалните власти низ Југоисточна Европа ги здружија силите за да креираат и спроведат голем број иницијативи и стратегии на ниво на регионално ниво.

Најзначајна е **Зелената агенда за Западен Балкан** - одобрена на самитот во Софија кон крајот на 2020 година и развиена во партнерство со Советот за регионална соработка (РЦЦ) - има за цел да ја усогласи климатската акција на регионот со Зелениот договор на ЕУ. Оваа иницијатива содржи Акциски план кој се состои од седум мапи фокусирани на климатската политика, одржлива енергија, одржлива мобилност, циркуларна економија, намалување на загадувањето, одржливо земјоделство и снабдување со храна и заштита на природата и биодиверзитетот (Инфо центар на Светска банка 2023). **Стратегијата ЈИЕ 2030** објавена од РЦЦ во 2021 година, има за цел да го поттикне социо-економскиот развој преку зајакната регионална соработка. Климатските и еколошките акции се централни столбови на оваа стратегија, која вклучува амбициозни цели како што се удвојување на уделот на обновли-

вите извори на енергија во регионалниот енергетски микс до 2030 година и подобрување на подготвеноста за природни катастрофи, како и капацитетот за ублажување на ризиците од катастрофи (Ergezer et al. 2021).

Меѓународно финансирани иницијативи

Меѓународните субјекти одиграа клучна улога во поддршката на регионалните напори за справување со климатските и еколошките предизвици во Југоисточна Европа. Многу иницијативи предводени од властите во регионот имаа полза од меѓународно финансирање и техничка помош, кое што помогна стратегиските обврски во конкретни дејства. На пример, НАП на Србија, Црна Гора и Северна Македонија добија значителна поддршка од Зелениот климатски фонд и УНДП. Понатаму, организации, вклучувајќи ја Германската заедница за меѓународна соработка (ГИЗ) и Меѓународната организација за миграција (ИОМ), активно придонесоа за широк спектар климатски и еколошки проекти низ целиот регион. Исто така, од 2012 година, Мисијата на ОБСЕ во Србија соработуваше со Секторот за управување со вонредни состојби при Министерството за внатрешни работи за подобрување на реакциите во вонредни состојби на единиците на локалната самоуправа преку симулациски вежби на ниво на округ.⁷³

Голем број големи иницијативи во Југоисточна Европа се фокусираа на поттикнување на регионалната соработка и усогласување на политиката за климата и животната средина со стандардите на ЕУ. **Берлинскиот процес**, воспоставен во 2014 година, беше клучен за овој напор, преку промовирање соработка помеѓу регионот и ЕУ со поддршка на ГИЗ. Во рамките на својата широка рамка, Берлинскиот процес има унапредени климатски и еколошки цели преку обезбедување насоки за спроведување на Зелената агенда и поддршка на програмите за обновлива енергија (Берлински процес 2025; Берлински процес 2025a). Друг резултат од процесот е **Фондот за Западен Балкан**, кој го става одржливиот развој во центарот на низа иницијативи и настани

⁷² Употребата на терминот „национален“ овде е усогласена со официјалната ознака на овие документи.

⁷³ Преку вонбуџетскиот проект „Консолидирање на процесот на демократизација во безбедносниот сектор во Србија“, Мисијата поддржа 22 тридневни симулациски вежби кои опфаќаат 19 административни области и 74 општини и градови, а во кои учествуваа повеќе од 1.370 членови на локалните штабови за управување со вонредни состојби. Овие обуки ги подобрија вештините за намалување на ризикот од катастрофи прилагодени на локалните опасности и промовираа подобра координација помеѓу окружните и општинските тимови за управување со вонредни состојби. Учесниците постојано ги оценуваа вежбите како непроценливи за тестирање на плановите за подготвеност и подобрување на процесот на одлучување, тимската работа и меѓусекторската соработка за време на вонредни состојби (Извештај за напредокот на Мисијата на ОБСЕ во Србија 2012–2024 за вонбуџетскиот проект Консолидирање на процесот на демократизација во безбедносниот сектор во Србија).

поврзани со соработката за климата и животната средина што ги финансира. Паралелно, [Планот за раст на ЕУ за Западен Балкан](#) има за цел да ја забрза економската интеграција во единствениот пазар на ЕУ, да ја зголеми финансиската поддршка за регионот и да поттикне реформи во клучните сектори. Централно место во планот имаат зелените реформи и реформите за дигитализација, кои се фокусираат на декарбонизација, диверзификација на енергијата и промоција на климатски неутрален и климатски паметен урбан развој (Европска комисија 2023b, ЦДИ 2024).

Покрај политиките, има и неколку иницијативи кои се насочени кон иновации, зачувување и урбана отпорност. Дигиталниот климатски атлас, развиен преку партнерство помеѓу српските власти, УНДП и Зелениот климатски фонд како дел од НАП на Србија, е пример за иновации во управувањето со климатските податоци. Оваа алатка го подобрува нашето разбирање на основната климатска состојба во Србија, ги поддржува проценките за ранливост и информира за донесувањето одлуки за климатска акција, особено во урбаностичкото планирање (Digital Atlas 2024). Се истакнуваат и конзервациските напори за зачувување, како што може да се види во проектот „[Природата се враќа](#)“ кој го промовира управувањето со заштитените природни подрачја преку вклучување на приватниот сектор и граѓанското општество. Со активности што опфаќаат неколку делови од регионот, вклучувајќи ги Северна Македонија и Црна Гора, проектот го покажува значењето на соработката и вклучувањето на повеќе засегнати страни во заштитата на биодиверзитетот (Nature Returns 2025). Во Босна и Херцеговина, во 2016 година беше создаден дигитален интерактивен [Климатски атлас](#) (во контекст на Третата национална комуникација до УНФЦЦ со поддршка на Факултетот за природни науки и математика на Универзитетот во Бања Лука. Атласот се состои од збирки дигитални климатолошки карти за периодот 1961–1990 година и вклучува идни сценарија.

Иницијативи предводени од граѓанското општество

Организациите на граѓанското општество и невладините организации во Југоисточна Европа играат витална и сè повидлива улога во унапредувањето на климатските активности низ целиот регион. Главна нивна задача е активизмот за климатските промени кај властите, при што многу групи

активно се вклучуваат во политички дијалог и се залагаат за посилни климатски обврски на различни нивоа, од локално до регионално. На пример, [Центарот за животна средина](#) е водечка група за застапување која водеше гласни кампањи за заштита на животната средина и климатската политика во Босна и Херцеговина, вклучително и за теми, како што се квалитетот на воздухот, нелегалната сеча и одржливиот транспорт. Слично на тоа, Македонското еколошко друштво во Северна Македонија водеше многу важни активности за да влијае врз одлуките за управување со биодиверзитетот и екосистемите. Во некои контексти, како што се Црна Гора и Северна Македонија, улогата на граѓанското општество во застапувањето стана поизразена и поорганизирана во последниве години, со успешни кампањи против мали хидроелектрани и нелегални еколошки активности во заштитени подрачја.

Јавната свест и едукацијата се централни столбови на мисиите на многу граѓански организации и невладини организации низ Југоисточна Европа, што покажува дека информираниите и ангажираните граѓани се неопходни за ефикасна климатска акција. Организации како што е [Еко-свест \(Северна Македонија\)](#) (спроведуваат истражувања и водат јавни кампањи за да ги информираат луѓето за климатските ризици, подготвеноста за катастрофи и важноста на одржливите практики. Слично на тоа, [Институтот за политика за животната средина](#) (Албанија) работи на подигање на свеста преку јавни кампањи, застапување на политики и дисеминација на достапни информации за климатските промени, обновливата енергија и управувањето со отпад. Мрежата на центри на Архус, координирана од ОБСЕ, исто така игра значајна улога во регионот преку промовирање на пристапот до информации, јавната свест и учеството во прашања поврзани со животната средина, со бројни активни центри низ Југоисточна Европа. Посебна сила на овие организации лежи во нивниот досег до помладите генерации. Ангажманот на младите стана растечки тренд во регионот на ЈИЕ, како што може да се види во иницијативи како што е програмата „[Млади екологисти](#)“ во Северна Македонија, која комбинира еколошко образование со практични активности за да се поттикне чувство на управување и активизам кај децата и учениците од училишна возраст. Во Албанија, [Миликонттакт](#) разви проекти фокусирани на младите кои не само што обезбедуваат едукација за климатските промени, туку и поттикнуваат активно учество во локалните иницијативи за приспособување и донесување одлуки во заедницата.⁷⁴

74 Интервју со клучен експерт со претставник на граѓанска организација за одржлив развој и животна средина, Албанија, 8.4.2025 година.

Заштитата и зачувувањето на животната средина остануваат во сржта на работата на многу организации, а спроведувањето на локалните проекти за приспособување и градење отпорност игра сè поважна улога. [Институтот за зачувување на природата во Албанија](#), на пример, се фокусира на зачувување на биолошката разновидност и одржливо користење на земјиштето, честопати во партнерство со меѓународни донатори и регионални мрежи.⁷⁵ Овие напори често вклучуваат практични компоненти, како што се садење дрвја, реставрација на деградирано земјиште и промоција на практики за земјоделство и управување со водите отпорни на климатски промени; тие исто така вклучуваат развој на капацитети за да се оспособат локалните заедници и мрежи да учествуваат во управувањето со животната средина.⁷⁶ Во последниве години, невладините организации и граѓанските организации во регионот, исто така, сè повеќе се вклучени во спроведувањето на проекти за приспособување и градење отпорност на локално ниво, со посебен акцент на намалување на ризикот од катастрофи.⁷⁷ На пример, за време на неодамнешните поплави во Босна и Херцеговина, граѓанските организации одиграа клучна улога во мобилизацијата на заедницата и одговорот на катастрофи (БЦСДН 2024).

Регионалните мрежи на граѓанското општество, исто така, се во пораст, и помагаат да се засили гласот, досегот и ефективноста на климатските активности низ Југоисточна Европа. Еден истакнат пример е [Балканската мрежа за развој на граѓанското општество \(БЦСДН\)](#), која ги обединува граѓанските организации од целиот Западен Балкан за да го заштити и прошири граѓанскиот простор, да влијае врз политиките и да го зајакне одговорот на секторот на предизвиците како што се климатските промени и ризикот од катастрофи. [Центарот за ресурси и животна средина](#) во Албанија, Босна и Херцеговина и други делови од регионот на ЈИЕ, е уште еден релевантен учесник. Проектите на Ресурсен центар за животна средина (РЕЦ), како што се управувањето со сливовите, намалувањето на емисиите и еколошката правда, честопати вклучуваат регионална соработка и трансфер на најдобри практики. Неколку реги-

онални младински иницијативи, како што е [Прозорецот за млади на Западен Балкан](#) - исто така, обезбедуваат платформа за вклучување на младите луѓе во програмите за отпорност и приспособување кон климатските промени.

И покрај нивните суштински придонеси, граѓанските организации и невладините организации во Југоисточна Европа се соочуваат со значителни предизвици во одржувањето и проширувањето на нивната работа околу климатските промени. Ограниченото финансирање е постојана пречка, при што многу организации се потпираат на краткорочни проектни грантови, наместо на стабилна, долгорочна поддршка. Оваа финансиска несигурност може да го попречи стратегиското планирање и развојот на трајни програми, особено кога еколошките прашања не се врвен приоритет за донаторите или за властите.⁷⁸ Друг акутен предизвик е недостатокот на генерациска обнова во рамките на секторот. Со оглед на тоа дека повозрасните активисти и лидери се пензионираат, честопати се јаува недостиг од млади луѓе кои се подготвени или способни да го заземат нивното место, главно како резултат на високите стапки на емиграција на младите од регионот.⁷⁹ Овој демографски тренд го загрозува континуитетот и идниот капацитет на граѓанското општество, особено во областите со високо ниво на емиграција. Способноста на граѓанските организации да влијаат врз политиката може да биде ограничена од институционалните бариери, недоволниот пристап до носителите на одлуките и сложеноста на интегрирањето на локалното знаење во климатските стратегии.⁸⁰ Покрај тоа, пристапот што го преземаат институционалните власти, кој се состои во справување со климатските промени и човечката мобилност како целосно одделни области или прашања на политиката, до одреден степен се гледа кај невладините организации и граѓанските организации. И покрај овие пречки, отпорноста и иновативноста што ги покажуваат субјектите на граѓанското општество остануваат клучна предност за климатската акција во Југоисточна Европа, особено во досегот до ранливите заедници и водењето на локално приспособени решенија.

75 Интервју на клучен експерт со претставници на организации од граѓанското општество за одржлив развој, Албанија, 4.4.2025.

76 Интервју на клучен експерт со претставници на организации од граѓанското општество за одржлив развој, Албанија, 4.4.2025.

77 Интервју на клучен експерт со претставници на регионална организација, [Босна и Херцеговина] 3.3.2025.

78 Интервју на клучен експерт со претставник на меѓународна организација, Албанија, 25.03.2025.

79 Интервју на клучен експерт со претставници на регионална организација, [Босна и Херцеговина] 3.3.2025.

80 Интервју на клучен експерт со претставници на регионална организација, [Босна и Херцеговина] 3.3.2025.

2.2. Преглед на законските рамки и одговорностите за политики за климатските промени

	Главна законска рамка	Главно надлежно тело	Меѓусекторска вклученост
Албанија	Закон за климатски промени („Службен весник“ бр. 155/2020), Закон за заштита на животната средина („Службен весник“ бр. 10431/2011), Закон за интегрирано управување со отпад („Службен весник“ бр. 10463/2011), Закон за заштита на воздухот („Службен весник“ бр. 10448/2011), Закон за ратификација на Парискиот договор („Службен весник“ бр. 92/2016), Закон за ратификација на Протоколот од Кјото („Службен весник“ бр. 8932/2002)	Министерството за туризам и животна средина: Националната агенција за животна средина, Националната агенција за заштитени подрачја	Министерството за инфраструктура и енергетика; Министерството за земјоделство и рурален развој; Министерството за финансии и економија
Босна и Херцеговина	Одлука за ратификација на Парискиот договор („Службен весник на БиХ“ Ia бр. 1/17), Закон за ратификација на Протоколот од Кјото („Службен весник на БиХ“ Ia бр. 3/08)		
	Федерација на БиХ: Закон за заштита на животната средина („Службен весник на ФБиХ“ бр. 33/03, 38/09), Закон за заштита на природата („Службен весник на ФБиХ“ бр. 66/13), Закон за заштита на воздухот („Службен весник на ФБиХ“ бр. 33/03), Закон за управување со отпад („Службен весник на ФБиХ“ бр. 33/03), Закон за енергетска ефикасност („Службен весник на ФБиХ“ бр. 22/17), Закон за обновливи извори на енергија и ефикасна когенерација („Службен весник на ФБиХ“ бр. 70/13, 5/14, 79/15, 24/19, 82/23)	Министерството за надворешна трговија и економски односи; министерствата на ентитетите (Федерација БиХ: Министерството за животна средина и туризам; Република Српска: Министерството за просторно планирање, градежништво и екологија); Фондовите за заштита на животната средина	Министерството за финансии и трезор; министерства на ентитетите (Министерство за земјоделство, водостопанство и шумарство; Министерството за енергетика, рударство и индустрија)
	Република Српска: Закон за заштита на животната средина („Службен весник на РС“ бр. 71/12, 79/15), Закон за заштита на природата („Службен весник на РС“ бр. 20/14), Закон за заштита на воздухот („Службен весник на РС“ бр. 124/11), Закон за управување со отпад („Службен весник“ на РС бр. 111/13), Закон за енергетска ефикасност („Службен весник на РС“ бр. 59/13), Закон за обновливи извори на енергија и ефикасна когенерација („Службен весник на РС“ бр. 39/13, 108/13, 79/15, 26/18, 20/21, 52/21)		
Округ Брчко БиХ: Закон за заштита на животната средина („Службен весник на Округот Брчко БиХ“ бр. 24/04, 1/05, 19/07, 9/09, 21/18), Закон за заштита на природата („Службен весник на Округот Брчко БиХ“ бр. 24/04), Закон за заштита на воздухот („Службен весник на Округот Брчко БиХ“ бр. 25/09), Закон за управување со отпад („Службен весник на Округот Брчко БиХ“ бр. 24/04), Закон за енергетска ефикасност („Службен весник на Округот Брчко БиХ“ бр. 25/22), Закон за обновливи извори на енергија и ефикасна когенерација („Службен весник на Округот Брчко БиХ“ бр. 22/22)			

Косово	Закон за климатски промени („Службен весник на Косово“ бр. 0„/L-250), Закон за шуми („Службен весник на Косово“ бр. 08/L-137), Закон за енергетска ефикасност („Службен весник на Косово“ бр. 06/L-079), Закон за заштита на животната средина („Службен весник на Косово“ бр. 03/L-025), Закон за заштита на воздухот („Службен весник на Косово“ бр. 03/L-160), Закон за заштита на природата („Службен весник на Косово“ бр. 03/L-233), Закон за води („Службен весник на Косово“ бр. 04/L-147))	Министерството за животна средина, просторно планирање и инфраструктура: Агенцијата за заштита на животната средина на Косово	Министерството за економија; Министерството за земјоделство, шумарство и рурален развој; Министерството за финансии
Црна Гора	Закон за животна средина („Службен весник на ЦГ“ бр. 25/10, 40/11, 27/14), Закон за заштита на климата („Службен весник на ЦГ“ бр. 73/19), Закон за заштита на воздухот („Службен весник на ЦГ“ бр. 80/05, 40/11, 47/19), Закон за управување со отпад („Службен весник на ЦГ“ бр. 64/11, 39/16), Закон за ратификација на Парискиот договор („Службен весник на ЦГ“ бр. 1/17), Закон за ратификација на Протоколот од Кјото („Службен весник на ЦГ“ бр. 11/07)	Министерството за екологија, одржлив развој и развој на Северниот Регион: Агенцијата за заштита на животната средина	Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство; Министерството за капитални инвестиции (енергетика, транспорт); Министерството за финансии
Северна Македонија	Закон за животна средина („Службен весник на МКД“ бр. 53/05, 51/11, 44/15), Закон за климатска акција („Службен весник на МКД“ бр. 88/19), Закон за заштита на природата („Службен весник на МКД“ бр. 67/04, 14/06), Закон за квалитет на воздухот („Службен весник на МКД“ бр. 92/07), Закон за ратификација на Парискиот договор („Службен весник на МКД“ бр. 23/17), Закон за ратификација на Протоколот од Кјото („Службен весник на МКД“ бр. 49/04)	Министерството за животна средина и просторно планирање: Државниот инспекторат за животна средина	Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство; Министерството за економија (енергетика); Министерството за финансии; Министерството за транспорт и врски
Србија	Закон за климатски промени („Службен весник на РС“ бр. 26/2021), Закон за намалување на ризикот од катастрофи и управување со вонредни ситуации („Службен весник на РС“ бр. 87/2018), Закон за заштита на животната средина („Службен весник на РС“ бр. 135/2004, 36/2009), Закон за заштита на природата („Службен весник на РС“ бр. 36/2009, 88/2010), Закон за заштита на воздухот („Службен весник на РС“ бр. 36/2009, 10/2013), Закон за управување со отпад („Службен весник на РС“ бр. 36/2009, 88/2010), Закон за ратификација на Парискиот договор („Службен весник на РС“ бр. 11/2017), Закон за ратификација на Протоколот од Кјото („Службен весник на РС“ бр. 88/07)	Министерството за заштита на животната средина: Агенцијата за заштита на животната средина	Министерството за рударство и енергетика; Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство

2.3. Преглед на стратегиите за политики и регионалните иницијативи за климатски промени

Албанија				
Наслов	Година	Засегнати страни	Опис	Опфаќа аспекти за мобилност
Национален план за енергија и клима на Република Албанија	2024	Министерството за инфраструктура и енергетика; Министерството за финансии и економија; Министерството за туризам и животна средина Поддржано од ЕУ, Германското федерално министерство за животна средина, климатска акција, заштита на природата и нуклеарна безбедност (ВМУ))	Интегрирана политичка рамка за насочување на напорите за декарбонизација на Албанија до 2030 година и потоа, и за усогласување со целите на Европскиот зелен договор.	Не
Национален план за цивилни вонредни состојби	2023	Министерството за одбрана; Министерството за внатрешни работи; агенции за цивилна заштита Поддржано од УНДПП и ИОМ	Рамка за намалување на ризикот од катастрофи и одговор во вонредни состојби, вклучувајќи ги и опасностите поврзани со климата. Ги ажурира претходните планови за цивилни вонредни состојби според случувањата поврзани со климата, управувањето и политиката. Ги разгледува и ги планира ризиците од раселување, вклучувајќи евакуација, привремено сместување итн.	Се справува со ризиците од раселување, вклучувајќи евакуација и помош.
Четврта национална комуникација до УНФЦЦ	2022	Министерството за туризам и животна средина; Министерството за финансии и економија; Министерството за инфраструктура и енергетика Поддржано од УНФЦЦ; УНДП; и ГЕФ	Четврти сеопфатен извештај за климатските политики, активности и напредокот на Албанија кон УНФЦЦ.	Не

Албанија

Наслов	Година	Засегнати страни	Опис	Опфаќа аспекти за мобилност
Ревидиран национално утврден придонес	2021	Министерството за туризам и животна средина; Министерството за финансии и економија; Министерството за инфраструктура и енергетика; Меѓуминистерскаа работна група за климатски промени Поддржано од УНФЦЦ; УНДП; Германско федерално министерство за економска соработка и развој (БМЗ); и ГИЗ	Ги ажурира климатските обврски на Албанија според Парискиот договор, зголемувајќи ја амбицијата за намалување на емисиите на стакленички гасови.	Не
Национален план за приспособување на Албанија	2021	Министерството за туризам и животна средина; Министерството за земјоделство и рурален развој; Министерството за здравство и социјална заштита; Министерството за инфраструктура и енергетика Поддржано од УНДП; УНДП; и ГФЦ	Координира и интегрира приспособување кон климатските промени во сите сектори. Целта е да се зајакне подготвеноста, да се намалат ранливостите и да се изгради долгорочна климатска отпорност во согласност со упатствата на ЕУ и УНФЦЦ.	Ги истакнува социјалните ранливости предизвикани од нееднаквите развојни процеси што можат да ги влошат ризиците што произлегуваат од климатските промени, на пример, за маргинализираните луѓе што живеат во нелегални населби.
Стратегија за климатски промени и акциони планови 2020–2030	2020	Министерството за туризам и животна средина; Министерството за инфраструктура и енергетика; Министерството за земјоделство и рурален развој; Министерството за здравство и социјална заштита Поддржано од УНДП; ГЕФ; УНЕП; СИДА; ГИЗ; и Специјалниот фонд на ЕУ за климатски промени	Дава преглед на долгорочната стратегија на Албанија за ублажување и приспособување кон климатските промени, вклучувајќи ги и секторските акциски планови.	Не

Босна и Херцеговина

Наслов	Година	Засегнати страни	Опис	Опфаќа аспекти за мобилност
Интегриран национален план за енергетика и клима	2023	Министерството за надворешна трговија и економски односи Министерствата на ентитетите: Министерството за енергетика, рударство и индустрија, Министерството за животна средина и туризам (Федерација на БиХ); Министерството за енергетика и рударство, Министерството за просторно планирање, градежништво и екологија (Република Српска) Поддржано од ЕУ; ГИЗ; УНДП; и Светска банка	Поставува национални цели и мерки за зголемување на уделот на обновливата енергија во енергетскиот микс, во согласност со директивите на ЕУ.	Не
Четврта Национална комуникација на УНФЦЦЦ	2021	Министерството за надворешна трговија и економски односи Министерствата на ентитетите: Министерството за животна средина и туризам, Министерството за енергетика, рударство и индустрија (Федерација на БиХ); Министерството за просторно планирање, градежништво и екологија (Република Српска) Поддржано од УНДП и Зеленио климатски фонд (ЗКФ)	Ажурирање на УНФЦЦЦ за емисиите на стакленички гасови, активностите за ублажување и добиената поддршка; вклучува неодамнешни податоци и напредок од последната Национална комуникација.	Се споменува емиграцијата и нејзината поврзаност со растот на БДП.
Национален план за приспособување на Босна и Херцеговина	2021	Министерството за надворешна трговија и економски односи Министерствата на ентитетите: Министерството за животна средина и туризам, Министерството за земјоделство, водостопанство и шумарство (Федерација на БиХ); Министерството за просторно планирање, градежништво и екологија, Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство (Република Српска) Поддржано од УНДП и ЗКФ	Стратегија за интегрирање на климатската приспособување во секторските политики, проценка на климатските ризици и предлагање мерки за приспособување за ранливите сектори.	Ги обработува раселувањата предизвикани од климатските промени

Босна и Херцеговина

Наслов	Година	Засегнати страни	Опис	Опфаќа аспекти за мобилност
Ажуриран национално определен придонес (НДЦ) за периодот 2020–2030	2021	Министерството за надворешна трговија и економски односи Министерствата на ентитетите: Министерството за животна средина и туризам, Министерството за енергетика, рударство и индустрија (Федерација БиХ); Министерството за просторно планирање, градежништво и екологија, Министерството за енергетика и рударство (Република Српска)	Официјалната климатска обврска на Босна и Херцеговина според Парискиот договор, во која се наведени целите за намалување на стакленичките гасови и приоритетите за приспособување.	Не
Стратегија за приспособување кон климатските промени и развој со ниски емисии за Босна и Херцеговина 2020–2030	2020	Министерството за надворешна трговија и економски односи Министерствата на ентитетите: Министерството за животна средина и туризам, Министерството за енергетика, рударство и индустрија (Федерација на БиХ); Министерството за просторно планирање, градежништво и екологија, Министерството за енергетика и рударство (Република Српска)	Дава нацрт стратегија за приспособување на климатските промени и развој во контекст на политиките и регулативите на УНФЦЦЦ и ЕУ.	Ги разгледува ризиците од раселување како дел од зголемената отпорност на климатските промени.
		Поддржано од УНДП		
		Поддржано од УНДП и Зелениот финансиски инструмент (ГЕФ)		

Косово

Име/Наслов	Година	Засегнати страни	Опис	Опфаќа аспекти на мобилност
Првиот и доброволен национален утврден придонес на Косово	2025	Министерството за животна средина, просторно планирање и инфраструктура; меѓуминистерската работна група	Ги утврдува амбициите, целите и активностите на Косово за ублажување и приспособување кон климатските промени. Доброволно поднесено до УНФЦЦЦ	Се осврнува на влијанието на климата врз движењето на населението и урбанистичкото планирање за мобилност.
		Поддржано од УНДП		

Косово				
Име/Наслов	Година	Засегнати страни	Опис	Опфаќа аспекти на мобилност
Преглед на Државната стратегија за 2023–2027 година и Акцискиот план за води 2023–2025 година	2023	Министерството за животна средина, просторно планирање и инфраструктура; Министерството за економија; Министерството за земјоделство, шумарство и рурален развој; Меѓуминистерскиот совет за води Поддржано од ЕУ; ГИЗ; Светска банка; и Швајцарската агенција за развој и соработка.	Ги утврдува приоритетите за управување со водите и приспособување на Косово, со осврт на влијанијата од климатските промени врз водните ресурси.	Не
Енергетска стратегија на Косово 2022–2031	2022	Министерството за економија; Канцеларија на премиерот; Министерството за финансии, труд и трансфери; Министерството за животна средина, просторно планирање и инфраструктура Поддржано од Амбасадата на Холандија.	Ја поставува националната енергетска политика, фокусирајќи се на декарбонизација, обновливи извори на енергија и отпорност на климатски промени.	Не
Стратегија за земјоделство и рурален развој 2022–2028	2021	Министерството за земјоделство, шумарство и рурален развој.	Ги наведува мерките за подобрување на ефикасноста и одржливоста на земјоделското производство и управувањето со природните ресурси. Ги наведува предизвиците и можностите за унапредување на ублажувањето и приспособувањето кон климатските промени во земјоделскиот сектор.	Не
Стратегија за климатски промени 2019–2028 и Акциски план 2019–2021	2018	Министерството за животна средина и просторно планирање; Министерството за економија; Агенција за управување со вонредни состојби Поддржано од УНДП; ЕУ; Австриска развојна соработка; ГИЗ; и други партнери.	Ја поставува долгорочната климатска политика на Косово и мерките за ублажување и приспособување.	Не

Црна Гора

Име/Наслов	Година	Засегнати страни	Опис	Опфаќа аспекти на мобилност
Национален план за приспособување кон климатските промени 2025–2035; Акционен план за периодот 2025–2027	2025	Влада на Црна Гора Поддржано од УНДП и ГЦФ Влада на Црна Гора Поддржано од Стратегијата на УНДП и ГЦФ	Стратегија за интегрирање на климатскиот приспособување во секторските политики, проценка на климатските ризици и предлагање мерки за приспособување за ранливите сектори.	Се осврнува на раселувањата предизвикани од екстремни временски услови и диференцираните ранливости на овие настани; исто така, индиректно се осврнува на внатрешната миграција и последователните трендови на депопулација.
Трет национално утврден придонес на Црна Гора	2025	Министерството за екологија, одржлив развој и развој на Северниот Регион; Министерството за капитални инвестиции; Министерството за земјоделство, шумарство и води; Министерството за енергетика; Министерството за економски развој; Министерството за финансии Поддржано од УНДП и ГЕФ	Третиот документ за развој на ЕУ Црна Гора до УНФЦЦЦ, во кој се наведени ажурирани климатски цели и активности.	Не
Четврта национална комуникација и прв двогодишен извештај за транспарентност на Црна Гора до УНФЦЦЦ	2025	Министерството за екологија, одржлив развој и северен развој Поддржано од УНДП и ГЕФ	Првиот двогодишен извештај за транспарентност на Црна Гора и Четвртата национална комуникација до УНФЦЦЦ, во кои се известува за климатските акции и напредокот.	Ја разгледува мобилноста, поточно внатрешната миграција и движењето од село во град, во контекст на климатските и демографските промени
Национална стратегија за одржлив развој до 2030 година	2016	Министерството за одржлив развој и туризам; други релевантни министерства Поддржано од УНДП; ЕУ; и Инвестициската рамка за Западен Балкан	Ја поставува стратегијата за одржлив развој на Црна Гора до 2030 година, со ублажување на климатските промени како клучно прашање, заедно со енергетиката, индустријата и заштитата на екосистемот.	Ги зема предвид внатрешната миграција и регионалните нееднакости

Северна Македонија

Име/Наслов	Година	Засегнати страни	Опис	Опфаќа аспекти на мобилност
Национална стратегија за развој на Северна Македонија 2024–2044	2024	Министерството за економија и труд; Министерството за образование и наука; Министерството за животна средина и просторно планирање; Министерството за социјална политика, демографија и млади; Министерството за земјоделство, шумарство и водоснабдување Национален совет за развој, Здружение на единиците на локалната самоуправа Поддржано од УНЕП; Министерството за финансии на Словачка; и Меѓународен развој на Велика Британија	Сеопфатна стратегија за развој на Северна Македонија, која вклучува зелена трансформација како стратешки приоритетна област.	Климатските промени и мобилноста се споменати како клучни предизвици; сепак, тие не се интегрирани.
Четврта национална комуникација за Северна Македонија	2023	Министерството за животна средина и просторно планирање; Министерството за економија; Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство; други релевантни министерства Поддржано од УНДП; ГЕФ	Сеопфатен извештај за емисиите, ранливостите и активностите на Северна Македонија за справување со климатските промени.	Споменува сезонска и социо-економска миграција, но не ја поврзува директно со климатските или еколошките фактори.
Патоказ за праведна транзиција во Северна Македонија	2023	Министерството за економија; Министерството за животна средина и просторно планирање; Министерството за труд и социјална политика; Министерството за финансии Поддржано од Европската банка за обнова и развој (ЕБОР) и ЕУ	Водечка рамка на ЕУ за праведен премин од јаглен кон зелена економија.	Не
Зголемен национално определен придонес на Северна Македонија	2021	Министерството за животна средина и просторно планирање; Министерството за економија; Кабинет на вице-премиерот; Секретаријат за европски прашања; Министерството за труд и социјална политика; други релевантни министерства Поддржано од УНДП и ЕУ	Ажуриран почетниот национално утврден придонес; специфицира национални климатски цели.	Не

Северна Македонија

Име/Наслов	Година	Засегнати страни	Опис	Опфаќа аспекти на мобилност
Долгорочна стратегија за климатска акција и акционен план	2021	Министерството за животна средина и просторно планирање Поддржано од УНДП и ЕУ.	Ја поставува долгорочната визија на Северна Македонија и конкретните активности за ублажување и приспособување кон климатските промени.	Го забележува потенцијалот за миграција од урбано до рурално подрачје преку климатски активности за ублажување на нееднаквостите меѓу овие региони.
Стратегија за развој на енергетиката до 2040 година	2019	Министерството за економија; Министерството за животна средина и просторно планирање Поддржано од УК еид директ и ЕУ.	Ја заменува Стратегијата за енергија од 2010 година; се фокусира на декарбонизација, енергетска ефикасност и интеграција со рамките на ЕУ.	Не

Србија

Име	Година	Засегнати страни	Опис	Опфаќа аспекти на мобилност
Нацрт-стратегија за заштита на животната средина – Зелена агенда за Република Србија 2025–2033	Во тек	Министерство тоза заштита на животната средина Поддржано од УНДП и ЕУ.	Ги поставува главните приоритети на политиката за животна средина за следната деценија. Се усогласува со Софиската декларација и стандардите на ЕУ, кои се занимаваат со климатските промени, циркуларната економија, намалувањето на загадувањето, биодиверзитетот и одржливите прехранбени системи.	За првпат, ја препознава врската помеѓу климатските промени и мобилноста, како и потребата од градење капацитети поврзани со тоа.
Стратегија за развој со ниски јаглеродни емисии за Република Србија за периодот 2023–2030 година со проекции до 2050 година	2024	Министерството за рударство и енергетика; Министерството за заштита на животната средина Поддржано од УНДП; ГЕФ; и ЕУ	Официјалната долгорочна стратегија за развој со ниски емисии на ЕУ, поднесена до УНФЦЦЦ. Поставува патеки за декарбонизација и секторски цели.	Не

Србија

Име	Година	Засегнати страни	Опис	Опфаќа аспекти на мобилност
Третата национална комуникација на Србија	2024	Министерството за заштита на животната средина Поддржано од УНДП и ГЕФ .	Сеопфатна комуникација до УНФЦЦЦ во која се наведени емисиите, ранливоста и активностите на Србија за справување со климатските промени.	Споменува миграција од село во град и демографските промени што ја зголемуваат ранливоста од влијанијата на климатските промени, особено ризикот од топлина во градовите
Програма за приспособување на климатските промени за периодот 2023–2030 година	2024	Министерството за заштита на животната средина Поддржано од УНДП и ГЦФ .	Се фокусира на градење отпорност на климатските влијанија и е клучен стратешки документ за политиката на Србија за животна средина и клима (поднесување до УНФЦЦЦ како Национален план за приспособување).	Не
Национално определен придонес на Србија	2025	Министерството за заштита на животната средина; Министерството за рударство и енергетика, Поддржано од ГЕФ	Поднесено до УНФЦЦЦ, НДЦ 3.0 во кој се наведени климатските цели и мерки на Србија.	Не

Иницијативи со регионална и меѓународна поддршка

Наслов	Период	Засегнати страни	Опис
Зелена агенда: Приспособување кон климатските промени во Западен Балкан	2024–2026	РЦЦ; ГИЗ; Албанија; Босна и Херцеговина; Косово; Црна Гора; Северна Македонија; Србија; и други партнери и донатори.	Иницијатива за поддршка на климатското приспособување во областите на земјоделството и урбаниот транспорт; и промовирање на регионалната соработка, родова еднаквост и решенија базирани врз природата преку алатки за донесување одлуки, демонстрациски проекти и обука.
Економиите на Западен Балкан треба да ја зајакнат отпорноста на климатските промени за да ги заштитат луѓето и да го поттикнат растот: Извештај на групацијата на Светската банка	2024	Светска банка; Албанија; Босна и Херцеговина; Косово; Црна Гора; Северна Македонија; Србија; и друг партнери и донатори.	Ја нагласува итната потреба регионалните економии да инвестираат во отпорност на климатските промени, проценувајќи дека во следната деценија ќе бидат потребни инвестиции од 37 милијарди долари за заштита на луѓето и економиите од климатските влијанија
Билатерални партнерства за клима и развој: Партнерство со Западен Балкан за поамбициозна климатска акција	2023 – (во тек)	БМЗ; Албанија; Босна и Херцеговина; Косово; Црна Гора; Северна Македонија; Србија; и други партнери и донатори.	Овие партнерства имаат за цел да го забрзаат спроведувањето на Зелената агенда за Западен Балкан преку билатерална соработка за климатска акција, обновлива енергија, приспособување и праведна транзиција.
Иницијативи за зелена транзиција: Поддршка на зелената транзиција преку патокази за циркуларна економија Зелена транзиција во Западен Балкан	2022–2026	ОЕЦД; ЕУ; РЦЦ; Албанија; Босна и Херцеговина; Косово; Црна Гора; Северна Македонија; Србија; и други партнери и донатори.	Проектите им помагаат на јавниот, приватниот и граѓанскиот сектор во насочувањето кон еколошка одржливост со фокусирање на ублажување на климатските промени, чиста енергија, ефикасност на ресурсите и заштита на екосистемот.
Стратегијата на ЈИЕ 2030	2021–2030	РЦЦ; Албанија; Босна и Херцеговина; Бугарија; Хрватска; Грција; Косово; Молдавија; Црна Гора; Северна Македонија; Романија; Србија; Словенија; Турција; и други партнери и донатори	Регионална иницијатива од 13 економии од ЈИЕ за забрзување на напредокот кон Целите за одржлив развој на ООН преку соработка и координирана акција во економските, социјалните и еколошките области (вклучувајќи климатска акција).

Иницијативи со регионална и меѓународна поддршка

Наслов	Период	Засегнати страни	Опис
Платформа за климатска заштита за одржлив развој во Западен Балкан (ВБ-ЦПП)	2021 – (во тек)	УНЕП; Австриска агенција за развој; Албанија; Босна и Херцеговина; Косово; Црна Гора; Северна Македонија; и Србија	Регионална иницијатива за зајакнување на отпорноста на климатските промени преку создавање платформа за заштита на климатските промени што им помага на властите и засегнатите страни да го интегрираат знаењето за климата во процесот на донесување одлуки и инвестиции.
Зелена агенда за Западен Балкан	2020–2030	РЦЦ; Албанија; Босна и Херцеговина; Косово; Црна Гора; Северна Македонија; Србија; и други партнери и донатори	Регионална иницијатива за забрзување на зелената транзиција и усогласување со Зелениот договор на ЕУ преку соработка во врска со климатските активности, циркуларната економија, намалувањето на загадувањето, заштитата на биодиверзитетот и одржливиот развој на храната и руралниот развој.
Платформа на Југоисточна Европа за борба против загадувањето (СЕЕПП)	2019 – (во тек)	УНЕП; Италијанско Министерство за животна средина; Албанија; Босна и Херцеговина; Косово; Црна Гора; Северна Македонија; и Србија	Регионална иницијатива за забрзување на активностите против загадувањето во Југоисточна Европа преку поддршка на спроведувањето на Планот за имплементација на загадувањето на УНЕА и Целите за одржлив развој.
Развивање на систем за рано предупредување за повеќекратни опасности во Југоисточна Европа	2016 – (во тек)	Светска метеоролошка организација; ДППИ; Метеоролошки и хидролошки служби на 18 економии од ЈИЕ, вклучувајќи ги Албанија; Босна и Херцеговина; Косово; Црна Гора; Северна Македонија; Србија; Европски центар за среднорочни временски прогнози; и други партнери и донатори.	Регионален советодавен систем за подобрување на прогнозирањето и предупредувањето за метеоролошки и хидролошки опасности преку зајакнување на капацитетот за размена на податоци и предвидување.
Берлински процес	2014 – (во тек)	ЕУ; Албанија; Босна и Херцеговина; Косово; Црна Гора; Северна Македонија; и Србија	Платформа за соработка на високо ниво чија цел е зајакнување на регионалната соработка (вклучително и во климатските активности), поврзаноста и процесот на интеграција во ЕУ.
Механизам за цивилна заштита на ЕУ	2001 – (во тек, варира во зависност од земјата)	ЕУ; Албанија; Босна и Херцеговина; Исланд; Молдавија; Црна Гора; Северна Македонија; Норвешка; Србија; Турција; Украина; Агенции за цивилна заштита; министерства; и други партнери	Иницијатива за зајакнување на соработката и координацијата во спречувањето, подготвеноста и одговорот при катастрофи.

Анекс 3: Учесници, рамки и иницијативи за мобилност

3.1. Резиме на рамки и иницијативи за мобилност

Меѓусекторските пристапи што ја поврзуваат мобилноста со климатските промени и развојот и понатаму се ретки, а во доминантните стратегии сè уште во голема мера отсуствува сложената интеракција помеѓу овие динамики. Одговорите за мобилност претежно го нагласуваат управувањето и контролата во транзитната зона, покажувајќи ја позицијата на регионот како клучен транзитен коридор, но и влијанието на миграциската политика на ЕУ. Иако во последно време неодамна имаше интензивирање на активностите за вклучување на дијаспората и олеснување на повратната миграција, овие иницијативи остануваат релативно ограничени и по обем и по амбиција. Во суштина, вниманието што се посветува на основните двигатели на мобилноста не е одржливо — особено на оние поврзани со климатските промени и притисоците врз животната средина.

Одговорности, стратегии и иницијативи поврзани со политиките

Во Југоисточна Европа, со оглед на меѓусекторската природа на мобилноста, се вклучени низа министерства, вклучувајќи ги и оние одговорни за надворешни работи, труд, здравство и социјални работи и образование (ОЕЦД 2022). Управувањето со имиграцијата обично го надгледуваат министерствата за внатрешни работи, кои често за оваа намена имаат посебни оддели или агенции (ОЕЦД 2022). На пример, Министерството за внатрешни работи на Косово го има Одделот за државјанство, азил и миграција, додека во Министерството за внатрешни работи на Црна Гора постои Оддел за миграција и реадмисија. Во Албанија, Министерството за труд и социјални работи игра важна улога, особено во прашањата за миграција на работната сила и интеграција. Имено, ниеден орган во регионот на ЈИЕ во моментов не им доделува никакви задачи околу одговорностите поврзани со мобилноста на министерствата за животна средина, ниту пак ги вклучува климатските и еколошките аспекти во миграциската политика.

За подобрување на координацијата, формирани се неколку меѓуминистерски тела, како што е Координациското тело за миграција и азил во Босна и Херцеговина (ОЕЦД 2022). Во Србија, независниот Комесаријат за бегалци и миграција не само што управува со сместувањето и интеграцијата на бегалците и мигрантите туку делува и како централно тело за координација и следење на миграциската политика (Комесаријат за бегалци и миграција на Србија и сл.). Податоците за миграција генерално ги собираат министерствата за внатрешни работи и надворешни работи, заедно со другите институции кои се занимаваат со азил и работни дозволи. Во Албанија, Косово и Северна Македонија, статистичките заводи имаат позначајна улога, додека во Босна и Херцеговина и Србија, годишните профили за мобилност ги објавуваат надлежните министерства (ОЕЦД 2022). За сеопфатен список на клучните учесници, видете го анексот 3.1.

За управување со миграцијата низ Југоисточна Европа потребна е цврста правна и стратегиска рамка. Сите власти на ЈИЕ донесоа сеопфатни закони за миграција кои ја воспоставуваат правната основа за регулирање на странските резиденти, азилот, емиграцијата заради вработување и поширокото управување со миграцијата во согласност со меѓународните и, најмногу, стандардите на ЕУ (ОЕЦД 2022). Врз основа на ова, властите развија повеќегодишни стратегии и акциски планови за мобилност — честопати со поддршка на меѓународните организации, како што е ИОМ. Овие стратегии се однесуваат на низа приоритети, како што се спречувањето на нерегуларната миграција, социо-економската интеграција на имигрантите и економската реинтеграција на вратените мигранти (ИОМ 2021б). Во Албанија, Косово, Црна Гора, Северна Македонија и Србија, посебен акцент се става на привлекување квалификувани имигранти за да се пополни недостигот од работна сила, додека во Северна Македонија, Србија и Босна и Херцеговина, намалувањето на емиграцијата и справувањето со основните фактори коишто ја придвижуваат, остануваат централни политички цели.⁸¹

Покрај овие напори, во последниве години како клучен приоритет се покажа ангажирањето на дијаспората. Препознавајќи го потенцијалот на дијаспората да придонесе за националниот развој, властите низ регионот сè повеќе се стремат да привлечат инвестиции од дијаспората и да

81 За сеопфатен список на клучни стратегии и акциски планови, видете го анексот 2.2.

поттикнат отварање висококвалитетни работни места, што барат висок степен на знаења и вештини.⁸² Оваа промена се рефлектира во развојот на наменски стратегии за дијаспората во Босна и Херцеговина, Црна Гора и Северна Македонија, како и во воспоставувањето специјализирани агенции за ангажирање на дијаспората во Албанија, Косово и Србија (РЦЦ 2020). Овие иницијативи не само што имаат за цел да ги зајакнат економските врски со мигрантите во странство туку и да ги искористат вештините и експертската на дијаспората за одржлив развој и иновации дома.

Регионалната соработка во областа на мобилноста станува сè поизразена во Југоисточна Европа, во голема мера поттикната од заедничката цел за пристапување во ЕУ и признавањето на прекуграничната динамика на мобилноста. Една пресвртница во овој колаборативен пристап е [Декларацијата од Скопје](#), усвоена во ноември 2022 година, која ја нагласи потребата од цврстоо и одржливо управување со миграцијата во тесна врска со долгорочниот развој и на заедниците домаќини и на транзитните заедници (ИОМ 2023а). Врз основа на оваа посветеност, властите во регионот го одобрија [Акцискиот план за одржливо управување со миграцијата \(2023–2025\)](#), рамка дизајнирана да се справи со клучните предизвици (како што се трговијата со луѓе и шверцот), да воспостави одржливи патишта за враќање и да обезбеди соодветна заштита за оние кои не можат да се вратат. Овој план е тесно усогласен со Акцискиот план на ЕУ за Западен Балкан од 2022 година, и ги одразува тековните напори на регионот за усогласување на политиките и практиките за миграција.

Овие иницијативи фокусирани на управувањето се дополнување на пошироките напори за регионална интеграција. Акциските планови за заеднички регионален пазар ([2021–2025](#) и [2025–2028](#)), започнати на Самитот во Софија во 2020 година и координирани од Регионалниот совет за соработка (РЦЦ) имаат за цел да создадат обединета трговска област, со слободно движење на стоки, услуги, капитал и луѓе. Втората фаза од оваа иницијатива става посебен акцент на развојот на човечкиот капитал, подобрувањето на пристапот до високото образование, надминувањето на недостатоците во

вештините, реформа на пазарот на трудот и поттикнување на регионалните иновации. Паралелно, Иницијативата „[Отворен Балкан](#)“, која ја започнаа Албанија, Северна Македонија и Србија во јули 2021 година, има за цел да воспостави заедничка економска област како чекор кон членство во ЕУ.⁸³ Во однос на мобилноста, иницијативата особено ја нагласува мобилноста на работната сила, олеснувањето на слободното движење на работниците и ублажувањето на административните бариери за вработување низ целиот регион. Заедно, овие регионални иницијативи покажуваат растечка посветеност за координирано управување со миграцијата и економска интеграција низ Југоисточна Европа.

Меѓународно финансирани иницијативи

Европската Унија е клучниот учесник, која ги концентрира своите напори за управување со миграцијата преку зајакнување на интегрираните контроли на транзитните зони, подобрување на системите за азил и подобрување на процесите на враќање и реадмисија како дел од пошироката рамка за проширување на ЕУ. [Акцискиот план на ЕУ за Западен Балкан](#) утврдува 20 оперативни мерки низ пет столба — почнувајќи од управување со транзитните зони до усогласување на визните политики — дизајнирани да им помогнат на властите на ЈИЕ да се приспособат на развојните трендови на мобилност и да ги исполнат барањата за пристапување кон ЕУ. [Пактот на ЕУ за миграција и азил од 2020 година](#), исто така, воведо алатки како што се Партнерства за таленти, кои комбинираат модели на мобилност на работници со поддршка за изградба на капацитети во областите од каде што потекнуваат мигрантите, вклучително и во Југоисточна Европа. Договорите за либерализација на визите меѓу ЕУ и властите на ЈИЕ дополнително ја олеснија мобилноста, овозможувајќи краткорочни патувања во Шенген-зоната без виза (Европска комисија 2023а).

Меѓународните организации играат централна улога за моделите на управувањето со мобилноста и поддршката за властите низ Југоисточна Европа. Меѓународната организација за миграција, ИОМ, особено, е клучниот чинител

82 Интервју на клучен експерт со претставник на регионална организација, 6.3.2025.

83 Иницијативата „Отворен Балкан“ беше покрената во 2019 година од страна на лидерите на Албанија, Северна Македонија и Србија. Првично наречена „мини Шенген“, официјално беше преименувана во Иницијатива „Отворен Балкан“ на Економскиот форум за регионална соработка што се одржа во Скопје на 29 јуни 2021 година. Сепак, другите делови од регионот досега се двоумеа целосно да учествуваат поради политички спорови и поради загриженоста дека иницијативата би можела да се преклопи со други тековни напори за интеграција (на пр. Берлинскиот процес предводен од ЕУ и постојниот Заеднички регионален пазар) и, со тоа, да создаде поделби во регионот (ЕПЦ 2021; ОЕЦД 2022).

кога станува збор за теми поврзани со мобилноста во регионот. Нејзиното ангажирање се води според Стратегијата на ИОМ во Западен Балкан (2022–2025) и посветен Акциски план за одржливо управување со миграцијата во Западен Балкан.⁸⁴ Иницијативите на ИОМ се однесуваат на широк спектар приоритети за мобилност, од зајакнување на управувањето со транзитните области и спречување на нерегуларната миграција до поддршка на миграцијата на работна сила, ангажирање на дијаспората и социо-економскиот развој. На пример, во Северна Македонија, ИОМ ја подобри идентификацијата и регистрацијата на мешаните текови на движење, олеснувајќи ја врската со информациските системи на ЕУ и подобрувајќи го управувањето со границите и заштитата на човековите права.⁸⁵ Во Србија, ИОМ им обезбеди поддршка на локалните власти со планирање на внатрешната миграција на младите⁸⁶, додека во Албанија, има напредно родово сензитивно ангажирање на дијаспората засновано на права и миграциски политики усогласени со стандардите на ЕУ и меѓународните стандарди.⁸⁷

Значаен придонес во управувањето и заштитата на мобилноста во регионот на ЈИЕ даваат и други меѓународни организации, надополнувајќи ги и зајакнувајќи ги постојните стратегии. Работата на УНДП во регионот се фокусира на основните причини за мобилност, поддржувајќи го локалниот развој за да се намали потребата од нерегуларна миграција и промовирајќи го позитивниот потенцијал на мобилноста за развојот. На пример, во Северна Македонија, УНДП соработуваше со локалните партнери за да им помогне на повратниците Роми да се реинтегрираат во своите заедници преку обезбедување поддршка за вработување, обука за вештини и пристап до социјални услуги (*УНДП Евроазија 2023*). Спротивно на тоа, Високиот комесар на Обединетите нации за бегалци (*УНХЦР*) става поголем акцент на задоволување на хуманитарните и заштитните потреби на луѓето во движење, вклучувајќи ги барателите на азил и внатрешно раселените лица.⁸⁸ Германското здружение за меѓународна соработка (ГИЗ) се концентрира на промовирање на регуларната миграција на работната сила, зајакнување на управувањето и поттикнување на ангажманот на дијаспората. Како значајни проекти ги вклучуваме и

регионалната иницијатива за подобрување на политиките за миграција на работната сила во Албанија, Косово, Црна Гора и Северна Македонија, која ги хармонизира стандардите и ја подобрува заштитата на работниците мигранти, и **Програмата Миграција и дијаспора (ПМД)**, која има за цел да ги максимизира придобивките од регуларната миграција и ангажманот на дијаспората низ целиот регион. Во меѓувреме, **УНИЦЕФ** ја насочува својата работа за мобилност во Југоисточна Европа кон заштита на децата и семејствата: давајќи приоритет на правата на децата без придружба и разделените деца, пристапот до образование и здравствена заштита, психосоцијалната поддршка и заштитата од насилство и експлоатација. **Меѓународниот центар за развој на миграциска политика (ИЦМПД)** ги олеснува прекуграничните проекти, градењето капацитети и дијалогот меѓу властите и граѓанското општество.

Иницијативи предводени од граѓанското општество

Граѓанските организации и невладините организации играат витална улога во решавањето на проблемите со мобилноста во Југоисточна Европа, работејќи во низа приоритетни области. Нивните активности се движат од обезбедување итна хуманитарна помош, како што се храна, засолниште и медицинска помош, до посложена поддршка, како правно советување, психосоцијална грижа и услуги за интеграција за мигранти и бегалци (Cuttrita et al. 2022). Многу организации, како што се **Групата 484** во Србија и **Македонското здружение на млади правници**, се фокусираат на обезбедување пристап до права и правна заштита за мигрантите, барателите на азил и ранливите групи. Други, како **Terre des Hommes**, им даваат приоритет на потребите на децата и младите, нудејќи психосоцијална поддршка, заштита на децата и услуги за реинтеграција, особено во контекст на трговија со луѓе или небезбедна миграција. Покрај тоа, граѓанските организации и невладините организации во регионот се вклучени во застапување, следење на човековите права и политички дијалог со цел да влијаат врз управувањето со миграцијата и да промовираат политики засновани на докази.

84 Покрај тоа, ИОМ разви специфични стратегии за Албанија, Босна и Херцеговина, Косово и Северна Македонија.

85 Интервју со клучен експерт со претставник на меѓународна организација за миграција, Северна Македонија, 27.3.2025 година.

86 Интервју на клучен експерт со претставници на меѓународна организација за миграција, Србија, 6.3.2025 година.

87 Интервју на клучен експерт со претставник на меѓународна организација за миграција, Албанија, 25.3.2025 година

88 Интервју на клучен експерт со претставници на меѓународна организација за миграција, Србија, 6.3.2025

Во Југоисточна Европа, организациите на граѓанското општество честопати соработуваат во разни мрежи во кои споделуваат експертиза, ги координираат своите одговори и заеднички се залагаат, со што се истакнува важноста на регионалната соработка. На пример, [Мрежата за миграција на Западен Балкан](#) (ВБ - МИГНЕТ) ги обединува истражувачите и практичарите од целиот регион за да ги анализираат трендовите на мобилноста и да го поддржат развојот на политиките.⁸⁹ Хуманитарните организации, како што е [Каритас](#), иако најчесто работат преку локални ограноци, се исто така дел од пошироки мрежи; ова овозможува брза мобилизација и споделување на најдобри практики, особено за време на кризи на мобилност.

И покрај нивниот важен придонес, граѓанските организации и невладините организации во Југоисточна Европа се соочуваат со значителни предизвици. Финансирањето

честопати е ограничено и непредвидливо, особено за организациите кои работат вон кризи од висок профил или во области кои за донаторите или владите не се приоритетни.⁹⁰ Политичката нестабилност и слабите институционални рамки дополнително ја комплицираат нивната работа. Во некои делови од регионот, граѓанското општество се соочува со бирократски пречки или, дури, на него се гледа со сомнеж од страна на властите, што може да ги ограничи напорите за застапување (Smeltzer et al. 2024; БЦСДН 2025). Згора на тоа, недостатокот на посеопфатни податоци за човечката мобилност - особено за раселувањето предизвикано од климата и повратниците - го попречува ефикасното планирање и одговор.⁹¹ Интензивирањето на успешните локални иницијативи е уште една постојана тешкотија, честопати поради недоволната институционална поддршка или механизмите за координација.⁹²

89 Интервју на клучен експерт со претставник на меѓународна организација за миграција, Босна и Херцеговина, 04.03.2025 година.

90 Интервју на клучен експерт со претставници на регионална организација, [Босна и Херцеговина] 19.2.2025.

91 Информации собрани за време на регионалната работилница за климатските промени, човечката мобилност и безбедноста одржана во Сараево, 3.6.2025.

92 Информации собрани за време на регионалната работилница за климатските промени, човечката мобилност и безбедноста одржана во Сараево, 3.6.2025.

3.2. Преглед на законските рамки и одговорностите на политиките за мобилност

	Главна правна рамка	Главно надлежно тело
Албанија	Закон за странци (бр. 79/2021, го заменува бр. 108/2013), Закон за азил (бр. 10/2021), Закон за емиграција (бр. 9668/2006), Закон за државјанство (бр. 8389/1998, изменет), Закон за интеграција на странци (бр. 121/2014)	Министерство за внатрешни работи: Оддел за граници и миграција, Дирекција за азил, Дирекција за борба против трговијата со луѓе и миграција, Национална комисија за бегалци Собирање и известување за миграциски податоци: Завод за статистика (ИНСТАТ), Министерство за внатрешни работи
Босна и Херцеговина	Закон за странци (Службен весник на БиХ, бр. 88/15, 34/21), Закон за азил (Службен весник на БиХ, бр. 11/16), Закон за гранична контрола (Службен весник на БиХ, бр. 53/09, 54/10, 47/14, 40/20)	Министерство за човекови права и бегалци; Министерство за безбедност: Сектор за азил, Гранична полиција на БиХ, министерства на ниво на ентитет за раселени лица и бегалци Собирање и известување за миграциски податоци: Министерство за безбедност, Комесаријат за бегалци и миграција
Косово	Закон за странци (бр. 04/L-219, изменет со бр. 08/L-296, 2023), Закон за азил (бр. 04/L-217, 2013), Закон за државјанство (бр. 04/L-215, 2013), Закон за контрола и надзор на државната граница (бр. 04/L-072)	Министерство за внатрешни работи: Оддел за државјанство, азил и миграција; Национален координатор за миграција; Управа за миграција; Дирекција за миграција и странци (Косовска полиција) Собирање и известување за миграциски податоци: Косовска агенција за статистика
Црна Гора	Закон за странци („Службен весник на ЦГ“ бр. 12/18, 3/19, 34/21, 37/22), Закон за меѓународна и привремена заштита на странци („Службен весник на ЦГ“ бр. 2/17, 34/21), Закон за државјанство („Службен весник на ЦГ“ бр. 13/08, 40/10, 28/11, 46/11, 14/12, 61/13)	Министерство за внатрешни работи: Канцеларија за азил Вклученост на министерствата за надворешни работи, финансии и социјална грижа и економски развој Собирање и известување за миграциските податоци: Државен завод за статистика
Северна Македонија	Закон за странци („Службен весник“ бр. 35/06, 66/07, 117/08, 92/09, 156/10, 158/11, 84/12, 13/13, 147/15, 217/15, 25/16, 11/18, 140/18, 101/19), Закон за азил и привремена заштита („Службен весник“ бр. 49/03, 66/07, 142/08, 51/11, 54/13, 71/16, 64/18), Закон за граничен надзор („Службен весник“ бр. 171/10, 158/11, 13/13, 164/13, 44/15, 177/14, 31/16, 64/18, 101/19)	Министерство за внатрешни работи: Координативно тело за миграциска политика (за развој/мониторинг на политиките) Локални власти задолжени за сместување на бегалци Собирање и известување за миграциски податоци: Државен завод за статистика
Србија	Закон за странци („Службен весник на РС“ бр. 24/18, 31/19, 62/23), Закон за вработување на странци „Службен весник на РС“ бр. 128/14, 113/17, 50/18, 31/19, 62/23), Закон за азил и привремена заштита („Службен весник на РС“ бр. 24/18), Закон за гранична контрола („Службен весник на РС“ бр. 24/18)	Министерство за внатрешни работи; Комесаријат за бегалци и миграција (исто така и координативно тело за миграциска политика) Собирање и известување за миграциски податоци: Комесаријат за бегалци и миграција

3.3. Преглед на стратегиите на политиките и регионалните иницијативи за мобилност

Албанија				
Наслов	Година	Засегнати страни	Опис	Опфаќа аспекти за климата и животната средина
Национална стратегија за миграција и Акциски план 2019–2022	2019	Министерството за внатрешни работи; Министерството за финансии и економија; Министерството за здравство и социјална заштита; Министерството за Европа и надворешни работи; и други релевантни министерства Поддржано од ИОМ	Меѓусекторски пристап кон управувањето со миграцијата за справување со предизвиците и максимизирање на влијанието на мобилноста врз развојот на земјата.	Не се споменуваат климата, животната средина, зелените прашања, отпорноста или шумарството. Земјоделството и туризмот се споменати како инвестициски сектори.
Национална стратегија за миграција 2024–2030 и Акциски план 2024/2026	2024	Министерството за внатрешни работи; со Министерството за Европа и надворешни работи; Министерството за финансии и економија; Министерството за образование и спорт; Министерството за здравство и социјална заштита; Министерството за правда; Министерството за одбрана; Министерството за земјоделство и рурален развој; и други министерски субјекти Поддржано од ИОМ.	Поставува сеопфатна, меѓусекторска рамка за управување со мобилноста, заштитата на правата на мигрантите и промовирање на социо-економски развој преку координирани политички мерки и меѓународна соработка.	Ја споменува климата само еднаш (забележува недостаток на поврзаност); споменува раселување, но не суштински; нема зелени/еколошки аспекти.

Босна и Херцеговина

Наслов	Година	Засегнати страни	Опис	Опфаќа аспекти за климата и животната средина
Стратегија во областа на миграцијата и азилот и Акциски план 2016–2020	2016	<p>Министерството за безбедност; Министерството за надворешни работи; Министерството за човекови права и бегалци; Министерството за внатрешни работи на Република Српска; Министерството за внатрешни работи на Федерацијата на Босна и Херцеговина; Владата на Округот Брчко; Граничната полиција; Службата за работи на странци; и други министерски субјекти</p> <p>Поддржано од Швајцарија и Лихтенштајн преку Партнерството за миграција и од ИОМ.</p>	Структуриран пристап кон управувањето со мобилноста и азилот што има за цел да ги зајакне институциите, да се усогласи со европските стандарди и да се справи со предизвиците и на регуларната и на нерегуларната миграција.	Без споменување на климата, животната средина, зелените прашања, отпорноста, шумарството или земјоделството.
Стратегија за миграција и азил 2021–2025	2021	<p>Министерството за безбедност; Министерството за надворешни работи; Министерството за човекови права и бегалци; Министерството за внатрешни работи на Република Српска; Владата на Округот Брчко; Федералната администрација за цивилна заштита, Службата за странци; Граничната полиција; и други министерски субјекти</p> <p>Поддржано од Женевскиот центар за управување со безбедносниот сектор (ДКАФ); Хилсферк интернешенел, со партнерската организација ХАЈДЕ; Миграција и интеграција (АМИФ); Министерството за внатрешни работи на Австрија; и ИОМ.</p>	Воспоставува рамка за управување со мобилноста и азилот што има за цел да се усогласи со стандардите на ЕУ, да се зајакнат институциите и да се обезбеди ефикасно и хумано управување со миграцијата.	Не се споменуваат климата, животната средина, зелените прашања, отпорноста, шумарството или земјоделството.

Косово

Наслов	Година	Засегнати страни	Опис	Опфаќа аспекти за климата и животната средина
Стратегија за миграција 2021 - 2025	2021	<p>Министерството за внатрешни работи; Министерство за надворешни работи и дијаспора; Министерството за финансии, труд и трансфери; Министерството за образование, наука, технологија и иновации; Министерството за здравство; Министерството за правда; и други релевантни министерства</p> <p>Поддржано од ИОМ; Меѓународниот центар за развој на миграциска политика (ИЦМПД); Швајцарскиот државен секретаријат за миграција; ГИЗ; и други меѓународни партнери и донатори</p>	Обезбедува сеопфатна рамка за управување со мобилноста, фокусирајќи се на безбедна и уредна миграција, реинтеграција на повратниците, усогласување со стандардите на ЕУ и зајакнување на институционалниот капацитет.	Обезбедува сеопфатна рамка за управување со мобилноста, фокусирајќи се на безбедна и уредна миграција, реинтеграција на повратниците, усогласување со стандардите на ЕУ и зајакнување на институционалниот капацитет.

Црна Гора

Наслов	Година	Засегнати страни	Опис	Опфаќа аспекти за климата и животната средина
Стратегија за миграција и реинтеграција на повратници 2021–2025, со Акциски план за 2021 и 2022 година	2021	<p>Министерството за внатрешни работи; Министерството за надворешни работи; Министерството за економски развој; Министерството за труд и социјална грижа; Министерството за образование; Министерството за финансии и социјална грижа; и други релевантни министерства</p> <p>Поддржано од ИОМ; УНХЦР; и Агенцијата на ЕУ за азил (EУАА)</p>	Воспоставува сеопфатен пристап кон управувањето со мобилноста и поддршката на одржливата реинтеграција на повратниците, усогласувајќи ја националната политика со стандардите на ЕУ, а воедно фокусирајќи се на институционално зајакнување и подобрена испорака на услуги.	Нема споменување на климата, животната средина, зелените прашања, отпорноста, шумарството или земјоделството. Раселувањето се споменува само во контекст на бегалците од Југославија.

Северна Македонија

Наслов	Година	Засегнати страни	Опис	Опфаќа аспекти за климата и животната средина
Резолуција за миграциска политика 2021–2025	2021	Министерството за внатрешни работи; Министерството за труд и социјална политика; Министерството за јавна администрација; Заводот за статистика; и други релевантни министерства Поддржано од ИОМ и други агенции на ОН	Ги истакнува приоритетите за управување со мобилноста во согласност со стандардите на ЕУ, справување со легалната миграција, азилот, интеграцијата и ефективната реинтеграција на повратниците.	Нема споменување на климата, животната средина, зелените прашања, отпорноста или шумарството. Земјоделството се споменува само во врска со трансферот на знаење од дијаспората.

Србија

Наслов	Година	Засегнати страни	Опис	Опфаќа аспекти за климата и животната средина
Стратегија за економска миграција 2021–2027	2021	Министерството за труд, вработување, ветерани и социјални работи; Министерството за внатрешни работи; Министерството за образование, наука и технолошки развој; Министерството за финансии; Министерството за надворешни работи; Националната служба за вработување Поддржано од ИОМ и ЕУ.	Поставува стратегиски цели за управување со економската миграција преку намалување на одливот на мозоци, привлекување повратници и странски таленти и поттикнување трансфер на знаења и вештини за поддршка на националниот развој и усогласување со стандардите на ЕУ.	Се повикува на Стратегијата за земјоделство и рурален развој, која ги препознава климатските промени како големо влијание. Инаку, нема суштинско споменување на климата или животната средина.

Иницијативи со регионална и меѓународна поддршка

Наслов	Период	Засегнати страни	Опис
Акциски план за одржливо управување со миграцијата (2023–2025)	2023–2025	Албанија; Босна и Херцеговина; Косово; Црна Гора; Северна Македонија; Србија; ЕУ; ИОМ; и други партнери	Рамка за справување со клучните предизвици, како што се трговијата со луѓе и шверцувањето, воспоставување одржливи патишта за враќање и обезбедување соодветна заштита за оние коишто не можат да се вратат. Овој план ги одразува тековните напори на регионот за усогласување на политиките и практиките за миграција со ЕУ.
Декларацијата од Скопје	2022	Албанија; Босна и Херцеговина; Косово; Црна Гора; Северна Македонија; Србија; ЕУ; ИОМ; и други партнери	Ја нагласува потребата од цврсто и одржливо управување со миграцијата, тесно поврзано со долгорочниот развој и на заедниците домаќини и на транзитните заедници.
Заеднички план за акција на регионалниот пазар 2021–2025	2021–2025	РЦЦ; Албанија; Босна и Херцеговина; Косово; Црна Гора; Северна Македонија; Србија; ЕУ; и други партнери.	Целта е да се создаде обединета трговска област што вклучува слободно движење на стоки, услуги, капитал и луѓе; започната на Самитот во Софија 2020 година и координирана од РЦЦ
Заеднички план за акција на регионалниот пазар 2021–2025	2025–2028		Втората фаза од оваа иницијатива става посебен акцент на развојот на човечкиот капитал, подобрувањето на пристапот до високото образование, затворањето на јазот во вештините, реформата на пазарот на трудот и поттикнувањето на регионалните иновации.
Зајакнување на процесите за управување со миграцијата, азил и враќање во Западен Балкан	2023–2025	Хилсверк интернешенел; Заедничка координативна платформа; Албанија; Босна и Херцеговина; Косово; Црна Гора; Северна Македонија; Србија; ЕУ; и други партнери.	Иницијативата нуди практична поддршка на властите на ЈИЕ за управување со враќањето и азилот, зајакнувајќи го нивниот капацитет и промовирајќи регионална соработка. Нејзината главна цел е да го намали притисокот врз мобилноста на ЕУ преку тоа што процесите на азил и враќање во регионот ќе бидат поефикасни и побазирани на права.
Стратегија на ИОМ во Западен Балкан (2022–2025)	2022–2025	ИОМ; Албанија; Босна и Херцеговина; Косово; Црна Гора; Северна Македонија; Србија; ЕУ; и други партнери	Иницијативите на ИОМ се однесуваат на широк спектар миграциски приоритети, од зајакнување на управувањето со транзитните зони и спречување на нерегуларната миграција до поддршка на миграцијата на работна сила, ангажирање на дијаспората и социо-економскиот развој.
Акционен план за одржлива миграција во Западен Балкан			

Иницијативи со регионална и меѓународна поддршка

Наслов	Период	Засегнати страни	Опис
Акциски план на ЕУ за Западен Балкан	2022–2025	ЕУ; Албанија; Босна и Херцеговина; Косово; Црна Гора; Северна Македонија; Србија; и други партнери.	Утврдува 20 оперативни мерки низ пет столба, почнувајќи од управување со транзитната зона до усогласување на визните политики, со цел да им се помогне на властите на ЈИЕ да се приспособат на развојните трендови на мобилност и да ги исполнат барањата за пристапување во ЕУ.
Иницијатива за отворен Балкан	2021 – (во тек)	Албанија; Северна Македонија; Србија	Се стреми да воспостави заедничка економска област како чекор кон членство во ЕУ. Иницијативата особено ја нагласува мобилноста на работната сила, дозволувајќи им на луѓето да живеат и да работат насекаде во регионот на ЈИЕ без потреба од дополнителни дозволи за престој или работа.
Пакт на ЕУ за миграција и азил	2020–2026	ЕУ; Албанија; Босна и Херцеговина; Косово; Црна Гора; Северна Македонија; Србија; и други економии	Збир од нови правила за создавање фер и ефикасен систем за управување со мобилноста и азилот низ цела Европа преку воспоставување заеднички процедури и стандарди за заштита, прием и солидарност. Воведува алатки, како што се партнерства за таленти, кои комбинираат шеми за мобилност на работната сила со поддршка за градење капацитети во областите од кои потекнува миграцијата, вклучително и во Југоисточна Европа.

Анекс 4: Интегрирани иницијативи за климата и мобилноста во Југоисточна Европа

4.1. Преглед на интегрираните иницијативи за клима и мобилност

Албанија			
Наслов	Година	Засегнати страни	Опис
Извештај за климата и развојот на земјата – Албанија	2024	Светска банка; министерствата на Албанија; и други партнери.	<p>Обезбедува мапа на патот за одржлив модел на раст отпорен на климатските промени, препорачувајќи итни инвестиции во отпорноста, приспособувањето и обновливата енергија за намалување на ризиците од катастрофи и поддршка на долгорочниот развој.</p> <p>Ја разгледува мобилноста во однос на долгорочното намалување на населението како последица на стареењето и миграцијата.</p>
Стратегија на ИОМ за Албанија (2022–2025)	2022–2025	ИОМ; министерствата на Албанија; и други партнери.	<p>Стратегијата ги испитува управувањето со имиграцијата и транзитните зони, спречувањето на нерегуларната миграција, управувањето со мешаните текови на движење, миграцијата на работна сила, реинтеграцијата на албанските повратници, ангажирањето на дијаспората, борбата против трговијата со луѓе и спречувањето на насилниот екстремизам.</p> <p>Климатските промени се наведени како еден контекстуален фактор што индиректно придонесува за мобилноста.</p>

Bosnia and Herzegovina			
Наслов	Година	Засегнати страни	Опис
Извештај за климата и развојот на земјата – Босна и Херцеговина	2024	Светска банка; министерствата во Босна и Херцеговина; и други партнери	<p>Ги анализира главните климатски ризици, препорачува итни инвестиции во отпорност и приспособување и ги истакнува патеките за одржлив, инклузивен раст во услови на климатски промени. Намалувањето на работната сила, како резултат на стареењето на населението и емиграцијата, се споменува како ограничувачки фактор за овој потфат, поради што инвестициите во човечки капитал се клучни за климатската акција.</p>
Истражување на врските помеѓу миграцијата, животната средина и климатските промени во Босна и Херцеговина	2024	ИОМ; министерствата на Босна и Херцеговина; и други партнери.	<p>Во извештајот се анализира како деградацијата на животната средина и климатските промени се поврзуваат со моделите на мобилност во Босна и Херцеговина, истакнувајќи ја потребата од интегрирани политики за справување со предизвиците и можностите на пресекот на мобилноста, животната средина и отпорноста.</p>

Bosnia and Herzegovina

Наслов	Година	Засегнати страни	Опис
Вклучување на младите во еколошки и социо-економски одржливи иницијативи	2023–2025	ИОМ; министерствата на Босна и Херцеговина; и други партнери.	<p>Проектот се фокусира на прашања што непропорционално влијаат на младите, вклучувајќи ја и поврзаноста на економската, еколошката и социјалната нестабилност што придонесува за лишување на младите од правото на глас и неодржлива емиграција; особено ги таргетира новите еколошки двигатели на мобилноста.</p> <p>Целта е да ги оспособи младите луѓе да се ангажираат во активности во заедницата и да учествуваат во еколошки и социо-економски активности што ја поттикнуваат отпорноста на климатските промени, социјалната кохезија и одржливиот развој.</p>
Национална стратегија на ИОМ за Босна и Херцеговина (2022–2025)	2022–2025	ИОМ; министерствата на Босна и Херцеговина; и други партнери.	<p>Стратегијата ги анализира мешаните миграциски текови, човековата мобилност, социјалната кохезија и отпорноста.</p> <p>Во главата за приспособување на климатските промени и намалување на ризикот од катастрофи БиХ се идентификува како јурисдикција во регионот на ЈИЕ со највисока изложеност на природни опасности, со индекс на ризик од 3,7/10 и посебна ранливост на поплави. Ги истакнува предностите на добро управуваната, безбедна, одговорна и редовна миграција во контекст на климатските промени, деградацијата на животната средина и катастрофите што произлегуваат од природни опасности.</p>

Косово

Наслов	Година	Засегнати страни	Опис
Извештај за климата и развојот на земјата – Косово	2024	Светска банка; министерствата на Косово; и други партнери.	<p>Обезбедува анализа на климатските ризици и економските предизвици, препорачувајќи итни инвестиции во приспособување, отпорност и енергетска транзиција за да се обезбеди одржлив инклузивен раст.</p> <p>Зелената транзиција се нагласува како можност за привлекување висококвалификувани мигранти или за враќање на членови на дијаспората за да ги исполнат новите зелени можности. И обратно, емиграцијата има потенцијал да ја забави зелената транзиција.</p>
Стратегија на ИОМ за Косово (2022–2025)	2022–2025	ИОМ; министерствата на Косово; и други партнери.	<p>Целта е да се оспособат мигрантите и заедниците, да се обезбедат безбедни и редовни придобивки од миграцијата за општеството и бизнисот и да се промовира силно, кохерентно управување со миграцијата.</p> <p>Факторите на животната средина, како што се загадувањето и другите еколошки опасности, се сметаат за тесно поврзани со други фактори што влијаат на мобилноста.</p>

Црна Гора

Наслов	Година	Засегнати страни	Опис
Извештај за климата и развојот на земјата – Црна Гора	2024	Светска банка; министерства на Косово; и други партнери.	<p>Анализира главните климатски ризици и препорачува насочени инвестиции во отпорност и приспособување за поддршка на одржлив економски раст и заштита на заедниците.</p> <p>Го нагласува поврзувањето помеѓу климатските промени, здравјето и мобилноста, истакнувајќи дека здравствените системи мора да бидат подготвени да ги поддржат луѓето што мигрираат поради климатските промени, бидејќи овие лица може да имаат ограничен пристап до здравствени услуги; затоа, агилната и адаптивна здравствена заштита е од суштинско значење и за зелената транзиција и за мобилноста поврзана со климата.</p>

Северна Македонија

Наслов	Година	Засегнати страни	Опис
Извештај за климата и развојот на земјата – Северна Македонија	2024	Светска банка; министерствата на Северна Македонија; и други партнери.	<p>Ги анализира климатските ризици, препорачува големи инвестиции во приспособувањето и енергетската транзиција и ги истакнува патеките за одржлив, отпорен економски раст.</p> <p>Нагласува дека здравствените системи мора да бидат флексибилни и подготвени да ги задоволат потребите на луѓето што мигрираат поради климатските промени, со што ќе се обезбеди пристап до здравствена заштита и ќе се прилагоди на предизвиците на зелената транзиција</p>
Вклучување на перспективите за миграција и климатските промени во процесите на Националниот план за адаптација	2024–2025	ИОМ; министерствата на Северна Македонија; и други партнери.	Проектот има за цел да ги интегрира размислувањата за мобилноста и климатските промени во процесите на Националниот план за адаптација на Северна Македонија, осигурувајќи дека политиките за приспособување ги опфаќаат врските помеѓу мобилноста и промените во животната средина за поотпорна и инклузивна климатска акција.
Центар за зелени финансиски средства	2022–2025	ИОМ; министерствата на Северна Македонија; и други партнери.	Проектот се фокусира на искористување на дознаките од странство и придонесите од дијаспората за финансирање на климатските активности, покажувајќи како може да се искористи мобилноста за позитивен развој и отпорност на климатските промени.
Национална стратегија на ИОМ за Северна Македонија (2022–2025)	2022–2025	ИОМ	Стратегијата се фокусира на хуманитарна помош и квалитетни услуги за населението погодено од криза, истовремено зголемувајќи ја отпорноста на мигрантите преку зајакнување на институционалните капацитети и отпорноста на заедницата кон насилниот екстремизам. Таа става акцент на поддршката за луѓето принудени да мигрираат поради сиромаштија, експлоатација, недостаток на можности, климатски промени или еколошки предизвици.

Србија

Наслов	Година	Засегнати страни	Опис
Извештај за климата и развојот на земјата – Србија	2024	Светска банка; министерствата на Србија; и други партнери.	Ги анализира климатските ризици, препорачува големи инвестиции во приспособувањето и енергетската транзиција и ги истакнува патеките за одржлив, отпорен економски раст. Нагласува дека здравствените системи мора да бидат флексибилни и подготвени да обезбедат пристап до грижа за луѓето што мигрираат поради климатските промени или зелената транзиција.
Зелени центри за мигранти во Србија и развој на политиките за интегрирање поврзани со врската за миграција, климатските промени, животната средина и енергија	2022–2025	ИОМ; министерствата на Србија; и други партнери	Проектот има за цел да ја подобри одржливоста и енергетската ефикасност во центрите за мигранти во Србија, истовремено градејќи капацитети за национална политика за решавање на врските помеѓу мобилноста, климатските промени, животната средина и енергијата.

Иницијативи со регионална и меѓународна поддршка

Наслов	Година	Засегнати страни	Опис
Миграцијата на работна сила како приспособување на климата	2024–во тек	ИОМ; Албанија; и други економии	Глобална програма насочена кон искористување на миграцијата на работна сила како стратегија за приспособување кон климатските промени, користејќи холистички пристап којшто е базиран врз правата и е родово сензитивен.
Регионален извештај за климата и развојот на земјите од Западен Балкан	2024	Светска банка; Албанија; Босна и Херцеговина; Косово; Црна Гора; Северна Македонија; Србија; и други партнери	Ги охрабрува економиите во регионот да ја зајакнат отпорноста на климатските промени за да ги заштитат луѓето и да го поттикнат економскиот раст. Се очекува емиграцијата и демографскиот пад, особено во однос на ранливите рурални области, да се влошат бидејќи климатските промени ги засилуваат постојните притисоци во Југоисточна Европа, заради што се неопходни интегрираните политики за климата и развојот.
Воведен документ: Иднината на климатската миграција	2022	ЕУ; соседни региони; Истражувачка служба на Европскиот парламент (ЕПРС)	Ги охрабрува засегнатите страни во ЕУ и соседните региони, како што е Југоисточна Европа, да ги земат предвид влијанијата на климатските промени врз мобилноста, со цел намалување на ранливоста и поттикнување на отпорноста кај засегнатите популации.

Иницијативи со регионална и меѓународна поддршка

Наслов	Година	Засегнати страни	Опис
Стратегија за Западен Балкан (2022–2025)	2022–2025	ИОМ; Албанија, Босна и Херцеговина; Косово; Црна Гора; Северна Македонија; Србија; членки на ОН	Ги истакнува деградацијата на животната средина и природните опасности како клучни двигатели на мобилноста и раселувањето во Југоисточна Европа и повикува на поголема координација и размена на знаења меѓу засегнатите страни во регионот.
Институционална стратегија на ИОМ за миграциска средина и климатски промени 2021–2030	2021–2030	ИОМ; Албанија, Босна и Херцеговина; Косово; Црна Гора; Северна Македонија; Србија; членки на ОН	Воспоставува сеопфатен пристап базиран врз докази за да им помогне на луѓето да се движат, да останат или да се приспособат во услови на климатски и еколошки предизвици, поддржувајќи ги државите и заедниците со решенија засновани врз права, заштита и градење капацитети.

Follow OSCE

OSCE Secretariat
Office of the Co-ordinator of OSCE Economic and
Environmental Activities (OCEEA)
Wallnerstrasse 6
1010 Vienna, Austria

Climate@osce.org
<https://www.osce.org/oceea>